

Viking

6

Juuni 1939

NOORSOO-AJAKIRI * * HIND 35 SENTI

Teie raamatud ja ajakirjade aastakäigud

kõidetakse asjatundlikult ja odavasti

Maret'i köitekojas

Tartus, Ülikooli 25, telef. 35-20 ja 39-75. ● Posti jooksev arve nr. 22-01. ● Postkast 22, Tartu.

Kõitetööde vastuvõtjad „Mareti“ köitekojale on igas suuremas keskses:

Tallinn: „Pressa“ osak., Rataskaevu 5
Tartu: „Mareti“ trüki- ja köitekoda, Ülikooli 25
Abja: J. Saul, kauplus
Antsla: K. Kivi, kauplus
Elva: J. Tammin, raamatukpl.
Haapsalu: P. Berg, Karja 17
Jõhvi: Joh. Bruns, „Vikerkaar“
Järva-Jaani: M. Roosileht, kauplus
Järvakandi teh.: Järvakandi tehaste T.-ühisus
K.-Nuia: J. Reile, kauplus
Kiviõli: Ed. Reinas, kauplus
Kunda: A. Maiberg, kauplus
Lihula: L. Kambi, kauplus
Mustvee: O. Rosin, kauplus

Märjamaa: J. Sepp, kauplus
Narva: „Pressa“ osak., Hermanni 11
Otepää: K. Saar, raamatukauplus
Paide: H. Seidelberg, raamatukauplus
Petseri: O. Jagomägi, kpl.
Pärnu: Ed. Raudsepa ajak.-kontor, Vilmsi 12
Põltsamaa: A. Virro, kauplus
Rakvere: Erik Priimann, raamatukpl.
Tapa: Jaama raamatukapp, A. Maasik
Türi: A. Rumvoldt, raamatukpl.
Tõrva: H. Ploom, kauplus
Valga: A. Suur, rmtkpl., Vabaduse tn.
Viljandi: „Pressa“ osakond, Tartu tn. 3
Vändra: E. Pill, kauplus

„MARETI“ trüki- ja köitekoda

Tartus, Ülikooli 25, telef. 35-20 ja 39-75
Posti jooksev arve nr. 22-01. Postkast 22

Iga raamat ainult 50 senti

50 SENDINE ROMMAAN

ON ODAV RAHVARAAMATU-SEERIA,
mis pakub lugejale mitmekülgseid ilukirjanduslikke väärtteoseid.

Seni ilmunud

W. VON HOLLANDER: ÖNN VAIKSES MAJAS
THEA VON HARBOU: INDIA HAUASAMMAS
LEO TOLSTOI: KREUTZERI SONAAT
THEODOR FONTANE: ABIELURIKKUJA
H. G. KERNMAYR: MAGDALENA SUUR VALE

IGA KUU ILMUB ÜKS ROMAAN

Müügil kõigis ajalehe-müügikohtades ja raamatukauplustes

KIRJASTUS| „Maret“, TARTUS, ÜLIKOOI 25

Viiking

Juuni 1939

Kuues number

● „Viiking“ ilmub kord kuus ●

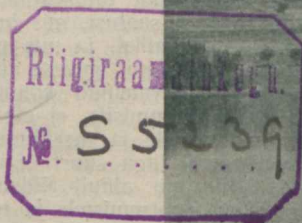
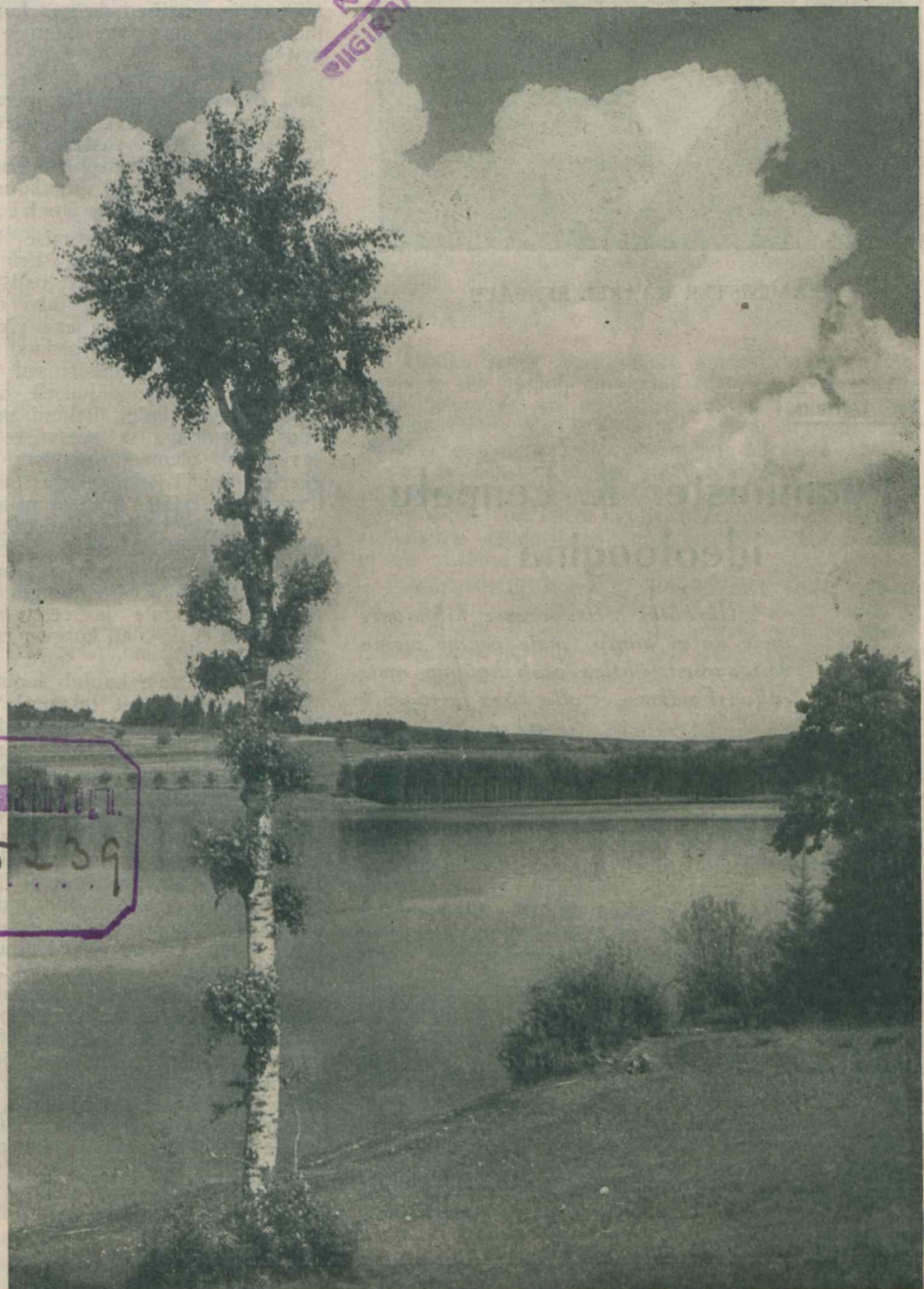
Tellimishinnad: Sisemaale aastas kr. 3.50, 6 kuud kr. 1.80, 3 kuud kr. 0.90. Välismaale, välja arvatud Läti ja Leedu, 50% kallim. Sissemaks ja tellimisi võetakse vastu järgas postiasutises.

● Väljaandja: Kirjastus „Maret“ ●

Vastutav- ja tegevtoimetaja: R. P u u s e p p
Toimetus ja talitus: Tartus, Ülikooli 25.
Telefonid: 35-20 ja 39-75. Postk. 22.
Posti jooksev arve nr. 2201.

IGA KUU ILMUV NOORSOO-AJAKIRI

Järve kaldal

PEAMINISTER KAAREL EENPALU

Fr. Toomus

Peaminister K. Eenpalu ideoloogina

*„Ükskõik missugusesse kihistusse
meie ka ei kuulu, meie peame olema
solidaarsed, ühtlus peab hoidma meie
rahvast selleks, et olla kõva ja tugev.“*

K. Eenpalu.

Peaminister K. Eenpalu on väga sageli läinud rahva hulka, lõikuspühadel, rahvuspäevadel ja muudel juhtudel, ega ole väsinud käsitlemast teemat, mida tuleb hinnata keskselt tähtsaks — milline peab olema tugeva, riikikandva rahva meelsus ja hoiak. Kaugele üle konkreetsete päevavajaduste küünivad ta mõttekäigud, taotledes kindlaks määrata rahvuslikku arenguplaani.

K. Eenpalu läheb selle ülesande juurde nii, nagu elu on talle selle täita andnud. Tema on kuulunud nende eesti riigimeeste hulka, kes on omariikluse kujundamise raskes töös seisnud esimeste võitlejate ja esimeste vastutusekandjate ridades, ja nii on pidanud teda huvitama küsimus, millised eeldused peaksid selleks olema, et rahvas oleks elujõuline ja võiks oma arengus käia vääramatut tõusurada. Ülesanded on olnud suured ja sellest on pidanud järgnema kõrge nõudlus. K. Eenpalu on oma ülesandeid

täitnud seesmise kutsumuse ajal nagu iga ehtne riigimees. Kuid instinkti poolt on poliitikule alati olnud kalduvuseks olnud luua ise uusi ülesandeid või laiendada neid, mis neil jooksvalt täita seisavad. Seda on teinud ka K. Eenpalu.

Tema ideoloogiline missioon on määratud poliitiliste eesmärkide teenimiseks. Kõik need eesmärgid on kokkuvõetavad lausesse: teha kõige paremat ning mõjuvat Eesti riigi ja rahva õitsenguleviimiseks. Kuid teiselt poolt on ta ka ideoloog seesmisest sunnist, loomuomast kalduvusest. Tema mõttekäikudest kuuldub sageli lihtsa eesti mehe tooni, kelle suureks seesmiseks rikkuseks on ta kuuluvustunne oma rahvasse, see seotuse ja saatuse ühtluse tunne. Sest K. Eenpalu on alati suurt huvi tundnud ka kõigi riigivabade alade vastu rahva elus.

Noore mehana, a. 1918, pisut enne rindeleminekut, kirjutas ta ühes artiklis, et riikide tugevus oleb rahva meelsusest. Selle veende juurde on ta jäänud tänase päevani. Me oleme ta suust sageli kuulnud, et rahva seesmine vaprus, enesetunde tugevus, iseteadvus ja julgus on rahva väärtuslikemad omadused. Aga kui ta neist nii sageli räägib, siis mitte seepärast, et ta hindaks neid üle. Kuid et need on tähtsad ja vajalised, selgub korduvalt ajalooost. Rahva mentaliteet omab ta saatuse kohta kõige tähtsamat osa.

Tegeliku riigimehe töösse rakendunult on K. Eenpalu pidanud kogema, et meie rahva mõtlemisviisid, tema seesmine hoiak ja väärtusemõisted alati ei ole kohased nendele raskustele vastupidamiseks, mille ette me oma olemasoluvõitluses oleme seatud. Seepärast on ta pidanud muudatusi nõudma ja kõnelema rahva seesmisest ümbersünnist.

Esimene rahva seesmise hoiaku ümberkujundamise ülesanne seisneb K. Eenpalu sügavaima veende järgi eraldikiskuva individualismi ületamises. Rahvas tema vaadete järgi on juba oma saamisloo poolt kokkukuuluv organism ega või seepärast oma täiesti terves ja elujõulises olekus olla lõhestatud. Selle poolt on tema manitsused üksmeelsusele ja üldrahvuslikule kokkuhoidmisele valjusti loogilised. Selles asjas pole ta iialgi ütelnud midagi, mis poleks tulnud kõigutamatust seesmisest tõetundest. Rahvas, kes lakkab olemast organism, läheb vastu oma langusele; ta hävitab sellega oma eksistentsi peamise tingimuse. Hästi tundes meie nõrkusi sellel alal, ütleb ta: „On hädavajaline rahva eluvaate, iga üksiku mõtlemisviisi ja tunnete puhastamine ning arendamine, et pääseks maksvusele arusaamine, et iga üksiku inimese töö, ükskõik missugune see on, on pühendatud üldhüvangule ja eestluse eesmärkidele ja et üldsuse huvi on alati kõrgem isiklikust huvist.“ (Kõne 28.VI 1935. a.)

Nagu rahvale kuulub loomulikult saatuse ühtlus, nii on loomulik, et tal peab olema ka eesmärkide ühtlus. Sest mis on eesmärgid, tähised muud kui tegurid, mis jätkavad rahvuse saatust, mis on alanud kunagi, ei tea — kuidas ja millal, ja mis peab jätkuma, kasutades K. Eenpalu sõnu, igavese ajani. Seepärast on ta rõhuga vastu vaielnud kõigile rahva loomulikust tervikust väljakaldumisile, ei ole tahtnud lubada, et üksikud oma tahtele ja meeldimusele või isiklikule tõetundele nõuavad liiga suurt õigust. Sest ei ole tähtis üksik, tähtis on ainult üldsus, kogu rahvas. Üldsus on üksiku tegutsemistele ja tendentsidele raam, millest väljakaldumine on patt üldise kooselu vastu.

Aga eks killustatud kannata väiksus- ja nõrkustunnete all. K. Eenpalu väidab korduvalt ja veendunult, et eesti rahval ei ole põhjust omada väiksus- tunnet ega alahinnata oma jõudu. Ta ütleb, et see pidi olema elujõuline rahvas, kes suutis end pikadel rasketel aegadel säilitada, ja et eestlane on alati esimesel võimalusel oma turja sirgu ajanud. „Meie ei ole ühepäevarahvas, vaid põline, tuhande-aastase kultuuri ja minevikuga rahvas.“ (Kõne 26. I 1936. a.) „Rahva väiksus- ega suurust ei mõõda arv, vaid

enesetunne, sisemise elu sügavus... valitseva rahva iseteadvus." (Kõne 14. X 1934. a.)

Nagu on rahva enesehinnang, nii on ka ta arenguplaan. Alamustunde all kannatajad ei julge oma suurimat tahta, aga kes ei sõanda suurimat taotleda, need ei suuda ennast maksma panna. Õigusega näeb K. Eenpalu enesehinnangu muutmises üht meie saatuseküsimumust. Ja teiseks, ilma muutunud enesehinnanguta ei ole meie rahvas riigiküps.

Selleks peab rahvas otsima, ütleb K. Eenpalu, „oma elutõdesid nendest salvedest, kust neid on ammutanud meie esivanemad. Nendes omapära kolletes peame ümber sulatama ja ümber looma ka kõik võõrapärase, mida meie oleme sunnitud võõraste rahvaste keskel elades vastu võtma.“ (Kõne 17. II 1935. a.) See on üks tee. Teiseks on vaja rahva vitaliteedi maksimumi ning loova tegevuse suurt pinget. Kõik tunnustab K. Eenpalu heaks, mis viib selle eesmärgi poole.

K. Eenpalu leiab, et rahva suhtumine iseendasse muutub, kui enam süvenedes oma olusse, leitakse selle rikkused ja väärtused ja kui kaob liigne ning õigustamatu lugupidamine kõige teistelt rahvastelt omaseksvõetu vastu.

Ka süvenev ühtekuuluvustunne mõjub kaasa enesehinnangu muutumisele. Inimene vajab kindlat kuuluvustunnet teatavasse rahvasse ja ühiskonda, seda teadmist, et ta on eelnevate põlvede pärija ja tulevastele edasipärandaja. Selles tundes ta on elujulge ja kindel. Seda on aga enne kõike vaja, et oma osa täita teiste rahvaste hulgas.

Kui K. Eenpalu püstitab eesmärgi, siis ta mõtleb ühtlasi alati ka nende saavutamiseviisidele. Kui ta nõuab ühtekuuluvustunnet, siis juhib ta tähelepanu perekonnale kui asutisele, mis suudab ühtekuuluvustunnet kasvatada ja hoida. Kui ta nõuab rahva vitaalsuse tõusu, siis näeb ta jälle perekonnas asutist, mis peab suutma selleks kaasa mõjuda. Ja lõpuks, perekond peab ka suutma kaasa aidata rahva psüühilisele regeneratsioonile, eluväärtuste uuendamisele ja kõlbla väärtuslikkuse tõusule. Perekond peab ka kasvatama ja hoidma rahvuslikku distsipliinitunnet. Perekond peab olema valvel ja võimeline, et inimesed sünniks ja kasvaksid oma rahva tervikusse ja oma eluruumi. Seda nimetab K. Eenpalu perekonna kutsumuseks. Kui ta nõuab, et tuleb säilitada ja edasi arendada eestipärasust, siis jällegi on perekonnal selles täita suur ja ulatuslik osa. Perekonna kaudu peab inimesi õpetatama üleisikulisi eesmärgi austama ja taotlema. Vastavalt neile suurtele ülesannetele, mis K. Eenpalu eesti perekonnale täita juhatab, ütleb ta: „Korraldades perekonna elu, rajame vaod kogukonna ellu, kiriku ellu, omavalitsuse ellu, ka riiklikku ellu.“ (Kõne 16. XII 1934. a.)

Siin pole veel kõneldud eesti perekonna ühest olulisemast kohustusest. „Üks meie kõige käskivamaid probleeme on meie rahva sigivuse küsimus.“ (Kõne 28. XI 1937. a.) Seda nõuet kõrvale jättes ei saagi perekond olla ühiskonnale ja ühiskondlikkusele kasvatav tegur. Säärases perekonnas ei saa võrsuda üldsusele suunatud huvi ega rahva kui orgaanilise terviku, oma eesmärgi omava ja kandva terviku käsitlus. Perekond on rahva algrakukesena oma ülesande kõrgusel ainult siis, kui ta annab uusi rahva saatuse ja rahvuslikkude eesmärkide kandjaid. Kõik, mis on elujõuline, nõuab elujõulisuse tõusu. Rahval, millel nagu üksikulgi isikul tuleb oma eluvõitlust pidada ainult oma jõuga, ei saa selleks võitluseks iialgi olla liiga palju tugevust.

Õige lähedases seoses rahva arvulise kasvamisega seisab ärgsa ja tugeva isamaatunde arenemine, mille saavutamist K. Eenpalu peab ärajätmatuks vajaduseks. Seda tema ei pea ainult väärtuslikuks ja tähtsaks kui rahva mentaliteeti vormivat tegurit, vaid väidab, et selleta rahvas üldse ei suuda olla riikisäilitav. Sest rahvas ei pea ainult teadma, kus ta

piir seisab, vaid ta peab neid piire kogema, piiride tunne peab muutuma elamuslikuks. Perekond peab isamaatunnet kasvatama hakkama kodupaigatundena. Isamaatunne ei tohi olla ainult mõistustlik. „Meil tavaliselt kujutletakse isamaad rahva asupaigana, selle eluruumina... Aga kes nii võtab ja nii kujutleb isamaad, see eksib raskesti. Igaüks meist teab nii oma perekonna kui ka oma isiklikust elust, et isamaa ei ole määratud ainult isiklikule, materiaalsele äraelamiseks, vaid see on veel rohkem määratud meie kõlbeliseks olemiseks ja meie vaimseks elamiseks.“ (Kõne 15. X 1936. a.) Rahvus ei kujune oma omapärase laadis ilma kiindumusest oma isade ja oma laste kodumaa.

Juba eespool oli üteldud, et K. Eenpalu nõuab loova pingutuse maksimumi. Sageli on ta kõneldud tööst kui elu sisust ja töökultusest. Elujõulise, täisväärtusliku inimese iseloomustuseks ütleb ta: „Tuleb olla ja seista alati sõdurina igal ajal... See, kes ei ole sõdur, on ühepäevainimene. Põllumees, kes ei ole sõdur, ei ole õige põllumees. Tööline, kui tal pole sõduri hinge, ei ole õige tööline.“ (Kõne 26. I 1936. a.) Sama mõtet, kuid olulise laiendusega, väljendab ta järgnevas: „... iga vara ja väärtust peab rakendama rahvuse elu igaviku teenimisele. Selleks on tarvis, et iga põlv avarab teed oma järeltulijatele ja annab oma rahvuse eesmärkide teenimisel suurima, mis ta suudab.“ (Kõne 28. VI 1935. a.) Üksiku isiku eesmärgid ja püüded ei või seista eraldi, üksiku omadused ja võimised pole tema omad, vaid peavad olema rakendatud teenima rahva tervikut. „Iga eestlane on kutsutud hoidma ja arendama oma loominguviimete oma järeltulijate jaoks.“ (Kõne 8. IX 1935. a.) Selles seisneb loova töö mõte. Säärases tundes olgu iga üksik seotud oma rahva olemasoluprotsessi. „Niiviisi,“ leiab K. Eenpalu, „saavutatakse kõige suurem, mis rahval iialgi võimalik on saavutada.“

Üksiku hoiak peab olema üldsust teeniv. „Maailmas ei ole midagi kõrgemat kui teenida. See ülesanne on antud nii nõrkadele kui ka loomult vägevatele.“ (Kõne 10. X 1938. a.) Sellest äratundmisest ta järeldab koguni vabaduste-mõiste piiritlese: „Vabadused on selleks, et isik võiks töötada üldsusele ja ühistele sihtidele ja tahtmiste.“ (Kõne 10. X 1938. a.) Selles mõttes on kõige kindlamal kujul rõhutatud üldrahvusliku solidariteedi printsiipi, mida K. Eenpalu ei ole väsinud rõhutamast.

Solidariteedi hoiakud ei tohi olla puhangulised, vaid peavad olema pidevad, nad peavad kuuluma rahva olusse. Üldrahvuslik solidariteet peab avalduma põlvkondade järgnevuses. See peab olema elav ja alati regeneratsioonivõimeline.

K. Eenpalu, elades kaasa kõik meie rahva otsingud oma riikliku korralduse kujundamise alal, on osutanud lahenduse leidmise kindlaimale teele. Ta on näinud, et eesti rahvas on oma riikliku korralduse kujundamises ja riikliku elu traditsioonide loomises püüdnud selle seisukorra poole, et oma rahvuslik võim tugineks oma vaimsele. Enne oma vaimu, ütleb K. Eenpalu, siis oma võim. Riik kuulub tema käsituse järgi orgaaniliselt kokku rahvaga, kes selle riigi on loonud ja kes seda kannab kui oma kõrgeimat asutist. Riigi eesmärgid ei või olla teised kui rahva omad. Nii homogeense rahvaga riik kui Eesti on seepoolest õnnelikus seisukorras; meil pole tõkkeid, et rahva ja riigi eesmärgid ei võiks langeda täiesti ühte. Seda peab K. Eenpalu ideaaliks, mille taotlemine on iga kodaniku kohuseks.

Käesolev väike ülevaade on suutnud puudutada ainult kõige kesksemaid K. Eenpalu mõttekäike. Selle ainsaks eesmärgiks on olnud äratada huvi tema ideoloogilise missiooni vastu, mis ju oma kaugeimais sihtides on suunatud just noorsoole, sest alles see võib lõpule viia meie rahva seesmise ümberkujundamise ülesande.

MERI OOSEL

Enn Kippel

Pillamäe koll

— Nüüd pajatan teile ühe tõestisündinud loo. Kes teist, poistest, on aga juhtumisi arg, sel ei tarvitse seda üldse kuulata, et pärast mitte näha kurja und, nagu seda teievanustega vahel juhtub. Nõnda alustas mu vanaisa alati jutupuhumist. Ja ühe neist tõestisündinud lookestest oleni pannud siin kirja. Lugu ise on aga järgmine.

Kuskil Võrumaa-kandis asub Pillamägi — suur ning kõrge voor. Üle selle läheb aga veel tänapäevalgi maantee. Vanasti kasvanud Pillamäel ka mets, kuid nüüd on see juba maha raiutud. Pillamäest pajatab vanarahvas veel praegugi üsna õudseid lugusid, mis vahel ajavad päris tõsiselt hirmu peale.

Vanasti siis juhtunudki nõnda, et kes aga teed mööda üle Pillamäe läinud, see jäänudki kadunuks. Sellest olevat ümbruses elavad inimesed lõpuks nõnda ära hirmunud, et keegi ei julgenudki enam seda teed mööda liikuda.

Agas kuis sa ikka saad, ka teispoole Pillamäe elas rahvas, kelle juurde oli vahel asja. Sõida siis alati ringi ümber mäe, pealegi veel, kui see tee on üsna koledasti pikk. Ja nii juhtunudki vahel, et mõni julgem mees võtnud siiski südame rindu ning läinud otse üle mäe. Kuid sinna nad kõik aina kadusid.

Rahva seas liikus aga jutt ringi, et Pillamäe otsas elutsevat koll, kes kõik teekäijad maha murrab. Räägiti, et mõni olevat teda juhtumisi koguni näinud. Üks teadis isegi pajatada, et Pillamäe koll olevat suur, kahel jalal kõndiv elukas, kel olevat üksainus silm, mis asuvat tal keset otsaesist. Suur, pikk, punane keel rippuvat tal aga kogu aeg hammaste

vahelt lotendades välja. Ja ise olevat ta üleni pika kareda karvaga kaetud, kuna taga rippuvat tal määratu pikk händ, millega ta ühtepuhku lõovad ikka kääntsi vastu maad. Tal olevat pikk koon nagu penilgi ning peni moodi ta ulguvat. Teised aga pajatasid, et polevat ta sugugi karvane elukas, vaid koguni päratu suur lind. Kui ta aga oma tiivad laiasti sirutavat, siis ulatuvat need paistma üle metsaladva. Silmad aga olevat teisel peas suured nagu taldrikud ja keset pealage asuvat pikad, udusulgedega kaetud sarved. Inimest või koguni mõnd härjavärssi olevat tal naljaasi oma pika kõvera noka vahele haarata.

Kord läinud külast lapsed omapead välja ja roniinud üles Pillamäele, kust nad enam polevat tagasi tulnud. Kui nende ema saanud sellest teada, hakanud ta nutma ning joosnud kartusest hoolimata neile järele. Kuid ka tema jäänud kadunuks. Isa võtnud siis koju tulles seinalt püssi ning rutanud omakorda neid otsima. Rahvas kuulis küll ülevalt mäe otsast püssipauku ja kohe seejärel võigast kisa, mis vaibunud aga õige peagi. Kõik olid sellest nii jahmunud, et keegi ei julgenud neid enam otsima minna.

Kui siis üsna palju aastaid oli sellest mööda läinud ning Pillamäest hoiduti ikka hirmuga eemale, juhtus üks vana sõdur Türgi sõjast koju tulema. Et tookord polnud veel raudteed, omnibustest rääkimata, siis tulnud mehikesel jalgsi kõmpides oma kodupaika minna. Puhunud Pillakülas jalgu, tahtnud ta seal vastu õhtut edasi rännata ja just seda teed mööda, mis viib üle Pillamäe. Kuulnud seda, hakkas aga külahahvas meest kohe hoiatama, et ega ta ometi hull ole, et tahab koguni vastu õhtut minna üle Pillamäe.

Kui talle siis kõike seda, mida Pillamäe kollist teati, oli pajatatud, vaat, siis tegi alles vennike suured silmad. Et ta aga oli vana sõdur, siis sai ta oma kartusest üsna peagi võidu ning lausus koguni hoo- beldes:

— Oh, tuhka, kedas mina peaksin ka kartma? Mina — vana sõdur, ma lähen ja koguni tahan selle kolliga kokku saada!

— Ei aita! Ja külahahvas raputas pead. — Ta paneb sinugi nahka, usu meid!

— Hä-hä-hää! naeris nüüd sõdur, kelle nimi oli Heidu. — Mina olen türklastega küllalki tapel- nud, aga jagu pole nad minust saanud. Kus mul mõök juhtus minema pooleks, seal andsin telliskiviga. Ja nüüd siis peaksin kartma teie kolli, pähi, egas ma ometi laps ole!

— Türklastega võisid sa ju rinnad kokku pista, nemad on ju ka ikkagi inimesed, olgugi et poolkuu mehed. Meie mäe otsas elutseb aga koll, kelle külge isegi hõbekuul ei hakka.

— Mina teie kolli ees värisema ei hakka! hüüdis Heidu ikka enam ja enam hooplemistujju sattudes. — Kas teate ka, vennad, kuis ma Karsi kindluse all türklasi vihtusin, nii et ümberringi ja igal pool oli neid nagu loogu maas? Kõik meie omad kadusid, kuid mina jäin. Olin üksinda türklaste keskel ja vihtusin raiuda neid kuni õhtuni, millal pasunatega anti märku lahingut lõpetada. Aga või mina sellest hoolisin, raiusin ikka edasi, nii et terve väli oli nende surnukehi täis. Kes teab, kui kaua ma oleksin seal veel nõnda üksinda edasi vihtunud, kuid siis ratsutas keiser ise mulle juurde ja ütles: „Pai Heidu, jäta juba — jõledaks läheb!“ No siis pidin ikkagi jätma, sest kus sa keisriga ikka vaidlema hakkad!

Ja rüübates ikka rohkem külahahva õlut, muutus Heidu oma sõnades aina kangemaks, nii et ta vägisi kippus Pillamäele. Noh, mis säärase hulluga ikka teha, arvas lõpuks külahahvas ja heitis käega, et kui ta just tahab surmale suisa suhu tormata, las ta siis läheb pealegi.

— Hoi, pois! hüüab siis Heidu külast lahkudes ning asubki teele.

Ta läheb ja läheb. Kõik ümberringi on üsna vaikne, eemalt sooservalt tõuseb udu ja ilm muutub juba pimedaks. Heidu aga astub ja mõtleb enda-

missi, et kas ta nüüd kõige paremini tegi, et säärase hulljulge matka ette võttis. Külas oli ta küll vägev sõnadega hooplemine, aga siin mäejalal kolli meenutades tundub talle, nagu puhuks kõle tuul tal südame alt läbi. Aga tal on ju sõduri süda sees ja sõduri munder seljas, kuis sa säärasena lähed maailma naeruks tagasi külla — see ka ei kõlba.

„Ah, tuhka ka,“ mõtleb siis Heidu, püüdes ennast julgustada, „ei mina karda kedagi!“ Kuid siiski on see ainult tühipaljas sõge hooplemine, sest süda väriseb tal sees otsekui tallekese saba, lüües ikka lipa-lipa. Ja ta mõtleb, et mine sa siiski tea...

Aeg-ajalt jääb ta peatudes kuulutama. Kuid kõrv ei suuda ühtki häält kinni püüda ning ümberringi näib kõik olevat üsna vaikne. Kui ta aga siis uuesti edasi astub, kuuleb ta äkki ülalt mäe otsast imelikku häält, mis kiunudes läheneb:

— Ei tea, mis teeks, kas läheks või jääks?

„Issand, see ongi Pillamäe koll!“ mõtleb Heidu ja tunneb, kuis hirm paneb ta südame seisma. „Nüüd ta peab aru, et kas tulla mulle kallale või mitte!“

Ülalt mäelt kostab aga metsalise kisa ikka edasi ja nüüd juba hoopis lähemalt kui enne:

— Ei tea, mis teeks, kas läheks või jääks?

„Ikka veel peab ta endamisi aru, et kas võtta mind õnneks,“ mõtleb Heidu ja siis käib tal peast läbi: nüüd oleks aeg põgeneda! Juba tahab ta ümber pöörduda ning tormata ülepeakaela mäest alla tagasi, kuid hirm on teinud ta jalad kangeks. Koll aga ruttab talle ikka lähemale ja lähemale, ise kogu aeg kisades:

— Ikka peab minema, ikka peab minema, ikka peab minema!...

„Taevas, aita nüüd sinagi!“ mõtleb Heidu ja hakkab siiski jooksma, kuna aga kisa ruttab tal kannul. Viimses hädas ei aita tal siis enam muud, kui kargab teelt kõrvale ja otsemaid peadpidi põõsasse, et tulgu nüüd, mis tuleb, ega pääsemist enam nangunii pole. Hirmust pärani silmil sõandab ta aga siiski heita üle öla pilgu tagasi, et näha, kuis suur kogu ruttab teed mööda mäest alla ning kisendab kogu aeg:

— Ikka peab minema, ikka peab minema, ikka peab minema!...

Ja säärase kisaga temast mööda rutates, kaob ta mäelt.

Kas tõesti on ta se'le kolela eluka küüsisist õnnelikult pääsenud, mõtleb Heidu ja pühib otsmikult hirmuhigi. Kuid samas kuuleb ta mäejalalt, kuhu see metsaline pimedusse kadus, piitsa plaksatust ja mehe hüüdu:

— Nõõh, kurivaim, nõõh!

See oli potikaupmees, kes oli oma koormaga

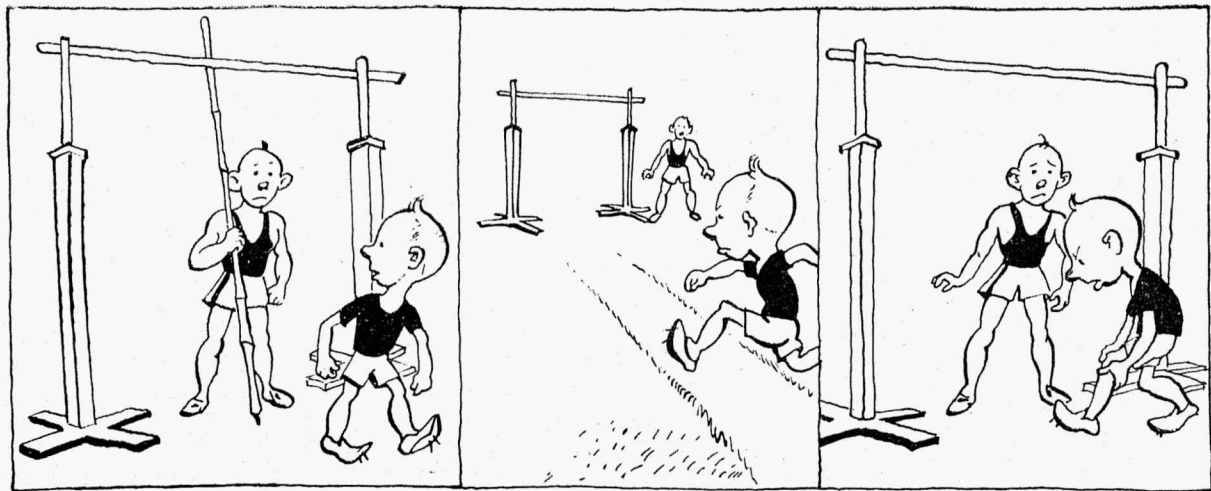
SADAMAS

tulnud üle Pillamäe. Ja see kohutav kisa, mida Heidu oli pidanud hirmuga kuulama, polnud muud midagi kui ta vankrirataste kiunumine, mis koorma mäkkevedamisel kostis nagu: „Ei tea, mis teeks...“ Mäest kolinal alla veeredes muutus ka kiunumine kärmemaks ning siis kuuldus juba, nagu karjaks keegi: „Ikka peab minema ja minema.“

— Ptüi, pagan võtaks! siunas Heidu, tundes oma kartuse pärast häbi, ning asus uuesti teele.

JAAGU SEIKLUSED IV

R. Tiituse joonised

„Las latt olla, hüppan sellest kõrgusest üle igal kellaajal.“

„Võtaks tont — jälle löi kramp sääremarja.“

Gunnar Gunnarssoni romaan

6. järg.

Kerjus kergitas aeglaselt oma kulme, kuid ei suunanud pilku poistele. Pigemini näis nii, nagu oleks ta poisid koguni unustanud ja nagu poleks ta kuulnudki, mis Leif ütles. Ta vaatas tulle, äraoleva pilguga vaatas ta tuld oma imeliselt kahvatunud silmadega. „Jah,“ ütles ta lõpuks, vallandudes nagu suure vaevaga oma pahameelest. „Ongi ju ükskõik. Miks peaksin ma sellest teile jutustama? Keegi ei pääse oma saatusest. Pikalt ja häälega haigutades näitas ta kollaste hammaste tagant oma määratu suurt kurku. Siis vajutas ta lõuad kokku ja jäi hulgaks ajaks vaikides istuma. Näis, nagu mõtleks ta seeütle järele, kas sel õhtul oma suud üldse veel avada.

Kui vaikimine Leifi jaoks juba liiga kaua oli kestnud, alustas ta veel kord: „Sa tahtsid meile ühest uuest maast jutustada.“ Ja kui vanamees tema sõnu ei paistnud tähele panevat, lisas ta juurde: „Ons siis mõni uus maa avastatud?“

„Kas teie seda ei tea?“ vastas vanamees ruttu.

Poisid raputasid päid.

„Mulle näib, et teil pole liiga vara seda teada. Tsegi niipalju ei tea teie! — Ah, neid vanu norne küll! Kuidas nad saatusekangast kududa oskavad! Kui hoolasasti valvavad nad seda — kuigi kirju lõng on vere värvi! Võib-olla peaks nägija vaikima? Olgu, kunagi peate seda ometi teada saama! — Teie ei ole siis uuest maast üldse midagi kuulnud?“ Kuna poisid jälle päid raputasid, jätkas ta: „Mõned aastad tagasi tahtis viiking Naddod hilissuvel Norrast Färi saartele purjetada. Jumalad aga ei andnud talle soodsat tuult. Ma ei tea, kas ta oli jätnud ohverdamata või oli ta mõnel teisel moel Odinit ja Njordi vihastanud. Nad saatsid talle tormi, mis ajas teda niikaugele läände, et ta uskus enese Ginnungagabi lähedale jõudnud olevat, kus mered alla Heli riiki langevad. Selle asemele jõudis ta aga suure maa randa. Ta ronis kõrgele mäele, lootes seal mõningaid märke näha sellest, kas see maa on asustatud. Kuid ta ei näinud ei suitsu ega ka mingit muud asjaolu, mis oleks lasknud oletada, et sel maal elavad inimesed. Kui ta sealt jälle minema purjetas, lasus mägedel paks lumi. Seejärel andis ta maale nimeks Lumemaa. Tema ja ta mehed tõendasid, et see olevat hea maa. Jälle möödusid mõned aastad ja uuest maast ei olnud enam midagi kuulda. Ja siis juhtus, et üks mees Rootsist, Gardar Svavarsson, kellel ka Taanis mõisad on, Seelandist välja sõitis, et oma naise pärandit Lõunasaartelt ära tuua. Pentlandsfjordis sattus ta tormi kätte ja jäi selle ajada. Ka teda aeti läände ja nii jõudis ta uue maa juurde. Ta purjetas selle rannavett mööda ja nägi peagi, et see on saar. Ta ehitas maju ühe lahe randa, nimetas selle lahe Majadelaheks ja jäi sinna talvituma. Kui ta järgmisel kevadel kodu poole purjetas, kiskus torm laeva kül-

jest lahti ühe paadi, mis laeva taha oli kinnitatud. Selles paadis olid ori, nimega Natfare, ja üks orjatar. Võib olla, et neil õnnestus jõuda sellele saarele. Ka Gardar kiitis seda uut maad. See pidavat merest kuni mägedeni metsaga tihedalt kaetud olema ja seal olevat lopsakaid karjamaid. Ta andis saarele nimeks Gardari saar. See nimi jäi talle ka rahvasuus kuni Floke Vilgerdarssoni sealkäimiseni. Floke, kes oli võimas viiking, valmistus sõitma Rogalandilt Gardari saart otsima. Ta lastis oma laeva Butter-sundis. Enne kui ta merele läks, korraldas ta ohvrirüü, kus ta kolm kaarnat ära nõidis. Sestsaadik kutsutakse teda Kaarna-Flokeks. Ohverdamiskohale asetati mälestuskivi ja sellele pandi nimeks Floke kivi. See seisab just seal, kus Hordaland ja Rogaland kokku puutuvad. Kaarna-Floke sõitis kõige esmalt Hjaltlandi ja heitis ankru ühte lahte, mille ta Floke laheks nimetas. Hjaltlandil uppus ta tütar Geirhild järve, mida selle järgi Geirhildi järveks kutsutakse. Hjaltlandist sõitis ta Färi saartele ja pani seal ühe oma tütardest mehele. Sealt purjetas Floke välja merele ja nood kolm kaarnat võttis ta kaasa. Kui ta päeva ja öö oli purjetanud, laskis ta esimese kaarna lendu. See lendas tagasi ja kadus sinna, kust nad olid sõitnud. Veel ühe päeva ja öö sõitis Floke edasi. Siis laskis ta teise kaarna lendu. See lendas üles ja laskus tagasi laevale. Veel ühe päeva ja öö purjetas Floke edasi. Siis laskis ta kolmanda kaarna lendu. See lendas laevast ette ja ei tulnud enam tagasi. Kui nad nüüd samas suunas edasi sõitsid, kuhu kaaren oli kadunud, avastasid nad otsitava maa. Floke laeval aga oli mees, kelle nimi oli Fakse. Kui nad ühte laia fjordi jõudsid, ütles Fakse: „Jah, see on suur maa, mille me leidsime, siin leidub vägevaid jõgesid!“ Sellest sai see fjord nimeks Fakse fjord. Kaarna-Floke aga ei sõitnud sellesse fjordi sisse. Ta sõitis ümber ühe maanina, millel asetses suur lumega kaetud mägi, ja läbis laia, paljude saarte ja kaljurüüga täidetud lahe. Ta randus selle lahe põhjapoolisel kaldal ühes fjordis, mille ta nimetas Vesifjordiks. Ranna nimeks ta pani Bardi rand. Fjord oli täis kalu. Rikkaliku saagi tõttu ununes neil heinategu. Talvel lõppesid kaasatoodud lambad ja lehmad toidupuudusel. Kevad oli külm. Ühel kevadepäeval ronis Floke kõrgele mäele ja nägi põhja pool fjordi, mis oli täis jääpanku. Seepeale ristis ta selle maa Islandiks — jäämaaks. Ta tahtis juba suvel koju purjetada; kuid kuni nad endid sõiduvõimalis olid seadnud, saabus sügis ja algasid tormid. Flokel oli laeval kaasas kaks talupoega: Thorolf ja Härjolf. Kui nad siis lõpuks sõiduvõimalis olid ja juba fjordist välja olid jõudnud, rebis torm selle paadi laeva küljest lahti, milles Härjolf istus. Tal õnnestus maale jõuda ja koht, kus ta randus, sai nimeks Härjolfi sadam. Kaarna-Floke, kes ei tahtnud ilma Härjolfita edasi

purjetada, läks uuesti maale ja juhtis laeva vigas-tamatult ühte fjordi sisse, mille ta nimetas Sadama fjordiks. Ühelt selles fjordis leiduvalt laiult leidsid nad kiuvalveihutud vaala. Seepärast ristisid nad selle laiuaalalauks; sel kombel sai ka see enesele nime. Siis purjetasid nad kodumaale lähemale, kuid talvitusid ühes fjordis, millele Kaarna-Folke nime ei pannud — tal oli juba villand sellest maast. Järg-misel suvel purjetasid nad koju Norramaa. Kui kodus neilt selle maa üle teateid päriti, ei jutustanud Floke midagi head. Seevastu kiitis seda Härjolf, ülistas kõike head, kuid ei salanud ka halba. Thorolf aga jutustas, et igast sellel maal asuvast künkast immitseb võid; selest ajast saadik hakati teda kut-suma nimega „Thorolf Või“... Rohkem ei või ma sellest maast teile enam jutustada,“ lõpetas kerjus pahasena ja ringutas end kohmakalt. „Võite seda ju kord ise vaadata!“

Kui ta oli lõpetanud, istusid Leif ja Ingolf tükk aega paigal ja vahtisid talle otsa.

„Mis ta meile korda peaks minema?“ küsis viimaks Ingolf. „Meie ei kavatse oma elukohta muuta!“

Sellele ei andnud vanamees mingit vastust. Leif istus mõtteisesevaibununa. Kui ta lõpuks kõneles, kõlas tema hääl summutatult ja võõrana: „Mõtlen, et võiks olla väga lõbus seda maad kord näha!“

„Saadki seda näha,“ pomises vanamees ja ise-sugune kuri rõõm kajas tema karedas hääles. „Näed seda küllalt vara, arvan ma!“ Ja äkki tekkis temasse jälle elu, ta muutus lipitsevaks ja pealetükkivaks. „Muretsege mulle nüüd kann õlut ja ma jutustan teile veel enam — nornide kangast näitan ma teile ühe tüki — ohoo! Suurepärase kangas! Ja niite on nad kedranud, teie ei aimagi, missuguseid! Olu siia, siis kuulete veel midagi!“

Siis sai Ingolf võitu imelisest ja ebatavalisest raskusest oma kehas ja ta tõusis kärvesti püsti. Tema meeleolu muutus äkki, tal läks tuju pahaks. „Õlut pead sa saama,“ ütles ta lühidalt ja külmalt. „Kuid mulle näib, me oleme täna õhtu kohta küllalt kuulnud. Tule, Leif!“

Leif tõusis vastumeelselt. Võib-olla on sel vana-mehel tõepoolest veel sellest uuest maast mõndagi jutustada? Mispärast mitte lõpuni kuulata, kuigi ta vahepeal igasugu rumalust räägib? Kui aga Ingolf seda ei soovi, on ju lõpuks ükskõik. Sest sellest kauge-meres asetsevast saarest võib ju ükski olles edasi unistada ja kõigist neist asjust ka Ingolfiga kõnelda.

Kerjusele toodi kannatäis õlut. Ta tühjendas selle väikeste sõõmudega, et naudingust midagi kaduma ei läheks. Siis asetus ta tule äärde maha, kobis enda kokku, nii et näis puntrana, ja magas sel kombel kogu öö. Järgmisel hommikul rändas ta edasi. Kui Leif teda otsima hakkas, et edasi küsit-leda, polnud teda enam kustki leida.

Leif püüdis Ingolfiga sagedasti uuest maast lobi-sema hakata. Sellel oli aga alati midagi muud mõttes, kui Leif tahtis Islandist rääkida. Leif ei mär-ganud, et Ingolf tahtlikult igasugusest kõnelusest sel teemal hoidus. Ingolf ei saanud valla kartusest, nagu võiks Leif liiga palju sellest maaleiust huvit-atud olla, millest kerjus oli neile jutustanud. Oli väga Leifile omane hakata nüüd plaane sepitsema, kuidas sinna maale purjetada või koguni sinna pea-tuma jääda. Kuid seda ei tohtinud olla. Leif muu-tus alati nii väga isemeelseks, kui temale midagi oli pähe torganud, eriti mõne ebahariliku mõtte puhul. Ei, Ingolf tahtis siia Dal fjordi oma isade omandile jääda. Kõik, mis võis nüüd seiklusena või elumuudatusena näida, oli temale sügava hing-epõhjani vastumeelne. Ja Ingolf oma targa moega saavutas selle, et Leif uue maa jällegi unustas.

Üheteistkümnnes peatükk

Talv lähenes lõpule. Kuu kadus teise järel ja siis — keset suurt sula — algaski esimene päikese-paistene suvekuu.

Esimest suvepäeva pühitseti suure kolmepäevase ohvripeoga Gaularis. Seks kogunesid jarli juurde pealikud ja vabad mehed kogu ümbruskonnast, iga-üks tõi oma sulased saatjaskonnana kaasa ja iga-üks võttis ühes oma söögi ning tubli tagavara õlut. Siit ei tohtinud keegi puududa, kes end ette valmistas suvise viikingisõidu tarvis, sest muidu polnud tal oma sõidul õnne ega võitu oodata.

Juba varahommikul läks elavaks. Kõigist maailma-kaartest voorisid suured hulgad kokku. Lääkivaks-puhastatud relvad ja kirjud kilbid särasid päikeses. Sulased kandsid halli rüüd, mis valmistatud käsitsi-kootud kangast, vabad mehed ja nende pojad aga ilu-saist võõramaisist materjalist õmmeldud rõivaid. Punaseid ja siniseid mantleid, roheline ja kirjusid nähti igal sammul. Kogu päeva jooksul saabus ikka uusi inimesi õuele, löödi telgid lahti ja hakati valmistuma peo vastu. Otsiti üles sõbrad ja tuttavad, plaanitseti ühiseid ettevõtteid suveks ning peeti läbi-rääkimisi mitmesuguste äritehingute üle.

Jarl Alte jäi sel päeval nähtamatuks. Üksnes tema lähimad sõbrad ning mehed, kel oli temaga täht-samat rääkida, pääsesid tuppa, milles ta end varjas. Tal oli omaenese ja ka võõraste asju lahendada või saata käske teele.

Nende hulgas, kes sel päeval teda näha soovisid ja keda ka tema juurde lasti, oli Orn Björnulfson. Nende jutt oli lühike ning jarl Alte kutsus oma vanima poja Haastenit sinna. Ka Haasten jäi isa juurde vaid pilguks ajaks. Tema vennad Härsten ja Holmsten ootasid vahepeal väljas. Haasten ei jutus-tanud neile läbirääkimisest midagi. Ja kui Haasten ise ei rääkinud, ei esitanud vennad küsimusi.

Haasten, Härsten ja Holmsten läksid üle õue ning ütlesid teretulemat igale pealikule. Nad kand-sid uhkeid ülikondi, ilusaid relvi ning hinnalisi ehteid. Iga venna õlgadel rippus pikk raskest siidist mantel, Haastenil punane, Härstenil sinine, Holmstenil rohe-line. Nad olid kaunid mehed, jõulised ning kõr-gekasvulised, heledajuukselised, peenete näojoontega ja väärika hoiakuga. Nõnda, nagu nad seal läksid ja tervitusi lausisid külg külje kõrval, paremal ikka Haasten, vasakul Holmsten ja keskel Härsten, võisid vaid vähesed meenutada, et olid millalgi näi-nud korraga kolme nii ilusat meest. Neid armastati, enamik otsis nende sõprust, ent vaid vähestele nad kinkisid oma usalduse.

Nende väheste hulka kuulusid Ingolf ja Leif. Haasten oli rõõmus, tervitades mõlemat onupoega. Eriti Ingolf oli see, kellele kuulus tema südamesõp-rus, Leif tuli tal võtta pealekauba, kuna ta juba kord oli onupojast lahutamatu. Siiski võis ta ka teda üldiselt taluda ja imetles salaja tema kartmatust.

Ikka jälle pöördusid kolm venda tagasi paigale, kus Ingolf ja Leif juhtisid telkide püstitamist, kuna nende isad olid juba kadunud, sest neil olid saalis aukohad ette nähtud, kuhu üksikuid külalisi vastu-võtule paluti. Nad jõid pakutavat õlut ning jutlesid mõttekaaslastega uudiste üle. Ingolf märkas, et Haas-ten oli temast täna eriti huvitatud, ja mõistis asja nõnda korraldada, et nad jäid üksi.

Haasten asus kohe asja juurde. „Kuulsin, Ingolf, et sa tahad homme Leifiga vandevendlust sõlmida. Ma juba mõtlesin, et see kunagi teoks saab, aga see tuleb varem, kui ootasin.“

Ingolf katkestas jutu, kuigi ta hästi mõistis, et Haasten polnud veel lõpetanud. Ta kirjeldas Haaste-nile lühidalt, kuidas nad viimati Gaularist koju olid sõitnud. Ja seepärast soovivat nüüd Leif ja tema end teineteisega lahutamatuks ühendada. „Sa tunnud Leifi,“ ütles ta lõpuks, „sa tead, kui ettevaatamatu ta on, kui tarvilik oleks talle kaitsja. Kilbil, mis teda varjab, ei puudu ialgi täkked. Ta vajab kilpi. Ja selleks kil-biks tahan mina temale olla.“

„Mõtled sa, et oleks halb, kui Leifil rohkem kilpe oleks kui üks?“ ütles Haasten rahulikult.

Ingolf kahvatus kergelt, seda nägi Haasten sel-gesti. Nad seisatasid ühivu ja vaatasid teineteisele

sügavasti silma. Nad vaikisid, tundes mõlemad, et see silmapilk otsustab nende saatused.

Lõpuks andis Ingolf Haastenile käe. „Haasten, mu sõber,“ lausub ta tasa, „ma loodan, et sina ja mina igavesti teineteise kõrval seisame, nii seal, kus on juttu sõprusest, kui ka seal, kus lastakse rääkida relvadel. Ma siiski usun, et kilpidest kindlus tunduks Leifile vanglana.“

Haasten seisib vaikselt, hoides sõbra kätt peos ja vaadates talle silmi. Siis ütles ta rahulikult: „Et sina nõnda rääkisid, siis küllap see ei või teisiti olla. Ent las me vaatame nüüd oma vendade järele! Mingi aimus ütleb mulle, et see oleks tarvilik.“ Siis vabastas ta Ingolfi käe, olles seda veel kord pigistanud. Vaikides läksid nad telkide juurde, kus seisib Leif, kes sõbralikult ja elavalt jutles Haasteni vendadega.

Leif hoidis nuga, Holmsteni kinki, käes ja näitas neile agarasti, kuidas ta oli hobust lahanud. „Võõ on tasunud, Holmsten,“ ütles ta lõbusasti. „Sinu nuga tahtis minult kord elu võtta, kuid päästis mu hiljem. On sul mõni tapper, siis vibuta seda kord minu poole ning kingi see siis mulle! Mul oleks tarvis taprit, isa seda mulle ei kingi, ta kardab, et ma võiksin liiga sageli katsetada, kas see ka midagi väärt on. Tahtsin temalt üht ära näpata, aga ta lukutab oma relvad kirstu, mida ma ei suuda avada.“ Leif vaikis, kui Ingolf ja Haasten tema juurde jõudsid. Kiire pilk neile ütles talle, et nende kahe vahel on midagi juhtunud. Nad olid nii vaiksed. Järsu liigutusega pistis ta noa tuppe ja kohendas oma hooletut seisakut.

Varsti pärast seda lahkusid Alte pojad. Ja Haasten otsis viivitamata üles oma isa.

„Ons kõik korras?“ küsis temalt jarl Alte.

„Ei, olen järele mõtelnud,“ vastas Haasten, kellega näis õigem olevat isale kohe kõike mitte jutustada. „Kardan, et vendlusest Rodmari poja Leifiga võiks meile mõningaid raskusi tekkida.“

„See on võimalik,“ ütles talle jarl Alte. „Aga Ingolf on tubli mees ja saab suurte varanduste pärijaks. Tema suguvõsal on palju sõpru ja see oleks meile rahutuul aegadel heaks toeks.“

„Minu sõprus Ingolfiga ei sõltu sellest, kas me end vandevendlusega seome või mitte.“

„Võib ju olla,“ vastas jarl kuivalt. „Sa pead ise teadma, mida teed. Minu jutt oli vaid nõuanne. Loodetavasti ei tule sul kunagi kahetseda, et sa selle järgi ei toiminud.“

Haasten mõistis, et isa oli pahane. Ta ei vastanud midagi, kummardus aupakkuvalt ning eemaldus. Jutt oli mõjunud talle raskelt. Aga kuigi ta mõtted olid tulvil murelike aimusi, ei lasknud ta midagi märgata ja teeskles, nagu oleks kõik korras.

Päev kaldus lõpule, enne kui pidustus õieti algas. Jarl Alte oli hoolitsenud kõige ohvrripeoks vajaliku eest. Ohvriloomi ei lastud sel päeval üldse välja. Kannatamatult trampisid tallis ilusad tugevad hobused, kes olid määratud ohvrianniks Odinile. Kari lambaid, kes samuti olid määratud Kõiksuse Isa karmide mõtete leevendamiseks, tammus kannatlikult saatusele alistununa kopliatas. Ühe looma koon asetatud teise seljale, mäletsesid nad viimaseid makkujäänud suutäisi ning siin-seal vaid mõni üksik wendest kikitask igavusest kõrvu. Lihavad härjad ja sõnnid, määratud veritamisele Odini auks, mõmisesid heledalt ja jämedalt ning pükslesid sarvedega palkseina. Ühes kuuris, käed seljale risti seotud, lebas aga üheksa orja ja roimarit. Need pidid surema uue meeskonna moodustamiseks Rünnakute Jumalale. Sest Odin, kellega ohverdati, oli lahingu- ja võitlusejumal. Ent ka Tori polnud unustatud. Kuuri nurgas, kus orjad ootasid oma saatust, lamas risti-rästi seotud komps. See oli Trude, orjatar, kes oli varastanud. Et ta selle teo eest nagunii pidi oma elu lõpetama, võis ta olla kasulik ohvriannina Äikesejumalale.

Oli saabunud videvik. Kogu maad looristas õhtuhämarus ja nii asjade kui inimeste kontuurid sulasid ebamäärasesse pehmusesse. Nüüd hakati kogunema templi juurde. Relvad jäeti seekord telkidesse.

Gaulari mõisa tempel oli peatempel juba hallidest aegadest, ammu enne seda, kui mõisaomanik sai jarliks. Templi preestriamet oli isalt pojale pärandatav, niikaua kui inimesed mäletasid. Nii oli ka jarl Alte selle ameti isalt üle võtnud. Tempel oli ruumikas jämedatest palkidest püstitatud ehitis, katuses kaetud uksega ühes külge. Seinte külge kinnitatud raudrõngastes särisesid ja suitsesid leegitsevad tõrvikud, valvatutena orjadest. Sisse astudes võis tõrvikute väriseval valgusel ebamääraselt näha jumalakujusid, mis olid asetatud templi vastasseinas asuvale ja muust templi osast madala võrestikuga eraldatud poodiumile. Võre taha ei tohtinud astuda ükski harilik surelik; seda võis vaid preester ning mõned üksikud sesse ametisse pühitsetud mehed, kelle ülesandeks oli olla abiks ohverdamistoimingute juures. Jumalad olid poodiumile asetatud poolringi. Neid oli seal palju, oli meessoost ja naissoost jumalaid. Enamik neist kandis uhkeid rõivaid, mõningad olid ehitatud kuldsete võrude ja kalliskividega. Kõige enam hakkasid silma kolm peajumalat, Odin, Tor ja Frey, kes seisid poolringi keskel. Nende keskel asus Tor, teda austati siin nagu ka mitmel pool mujal enam kui ühtki teist jumalat. Tor istus oma piksevankril, mida vedasid värvidega kaunistatud kuld-sarvelised sokud. Sokkudel olid rattad all ja neid võidi pidurongis Äikesejumala auks kaasa sõidutada. Kõrgetõstetud paremas käes hoidis Tor lühikeses varrega vasarat. Ta näis hirmuäratavana. Otse tema jalge ette oli asetatud õhuke paekivi, terava servaga ülespidi. Tori paremal käel istus Odin vankril, mis oli suurem ja ilusam Tori omast, kuid mille ette polnud kedagi rakendatud. Odini iste oli kaunistatud püha ruunikirja märkidega. Käes hoidis ta pikka oda, tema ainus silm põrnitses ähvardavalt. Torist vasakul oli Frey. Tema istmeks oli kirju vaibaga kaetud võimas kivi. Ta ei kandnud rõivaid nagu teised jumalad, vaid istus alasti, ähvardades põdrasarvega, mis oligi ta ainuke sõjariist. Jumalakujude poolringi keskel, asetatuna sellekohasele alusele, seisib ohvriannum, vägev kiviõõ, millesse pidi voolama ohvriloomade veri. Anumast paistis pühitsetud kepp, millega verd segati. Ja samal alusel, millel seisib too anum, lebas ka rikkalikult pühade märkidega kirjatud raskest kullast võru, mille juures töötati vandevendlust. Kui juba kogu rahvas oli kogunenud pühakotta, astus sisse jarl Alte, saadetuna oma käsilasist.

Jarl Alte kandis valget rüüd, mis oli ääristatud punasega. Ka tema abilised olid rõivastatud valgesse.

Kui jarl Alte sisse astus, sihvakas ja sale ning kokkusurutud rahvahulgast peajao pikem, õlal pikavarrelline laia teraga kirves, siis tuksatas mõnegi nooruki süda, aga isegi mõningal vanal ja võitlusis karastatud viikingil jooksis külm judin üle selja. Sest too mees seisib nüüd lähimas ühenduses jumalatega. Oma valges ohverdamisrüüdis ta oli püha, keegi ei tohtinud teda sõrmeotsagagi puudutada. Seisti ülemaiste ning mõistmatute asjade ees ja templis tekkis hauavaikus.

Täis väarikust sammus jarl Alte läbi hardumuse seisva inimhulga. Kõige pühamat paika eraldava võre-aa ees jäid abilised seisma; preester astus üksinda edasi. Ta asetab oma kirve alusele, millel seisib ohvriannum. Kolme peajumala tervitamiseks ta kummardus sügavasti igaühe ees eraldi ning tervitas teisi jumalaid üldise peanoogutusega. Siis astus ta lausumissõnu pomisedes tagasi, võttis ohverdamisvõru ning pani selle oma paremasse kätte, vasakusse haaras ta kirve ja tõstis siis käskivalt parema käe. See oli märguanne väravavahile.

Uhkeim kõigist ohvriloomadest, suurte kõverate sarvedega süsimust härg toodi templisse. Orjad viisid ta võrestiku ette preestri abiliste kätte, kes teda ohverdamiseks pühitsesid. Samal ajal tõstsid kaks preestri käealust ohvriannuma aluselt maha ning asetasi selle preestri jalge ette.

(Järgneb.)

Noorsugu võidutulede ümber

Varsti koguneb terve rahvas ja peamiselt just eesti noorsugu jälle võidupüha-tulede ümber, et mälestada koos seda suurt hetke võitlusväljal, millal eesti rahvas suutis murda oma ajajoolise vaenlase võimu ja tõendada teoga oma õigust ning võimekust iseseisvaks eluks ja arenguks. Eesti noorsool ei ole midagi, mida ta võiks hinnata sellest õigusest kõrgemaks, ja tal pole tahta midagi suuremat kui selle võimekuse kestmist ja tõusu.

Selle päeva elamus jääb ikka uueks ja elujõuliseks. Selle päeva tunded jäävad alati värskeks, nii need, mis julgustavad, kui ka need, mis kohustavad, seni kui rahvas püsib seesmiselt noor ja võimeline oma olemasoluvõitluse jätkamiseks.

Sellel võitlusel pole ainult endasäilitamise sihte, vaid ka rahvuslikule elule uute alade ja avaruste kättenäitamise sihid.

Noorsoole on antud kogeda ja kanda olemasoluvõitluse jätkamine. Ta tunneb seda kui oma suurimat õnne. Ükskord üteldi, et see on ta kohus, praegu on meie noorus saanud sellest poolikut hingelisest seisukorrast üle — ja ta on valmis ütlema oma sügavaima veendega: see on enam kui meie kohus, see on meie eesõigus, mida me tahame kasutada oma elujõu külluses.

Kolmes suunas on mõelda võidutulede juures. On tagasi vaadata, on näha ja mõelda käesolevat hetke oma rahva elus ja lõpuks on meil ka vaadata edasi, tulevikku, selles tundes, nagu ühes idamaa pühas raamatus on üteldud, et need koidud, mis pole veel

koitnud, on ilusamad koitnuist. Ja selles tahtes, et see nii oleks.

Tagasi vaadata tähendab — austada kõigi nende eestlaste põlvede elujõudu, mis selle võidu tegi võimalikuks, mis seda kaua aega ette valmistas. Sest seda võitu ei võidelnud kätte ainult need, kes otsustavasse lahingusse läksid — seda on kätte võita aidanud ka kõik need, kes on säilitanud, kandnud ja kõrgendanud eesti rahva elujõudu. Väga paljude meeste ja naiste pingutus on selleks kaasa aidanud, sellele alust rajanud. Nende elude õpetus on vääriline saama noorsoo võidupüha töötuseks: elada elu nii, et alati oldaks valmis vastu pidama raskeimais lahinguis.

Eesti noorsool on eelnevailt põlvedelt üle võtta säärase elutunde kõrge pärandus.

Mõtelda sel päeval oma olevikule, tähendab tunda praegust hetke sama saatuslikuna ja tähtsana, kui seda oli suure võidu päev. Sellal oli kõik kaalul, aga tuleb ka tunda, et samal viisil on alati kõik kaalul, kuigi just võõrad relvad parajasti ei peaks olema meie vastu pööratud. Seda peab eriti noorsugu tundma. Tema elutunne peab olema võitlejate oma. Ja tema teadmine peab olema, et elus pole võitlustel vaheega. Kõige parem ja väärtuslikum andam oma rahva saatusele on see, mis tuleb võitlevast hingest, sest see sihib ikka kõige kaugemale ega salli poolikut algatust ega poolikut tagajärge. Eriti noored peavad seda tundma, et see päev ei tarvitse olla vähem tähtis rahvuse saatuses, mida elame praegu,

kui too, mida kombeks on saanud üle kogu maa mõistada. Suuri võitused võideldakse alati edasi, neid hoitakse käes võideldes. Kaksikümne aastat tagasi oli eesti mehe au — tungida võitlejate esirinda, ja eesti naise au — õnnistada sinna minejaid. Tänapäeval on eesti mehe ja naise au seista oma kohal oma rahva saatuse rahulikus ülesehitamistöös, olgu see koht, kus keegi seisab, tähtsam või vähem tähtis. Suurel päeval kaksikümne aastat tagasi polnud kellelgi võimalust valida ise seda kohta, millel seisest ta oma ohvri tahab tuua.

Kui praegugi seisame keset Euroopa pinevust, on hea pidada meeles, et võidupäev kaksikümne aastat tagasi õpetas meile oma rahvuslike piiride puutumatus tunnet ja samuti ka meie rahvusliku eluõiguse puutumatus tunnet. See on põhjus, miks ta meile on nii tähtis ja väärtuslik. See on kõrgeim tunne, kõrgeim seepärast, et ta kogu rahva, nii oma küpseis kui ka alles valmivais, eluülesandele ettevalmistuvais põlvedes liidab ühte eesmärki teenivaks tervikuks. Sest ühine eesmärk, see on ühine saatus. Oma elu, oma laadi, oma eksistentsi jätkata enda omapärasuses ja täies kujunemisvabaduses — on kõrgeim, mida ihkab üksik ja mida ihkab rahvas.

Edasi vaadata ja tulevikule mõtelda võidupühal tähendab — kogeda seda sügavat optimismi, mis elab kõigis, kelle eluvormiks on loov pingulolek ja otsus ülesehitavaks tegudeks. Noorsugu ei pea tundma, et see on ainult Võnnu võit, mis teda kohustab, vaid palju enam, et teda kohustab kõik see, mis temas on, mis temas valmib ja küpseb. Teda kohustab kõik see, mis ta on suuteline andma oma rahva üldisele kooselule. Noorsugu ei pea valmis

olema ainult Võnnu võitu kordama, vaid ta peab ka nägema enda ees te, erinevate võitude võimalusi. Ja tema eesõiguseks on neid uusi võite võita, rahuliku loova pinguluse ja pingutuse võite, mida meie isad ja esiisad väga palju pidid võitma, enne kui me suutsime lahingus tõendada oma rahva väarikust.

Ärgem unustagem lõpuks ka seda, et võidupüha on rahva ühisjõu püha. Ja kuna see on nii, siis ei ole suuremat sisu võidupühale, kui kogeda kogu rahva saatuse ühtluse ja püüdluste ühtluse tunnet — sest selles tundes eesti rahvas võitles ja võitis. Ainult selles tundes käidav tee on eksimatult kindel. Ei ole võidupüha üksikuile, seda saab kogeda ainult koos, hulgaviisi, ühise pere tundes. Alles nii saadakse nende tunnete ligidale, mis andsid meile võidu, ja ainult nii aimatakse, mis kindlustab tulevased võidud, kui peaks tarvis olema neid kätte võidelda.

Noorsool on tervet meelt ja siirast hinge, et eluprotsessi tabada selles ta kõige olulisemas ning iseennast lülitada selle pidevasse, igavesti loovasse käiku. See tahe, see valmisolek kuulub noore vere ilusaimate varade hulka.

Võidutulede ümber koguneb noorsugu uhkustundega mitte ainult seepärast, et mälestatav võit on võidetud, vaid palju enam veel seepärast, et nad iseendis kannavad võidukate enesetunnet. Ja nad teevad seda ka selles teadmises, et kui kunagi elu ohvriks tunakse, siis on see kõige otsekohesem, kõige siiram jaatamine sellele, mis on kestmam ja kõrgem kui üksik. Võidupäev kaksikümne aastat tagasi tõendas, et meie rahvas tunneb, kuidas tema kui terviku saatus on ülem üksiku saatusest.

T.

K. MURDEL

VÕIDUTULD TOOMAS

1

Madis unistas saada sõjameheks. Ta oli kümneaastane ja varakult sirgunud, nii et näis suurem omavanustest poistest. Ta käis teist aastat Kobratu koolis, kus õpetajaks oli endine Vabadussõja-aegne ohvitser Peet Kimm. Õpetajal oli vasakul põsel pikk punane arm, mis jooksis kõrva juurest kuni pealmise huuleni, ja inimesed külas rääkisid, et ta olevat selle sõjas saanud. Et ta olevat mitu korda haavatud ja haigemajas olnud. Ja nad rääkisid, et kui leitnant Kimm kandvat mundrit, siis olevat ta rinnal mitu raha ja vabadusrist, kuna kuuevarrukal olevat haavata-saamise tunnused. Et tal olevat samuti alles sõja-aegne munder ja ühelt punaselt vene komissarilt võetud suur, karvane papaahha.

Kõiki neid asju ihkas Madis näha ja koguni katsuda. Ta suurimaks sooviks oli saada sõjameheks ning kanda uhket mundrit.

Kunagi olid talus ööd veetnud mõned ohvitserid, kes olid ka sõjas olnud, ja olid kõnelnud sõjast. Siis oli Madis pugenud nende lähedusse, kui nad isa ja emaga keskustlesid, ning olnud hiirvaid. Ta oli peagu neelanud iga sõna, mis need võõrad olid rääkinud, ja oli jälginud iga võõraste liigutust. Kui nad kõneldid, siis kõlisesid nende saabaste küljes kannused. Nende säärikud läikisid nagu peeglid ja neil olid võöl toredad laiad rihmad, kuna puusal rippus revolver kollases nahktaskus. Madis ihkas nii väga revolverit ja tahtis saada nendetaoliseks. Ta veri otse kisendas sõdurikutse järele.

Hiljem oli Madis meisterdanud enesele puust revolveri ja isa vana rihm oli hea küllalt võõraste jäljendamiseks. Ja kui siis keegi ei näinud, torkas Madis puust revolveri rihma vahele ning pidas punastega sõda. Sõjatandreks oli talualune nõmm, kus kasvas tihedat võsa ning kanarbikku. Ta jäljendas suuga

püssipauke, ründas vaenlast ja karjus hurraa!... Ning tundis ennast kangelasena. Mõõgaks tarvitas Madis vana vikatit, millega raius leppade oksid, mis tähendasid vaenlaste käsi ja jalgu.

Madise isa oli külamees Teederisti külas ja tal oli nõtme ääres Aluoja talu. Madis oli nende ainus poeg ja seepärast isa oli otsustanud parandada talu Madisele. Aluoja peremees tahtis Madisest teha taluri ja oma järeletulija, kes külvaks ja lõikaks Aluoja põllul ning narmel ja jätkaks tööd.

Kuigi Tõnis märkas pojas huvi sõjamehe-kutse vastu, oli isa siiski otsustanud, et ta roogib hiljem selle huvi Madisest välja, ning ta töötas karmi kõne ja käega selle vastu. Ta naeruvääristas Madise tehtud esemeid ja katsus neid hävitada ning sundis poisikest varakult tööle, katsudes õpetada talle nii armastust maa ja põllutöö vastu. Kuid just see muutis Madise kinniseks. Ta elas oma elu, kuigi salaja ja karistuse ning pahanduse kartusel. Ta tahtis sooritada kangelastegusid, ta ülimaks sooviks oli käia kompanii ees, revolver puusal, ja kaitsta oma kodumaad, Teederisti küla, Aluoja talu, mis olid Madisele kalleimaiks kohiks siin maailmas.

Kui Madis lugemise selgeks sai, siis oli talle lahti kogu maailm raamatute näol, kus jutustati sõdadest ja sõduritest, ning Madis otse neelas nende sisu. Ja kuigi isale ei jäänud see tähelepanematuks, ta ei saanud ometi seda keelata, sest võimatu oli tal iga silmapilk Madist jälgida. Ja Madis võis salaja oma lemmikuid nautida, nendega ühes elada, kaasa sõidada, nutta ja naerda... nii, kuidas oli jutt.

Nii elas Madis oma elu ja ta ootas pikisilmi, millal kasvab suureks, sest siis ei saa teda ometi isa keelata tegemast seda, mis ta tahab. Ja kui keelab, siis võib ju lihtsalt kodust ära minna. Laia maailma seiklema ja kangelastegusid sooritama — kas Siberi süngesse metsadesse, Aafrikasse, mustade maale,

või Lõunamere kummalistele, päikesepaistelistele saar-tele, kus on üha suvi ja inimesed pruunid nagu vaha.

2

Tuli talv ja Madis käis Kobratu koolis ning Peet Kimm, see endine ohvitser, käis klassis ja õpetas neid. Ning Madis vahtles ta sirget sõjamehelikku kogu ja kujutles teda, revolver käes, meeste eesotsas ründamas vaenlast. Nägi teda langevat ja seltsimeeste poolt ära kantavat. Kuid nüüd oli ta siin ja ta põsel oli pikk arm. Säärast armist ihkas Madis ka enesele, sest siis näeks igauks, mis mees ta on. Kuid Madis kujutles samas, et säärane suur haav pidi olema kole-dasti valus ja pidi jooksma samuti ohrtrasti verd. Ja tal õli alati aukartustäratav tunne, kui vaatas õpe-tajale ja armile.

Koolis oli keegi poiss — Tuule Eerik, kes tea-dis kõnelda, et õpetajale olevat see haav löödud mö-gaga kahevõitlusel. Aga õpetaja olevat vastase siis surnuks pistnud. Vastane olnud keegi vene vürst ja tüli põhjuseks olnud keegi naine.

Kust Tuule Eerik seda teadis, seda ta kellelegi ei öelnud.

Oli neid, kes seda uskusid, aga oli ka neid, kes ütlesid, et see olevat Tuule Eeriku enese väljamõeldis.

— Ega ma teil ei käsigi uskuda, kui te ei taha, ütles Tuule Eerik neile. — Olingi rumal, et rääkisin. Nagu ise teaksite paremini.

Keeras selja ega teinud väljagi, mis teised tema kohta rääkisid.

Aga niisugused jutud muutsid Peet Kimmi Madise meelest veelgi salapärasemaks ja tegid õpetaja kange-laseks, kelle taoliseks Madis veel enam tahtis saada.

Ühel päeval õpetaja rääkis võidupüha pühitse-mise tähtsusest, rääkis sakslaste rängast lüüasaamisest Eesti sõjaväe poolt, kui nad tahtsid vallutada meie ko-dumaad. Ta rääkis, et me süütame nüüd igal aastal selle võidu tähistamiseks üle kodumaa võidutuled, mis süüdatakse maakonnalinnas ning viiakse siis ratsanik-kuide kaudu üle maakonna laiali.

Madis oli mitu korda viibinud ühes isa ja emaga võidutulel, oli näinud ratsanikke saabumas tulega ja alati oli teda vallanud soov: olla üks tuletoojast...

Kui nüüd õpetaja selgitas neile tuletoomise ja selle põletamise põhjust, teadis Madis, et ta järg-misel võidupühäl läheb kaasa tuld tooma koduküla Vooremäe altarile Kivinõmme mäelt, kuhu toodi tuli Alajõelt. Aga Alajõeale toodi tuli Priipalust ja Prii-paluse Tartust.

Vooremäe ja Kivinõmme mäe vahet oli seitse kilomeetrit. Et sinna jõuda ja tagasi, selleks oli tarvis hobust ja sadulat.

Kui poiste vahel asi tuli jutuks, siis ütles Madis, et küll näevad, et tema on üks tuletoojast, kui saabub võidupüha.

Ta ütles seda kergemeelselt ja uhkustamiseks kaaslase ees. Ütles enese rahustamiseks. Aga Tuule Eerik, kes oli suur poiss ja vanemas klassis, ütles, et seda ei uskuvat tema iia'gi, et Madis on tule-tooja. Ennem võivat see juba tema olla. Kui see ole-vat Madis, söövat Eerik ära oma vana mütsi.

Aga Madis kinnitas, et küllap nad võidupühäl seda juba nägevat. Olgu aga kohal ja vaadaku. Ja võtku Eerik müts kaasa!

3

Madis ei teadnud isegi, kuidas ta pidi lunas-tama oma ütluse ja au kaaslase ees. Üks oli aga kindel, et kogu kool oli nüüd teadlik sellest, ja kuigi ei kõneldud enam sellest, oodati saabuvat võidupüha, mis pidi otsustama ja näitama, kas Madis on tuletoojate seas.

Kord kevadel tegi Madis sellest kodus isaga juttu, kuid isa ütles karmilt:

— Mis tuletooja sina oled, päkapikumees. Kasva enne suureks, siis alles vaatame. Kui kõik naagid lähevad tuld tooma, no siis see on alles toodud!

Sellega oli asi otsustatud.

Aga Madis ei kaotanud lootust. Ta otsustas toi-mida omal käel ja ei kõneldud sellest kellelegi.

Ja kellele ta oleks sellest kõneldudki? Koolis olid kõik Madise vastu. Ta nägi seda nende nägu-dest. Nad ei uskunud keegi tema sõnu ja kodus ei mõistetud teda. Ei mõistetud, mis oli kaalul. Et oli au ja sõna — ning see kohustas täitma lubadust.

Ta tundis, et kui ta nüüd ei täida lubadust, siis ei usalda teda enam keegi. Et siis ühe sõnaga on ta end kogu kooli ees naeruvääristanud ja tei-nud kelkijaks ning lihtsaks suurustajaks, kelle sõnu võetakse kerge muigega, kelle lubadused on vaid lihtsad sõnad, mida iga väikseimgi tuul võib laiali puhuda.

Säärane ei tahtnud Madis olla. Tema põhimõte oli: „Meest sõnast, härگا sarvest.“ Mis oli lubatud, pidi täidetama, mis oli otsustatud, teostati. Takistu-sed tähendasid siinjuures vähe.

Madise iseloom oli kord juba jõurikas ja lee-gitsev, tegudele kihutav. Ta ei sallinud vaiksaid ja nagu kartvaid ning kobavaid kaaslasi, kes kahtlesid ja kaalusid, enne kui midagi sooritasid või ette võt-sid. Madise iseloom oli sirgjooneline ja paindumatu ning tihti pidi Madis enesele tunnistama, et see tegi talle vahel halba, kuid see-est tundis ta ennast nii tähtsana ning rahuldatusena.

Tegevus ja pingutused rahustasid Madise leegit-sevat iseloomu ja kulutasid tema ülevoolavat ener-giat. Mõni õnnestunud ettevõte, toredasti sepsitsetud retk, uudne mõte, need andsid Madise päevadele ja mõtetele sisu ning heaolu.

Madis hindas käte tugevust, jalgade väledust, kiiret otsustamisvõimet igasuguses olukorras ja külma-veresust. Ta sõbrad pidid olema temataolised; kuid et nad niisugused polnud, siis polnudki Madisel tõsist ja head sõpra, kellele võinuks mõnegi plaani usaldada ning kellega oleks võinud sooritada hull-julgeid plaane, nagu neid Madisel ainult üks oli mõt-teis varuks.

Madise pea oli täis igasuguseid mõtteid ja retki. Ainult puudus sõber, kes oleks mõistnud teda ja oleks kaasa läinud öösel kaarnapesast tarkusekivi otsima, kes o'eks nõustunud soojal suveõöl minema Neitsijärve ujuma ja Haugi-haualt vesiroose nopp-pima või minema öösel kabelisse ja ootama vaimu, kes pidi jalutama kell kaksteist keskmisel teel, või minema jaaniõöl virvatulesid otsima kaugele Kor-juse rappa.

Kaugele ihkab alati Madise süda. Ta tahaks sõuda suve pikal, selgel ja vaikselt päeval, mis on nagu ilus laul, jõgepidi üles, niikaugele kui suudaks. Ta tahaks näha, mis on sealpool metsi ja taga voo-ri. Ja siis tahaks ta minna Maa-aluse mäele, mis on kõige kaugem koht rabas, kus kasvavat tohutult murakaid augustikuu alguses, aga sinna ei oskavat igauks minnagi, sest laukad ja salahaud rabas varit-sevat iga Maa-aluse mäele ihkajat ja minejat. See-pärast on seal vaid käinud mõni üksik inimene külast ega taha enam need sinna tagasi minna, sest seal olevat maailm hoopis teissugune kui siin. See ole-vat juba nagu sealpool elu piiri. Ja teegi sinna ole-vat vaevaline ning salapärane. Ega igauht sinna las-tagi, eksitatakse teelt ära ja siis võib inimene käia niipalju, kui tahab, kuid aru ei saa enam midagi. Ja on hea, kui pääseb vaid lihtsalt eksimisega. Aga on Korjuse rabas hullemaidki kummitisi ja pahu vaime kui lihtsalt eksitajad.

Kuigi Madis teab, et Korjuse raba on otse õeluste pesapaik, ihkab ta siiski läbi elada midagi seesugust päris isiklikult. Ta on otsustanud, et korra läheb Maa-aluse mäele, mingi aega sinna, niipalju kui läheb. Ta tunneb, nagu ootaks teda seal õnn, ja see kutsub Madist igal suvel. Ta ei saa teisiti, kui ronib vahel pikale kasele karjamaa ääres, ja istudes hara-liste okste süles, ta unistab käigust Maa-aluse mäele ja ta piik uitab üle raba, kaugele, kus sirendab õhk ja kus häälitsevad kured. Ja seal kaugel on midagi, kas mägi või mets või midagi muud, mida ei seleta silm. Madis teab, et seal olevat päiklipuud sügisel lookas viljast. Seda kõneleb vanamees Pauna Soo-

saarelt, olles kaugeim elanik rabasoo. Ta on toonud seal pähkleid, mis on täis lihavat ja maitsvat tuuma. Nende pähklite värvigi on teistmoodi.

Ainus inimene, kes võiks olla Madisele sõbraks, on Aluoja vana sulane Leemet, sest Leemet on julge, on külmavereline ja on käinud ka sõjas. Aga Leemet on vana ja ta tahab alati puhkepäevadel magada.

— Kas Leemet on käinud Maa-aluse mäel? küsis korra Madis sulaselt.

— Ei ole, raputas Leemet pead. — Aga tahaksin ikka küll kord sügisel minna.

Kuid minemata on alati jäänud, kuigi Leemet on lubanud. Nüüd on Madis mõelnud, et küllap see on õige, mis räägitakse Maa-aluse mäe kohta, sest küllap Leemet oleks ammugi muidu käinud seal, kuid kardab vist temagi.

4

Sellesama Leemeti pühendas Madis oma kavasse enne võidupüha, sest vanast sulasest olenes nüüd kõik.

Möödunud aastal oli varastatud ühel taluril kopolist noor mära, ja kui Madise isa kevadel hobused õitsele laskis, pani ta hobused raudkammitaisse, et keegi neid varastada ei saaks. Kammitate võtmed rippusid isa voodi kohal naela otsas. Neid oli seal neli tükki.

Igal õhtul viisid Madis ja Leemet hobused õitsele ning siis viis Leemet võtmed isa kätte.

Kui Leemet Madise plaanist kuulis, tegi ta: — Huu! Vähe aja pärast lisandas ta: — Võiks ju proovida.

Alguses asi nii jäigi, kui aga Madis kõneles, et ta on lubanud tuua tuld ja et sellest teab kogu kool, siis ütles Leemet:

— Ah, või nüümoodi on asi.

Ja vaikis.

— Niimoodi jah! noogutas Madis ja seletas loo üksikasjadeni.

— Siis sa pead küll minema, kas tahad või ei, Madis! Lubadusi peab täitma, olgu need antud kui kergemeelselt tahes. Ja patsutas põiste turjale. — No küll me juba vaatame.

See vaatamine lõppes nii, et ühel õhtul Leemet ja Madis tuhnisid üles isa sadula, mis asus kuuris kirstus, ja toimetasid selle aita, kus Leemet ja Madis magasid. Seal siis toimus sadula järelevaatus. Mõnigi pannal oli korrast ära ja paar õmblust hargnenud. Leemet õmbles need kinni. Madise küsimusele, kust Leemet tunneb neid asju, vastas sulane:

— Kui ma kroonut teenisin, siis olin ratsapolgu mees! Ja naeratas Madisele. — Aga nüüd olen küll vist kangeks jäänud nagu kurikas.

Sadul määriti kokku searavaga, et nahk muutuks pehmeks, ja peideti siis Leemeti voodi alla.

Nõnda saabus võidupüha ja selle õhtu. Madis teadis, kes olid teised tuletoojad. Need olid: Kikkuri Oskar, Annuse Eevalt ja Killapalu Aadam. Kõik oli nendega kokku räägitud. Mehed pidid ootama Madist Valgeoru veski juures. Ja Madis pidi olema täpselt kohal.

— Kui viibid, jääd maha! ütles Killapalu Aadam, kes oli tuletoojate vanem. — Pea meeles.

Ja Madis pidas meeles. Kell kümme pidi ta olema Valgeoru veski juures. Madis kordas seda üha endale, kuigi see oli tal pealuus.

Õhtu. Madis ja Leemet viisid hobused heinamaale.

— Missuguse hobusega lähed? küsis teel Leemet.

— Kimliga! ütles Madis sosistades. — See on hea jooksja.

— Hea küll. Ära siis kimlit kammitasse pane. Jäta lukk lahti, aga võti anna minu kätte.

Madise süda vasardas tugevasti, kui Leemet ulatas võtmed isa kätte. Leemet lausus ükskõikselt:

— Peremees, võtmed.

Kas viimaks isa ei aima? Kas ta ei küsi midagi? mõtiskles Madis. Aga isa ei ütelnud midagi, vaid raputas võtmed naela. Siis küsis vaid:

— Kas läheme, Leemet, ka võidutulele? Leemeti kongusnina nägu venis laiale naeratusele.

— No ikka.

Siis silmas isa Madist.

— Ja sina, Madis? Rõivastu ruttu — või sa ei tahagi võidutulele tulla?...

— Ega ei tahagi, isa...

Isa tegi imestunud näo. Siis ütles:

— Vaata, et saad siis magama. Kui ei taha, ei taha.

Kui Leemet ja Madis olid läinud, lausus Aluoja Tõnis enesele:

— Ei mina saa sellest poisist aru.

Ta võttis käärid ja hakkas pügama habet.

— Madis!... Madis!... Kus sa oled? Tule, otsi isa saapad voodi alt üles ja harja puhtaks.

Aluoja perenaine Miina seisib künnisel ja hõikas poega. Aga keegi ei vastanud. Ei vastanud Miina mitmekordsele hüüdele.

— Ei tea, kuhu see poiss ja Leemet on läinud! ütles ta tuppa minnes mehele ja võttis kapi otsast küünarpuu ning hakkas sellega ise voodi alt õngitsema saapaid, mis varsti ilmusidki tolmunuina ja kõverassekuivunuina nähtavale.

Sellal seisid Leemet ja Madis koplis kimli juures ning kinnitasid hobusele sadulat. Nad kuulsid Miina hüüet ning vaatasid teineteisele tähendusrikkalt otsa, aga ei öelnud sõnagi ning jätkasid pooleliolevat tegevust.

5

Nüüd oldi siis teel Kivinõmmele ja hobused traavisid teel ning nende kapjade rütmiline jooks kaikus vastu teeäärseist kuusikuist ja segametsist, mis seisid seal nagu pühalikus rahus õhtu videvikuses ja soojas vaikus. Oõbikud olid alustanud oma laksutamist, varsti oli nende lauluag läbi. Kuskil haukus koer ja teeäärseis taludes karjatarades tilises kelli lehmade kaelas. Õhtuvaikusel kuuldus inimeste hääli.

Madisele tundus see õhtu olevat hoopis erinev teistist suveõhtuist, kõigist õhtuist, mis ta näinud. See oli suurim ja pühim õhtu, mida täitsid salapärased hääled. Ta tundis hobuse kergest soojust oma säärite vastas, tundis tema külgi ja sadulas oli istuda nii kindel ja hea.

See oli võõras tee, mida mööda Madis nüüd sõitis, mis algavas õõs kulges kitsa heleda kangana edasi, edasi ja tõusis mäkke või põikas metsa või jooksis piki soode randa. Madise noor silm ja vastuvõtlik meel avastasid palju uut ja huvitavat, mis teda köitsid ning mis imbus temasse nagu mahl kevadel puusse.

Madise kaaslased vestlesid omavahel, kuid Madis ei pannud nende juttu palju tähele, sest tal olid oma mõttet mõelda ning oli tarvis ümbrust silmitseda.

Siis korraga jäi Madis kuulama, sest mehed rääkisid Vabadussõjast. Ta nihkus hobusega lähemale.

Ja siis rääkis Killapalu Aadam, kes oli tuletoojate vanem ja oli Vabadussõjast osa võtnud. Ta rääkis järgmise loo:

— Sellest on nüüd kakskümmend ilusat, sooja ning rahulikku suve möödunud, kui meie kodumaal mõllas verine ja julm sõda. Nende rahulikkude suvede künd ja lõikus on tasandanud ammu kõik haavad, mis vaenlaste mürsud meie kodumaale on lõõnud. Aga sel suvel olime küll teadmatutes endi ja oma kalli kodumaa saatuse üle, sest olime vaenlastest ümbritsetud idast ja lõunast. Vaenlased ähvardasid ja tungisid meie väsinud rinnetele peale, mis olid märksa harvemad kui vastase omad. — Meie sõdurid olid väsinud, olid iga päev lahinguis, sest neid oli vähem kui vaenlasi. Kuid meie südameis leegitses vabadustahe, leegitses võitlusind, mis aitas meid tihti väiksemahulgalise väega enestest palju suuremat vastat võita.

Just täna, võidupühal, olime teadmatutes oma saatuse pärast, sest meie kompanii oli ümbritsetud

sakslaste vägedest, kes tahtsid uuesti teha meid oma alamaiks ja tööorjadeks, nagu nad meid olid sundinud väevõimuga seda olema aastaid ja aastaid.

Meid ümbritses langesvääri parunite vägi ja meil polnud muud väljapääsu sellest rõngast kui ainult võidelda või surra, sest allaandmisest ei olnud meie juures juttu.

Siis kogus meid kokku kompaniülem ja ütles meile, kuidas on seisukord. Meie seisime seal ning karjusime talle: „Võitleme!... Võitleme jumala nimel! Ja kui me sureme, siis sureme oma kodumaa eest, aga meiega sureb ka vaenlasi. Ja meie ei ole asjata surnud!“

Kuigi oli suvi ja jaani-laupäev, mis on ilusaim aeg meie kodumaal, ja kuigi meile meenusid meie armsad kodud, haljendavad niidud, kus lõhnas hein, öitsesid tulikad, tõrvallid, angervaksad, valge ristik, meenusid sõbrad ning tuttavad, siiski otsustasime võidelda ja surra. Nii kindlameelsed ja julged olime.

Meie jätsime üksteisega jumalaga, meie nutsime oma kodumaa eest ning me nutsime ka endi eest, et pidime surema, kuna oleksime tahtnud elada, näha vaba kodumaad ja sirgeksaetud seljaga eesti mehi, kel poleks tarvis olnud küürutada mõisniku ees, keda vihkasime.

Siis ütles kompaniülem: „Võideldgem ja võitlem!“

Nagu puhanuiks ja värskiks oleksime muutunud. Me saime uuesti rõõmsaiks, me unustasime surma ja pisarad ning läksime täis võitlustahet vaenlasele vastu. Me teadsime, mis meid ootas. Kuid me tahtsime võita, me tahtsime elada, sest asjata polnud meie eestlased.

Ja meie võitsime, tõusime surnuist üles. Ning õhtul süütasime tule — võidutule — ja küladest kogunes meie tule juurde tüdrukuid, naisi ja vanu hallipeaseid mehi. Meie olime rõõmsad, me tantsisime, nagu olid meie isad ja esisad seda teinud. Kõik möödunud päeva raskused ununesid, sest meie teadsime, et oleme — vabad.

Killapalu Aadam vaikis. Ei räägitud.

— Tuli! hüüdis korraka Annuse Eevalt.

Nad peatusid mäel nagu pühas hardumuses ja silmitsesid üle oru asuval mäel loitvat võidutuld, mis oli alles praegu süüdatud ja muutus üha võimsamaks leegiks. Mägi ja selle küljed mustasid inimestest.

Siis andsid nad hobustele kandadega müksu ja nad otseku lendasid mäest alla — tule poole.

6

Kõik oli valmis võidutule vastuvõtmiseks Vooremäel. Altaril oli suur värn puid; mäejalale oli tehtud kaskedest värav ja väravast altarile viis roogitud ja kruusatud teerada, mille äärtele oli istutatud noori kuuski ja kaski. Kirikuõpetaja Laas oli sõitnud kohale jumalateenistust pidama ja kohalik laulukoor esines ettekannetega. Samuti oli ka ettekandeid noorkotkastelt ja kodutütardelt. Kõne oli ette nähtud vallavanem Koolilt.

Juba olid ettekanded ja õpetaja jutlus läbi, kuid ikka ei tulnud veel tuld. Mis see pidi tähendama? Inimesed muutusid juba rahutuiks, vaatasid kelli ja noogutasid päid: midagi peab olema juhtunud!... Kõik vahtisid teele, aga kedagi ei paistnud tulevat tulega Koodimäkke.

Tuule Eerik seisis õpilaste keskel ja sai Aluoja Madise kohta teistelt üha andmeid, mis sundisid poissi laupa kortsu tõmbama. Kõik andmed kõlasid ühtlaselt:

— Madist ei ole kuskil näha!

See pidi ometi midagi tähendama. Ärevus oli suur: kas Madis on tuletoojatega kaasas?... Oli neid, kes salaja soovisid, et Madis oleks, sest nad tahtsid näha, kas Tuule Eerik täidab oma ütluse. Nad tahtsid näha, mis näo teeb Eerik, kui Madis võidab. Paljud tahtsid näha Eerikut, suurt poissi, kaotamas väikesele. Ja oli ka neid, kes Eerikut ei sallinud ja olid ainult Madise poolt. Kuid oli ka neid, kes olid Eeriku poolt ja Madist ei sallinud, ning need tõid talle üha sõnumeid Madisest.

Nüüd tuli Piiri Arni teatega: Madis jäänud koju.

— Kust sa tead? küsis Eerik.

— Madise ema ütles!

Tuule Eerik ei ütelnud midagi.

Ilmatsalu Arno rääkis, et tema ise näinud, kui tuletoojad sõitnud kolmekesi Kivinõmme poole, aga Aluoja Madist pole ta näinud kuskil.

— Leemet teab kõige paremini, ütles Eerik. — Küsige Leemetilt.

Kuid varsti tuli Piiri Arni Eeriku juurde ja ütles:

— Ei sellelt saa midagi teada.

Tüdrukud olid kogunenud ühte ja oli sealgi juttu ning ärevust palju. Oli poolehoidjaid nii ühe kui ka teise poolt. Siis kõlas hüüd:

— Tuli tuleb!

Kõikide pilgud suundusid Koolimäele, mille harjale kerkis leegitsev tõrvik, mis ligines üha. Siis kadus see orgu, et tüki aja pärast palju ligemal taas nähtavale tulla.

— Aga see on... üks! ütles keegi.

— Neid pidi olema ju kolm!... .

Kõikide meeli valdas küsimus: kus on teised kaks? Vahest maha jäänud?...

Tulija ligines ja peatus väraval. Inimeste tihe sõõr piiras ta, palistas tee altariini.

Aga see polnud hoopiski üks kolmest... See oli ju Aluoja Madis. Mis oli juhtunud? Praegu polnud aega küsida. Tuli oli saabunud, võidutuli oli vaja süüdata.

Madis hüppas hobuselt, keegi viis hobuse eemale. Ta seisis üksi väraval, käes lõõmav tõrvik. Vallavanem Kooli sõnad kostsid talle nagu kuskilt kaugel ning ta märkas, et kõikide silmad vahtisid teda.

Siis läks Madis mööda roogitud teed altari juurde ja vallavanem Kool võttis Madise ning tõstis ta üles puude juurde ja Madis süütas võidutule.

Kõikide pilgud peatusid Madisel. Rahvas piiras Madist. Mis oli juhtunud? Mis see tähendas?

Ja Madis jutustas, kuidas oli salaja kaasa läinud, et oma au päästa, kuidas sulane Leemet oli teda sealjuures abistanud ja kuidas nad olid õnnelikult jõudnud Kivinõmmele. Aga tagasiteel oli juhtunud Velleoja kuusiku vahel õnnetus. Kikkuri Oskari hobune oli millestki ehmunud ja Oskar oli kukkunud hobuse seljast nii õnnetult, et oli murdunud jalaluu. Ja siis oli Madis kihutanud tulega üksi...

Madis oli nüüd kangelane. Inimesed piirasid teda, et Madist näha; kooliõpetaja surus ta kätt ja isa ei ütelnud ainustki sõna, vaid silistas ta pead. Ja Madis vaatas nagu kõigist üle...

Eemal maanteel kihutasid Varbevere mehed, viies võidutuled edasi Vooremäelt, et kogu maa võiks pühitseda tulede juures suurt võitu.

Aga Tuule Eerik, kui teda otsima hakati, oli salaja ära läinud.

See, et meie ei ole kellegi käest oma vabadust kingitusena saanud, vaid iseennast vabaks rahvaks teinud, et oleme selle saanud võitluste ja kannatuste kaudu, — see kõik on meie mehemeelt kasvatatud, on meid teinud julgeks, iseseisvaks ja ülesehitajaks rahvaks.

President K. Päts

(Kõne 24. veebr. 1938. a.)

LUGU LIHASÖÖJAST TAIMEST

„See vääriks taimeriigis haid, —
nii ahnelt õgib putukaid.

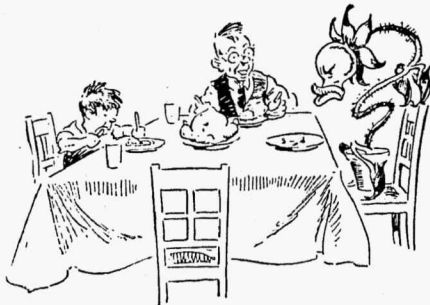
Las parem kodus kärkseid püüab,“
nii onu Kusti rõõmsalt hüüab.

Ja taim ka kohe potti asub, —
eks näib, kuus ta end ära tasub?

Ju toas ta seisab akna peal,
ei kärkseil pole põli seal.

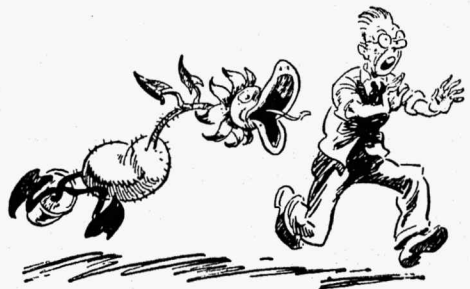
Ka lõunalauda võetak스 taim,
kuid putukaist on tüdind kaim,

sest hane praadind teistel kokk, —
nüüd nee'ab selle maiasmokk.

Ja nüüd ei tuuri enam kaua,
ka poisс kaob kurku üle laua.

Kuid sellest talle vähe veel,
ka onu järgi limpsab keel.

Magnetiväli salapolitseinikuna

Ühes Illinoisi osariigi suures vanglas istuvad gangsterid, suurroimarid, elased hiljuti läbi suure pettumuse. Nende väljaspool müüre elavail sõpradel oli õnnestunud neile kätte toimetada igasuguseid viile, nuge ja isegi laskeriistu. Pögenemine oli vaikselt ette valmistatud. Kõik oli kõige paremini korraldatud, ei näinud olevat mingit kartust, et ettevõtte võiks äparduda. Kuid vangidel polnud aimugi saladusest, mis oli peidetud nende kongi viiva ukse sisse.

Kui kõik oli valmis, hiilis esimene vang paha aimamata üle läve. Samal hetkel helises kell kõrvaltoas ja kolm hästirelvastatud valvurit, kes olid toas, hüppasid oma toolidelt püsti. Nad avasid ukse ja käskisid vangil sisse astuda. Ta otsiti kohe põhjalikult läbi. Saagiks oli suur nuga. Järgmise vangiga, kes tuli salapärasest uksest, sündis samuti. Sel viisil saadi relvad üksahaaval kõigilt 16 vangilt. Nii tuli päris relvaladu nähtavale.

Nii hoolikalt ettevalmistatud pögenemiskatse oli nurja läinud. Vangid oma kongides arvasid vanduda võivat, et nende hulgas oli olnud reetur. Kuid nad eksisid. Keegi polnud neid reetnud, isegi mitte väljastpoolt keegi. Ainult paar detektorit oli olnud tegevuses.

Nimelt oli vangla direktori jutul mõne nädala eest käinud keegi insener, kes ütles olevat teinud suurepärase leiutise. Ta oli valmistanud aparraadi, mis koosnes erilistest detektoritest, millised moodustasid elektromagnetilise välja. See väli oli väga tundlik vähimategi segamiste suhtes. Kohe, kui mõni raudvõi nikkel-ese sattus sellesse, muutus ta laadimisvõime. Eriti tähtis oli see, et välja võimsus oli sea-

tud teatud suuruse peale. Kui mõni isik ilmus lähedusse, kel oli rohkem rauda või niklit ühes, kui välja pinge lubas, siis muutus välja võimsus. Mikrofoni abil anti see kõikumine edasi teise aparraadi, mis pani elektrikella helisema.

Kui insener oli seletanud oma aparraadi ehituse, ütles vangla direktor:

— See on ju väga huvitav. Aga mis on sel tegemist minu vanglaga?

— See aparraat on mõeldud just nimelt vanglate jaoks, vastas insener. — Sest kohe, kui möödub mõni vang, kel on kaasas rohkem metalli, kui kuulub ta rõivastise juurde, heliseb kell. Peagu iga päev tuuakse vangidele salaja relvi.

Nüüd sai direktorgi asjast aru ja nõustus. Ta asetaski aparraadi kohe paigale ja laskis pinge seada nii, et vangide metallnööbid jne. ei seganud välja võimsust. Ja nüüd oli aparraat andnud esimese tõenduse oma kasulikkusest.

Kuid seda uut leiutist võib tarvitada ka muil aladel. Selline aparraat on asetatud näiteks Fort Knox'i, Ühendriikide suurde kullakeskuse. Ja mitmed pangad on lisanud selle oma tavalistele kindlustusvahenditele.

Magnetivälja hakatakse tarvitama ka öösiti vähekäidavalt tänavail. Nimelt võib selle abil automaatselt süüdata tänavavalgustust või suurendada seda. Kohe, kui auto või mõni muu sõiduk sõidab läbi tänava, sünnib ühendus elektrivoolus ja lambid süttivad, kuid nad kustuvad kohe, kui auto on eemaldunud magnetiväljalt.

Lend tähtedele

Kas meie ammused unistused täiduvad?

Iga ese maakeral allub maakera külgetõmbejõule, mis annab talle teatud kaalu. Kõige tugevam on külgetõmbejõud maakera keskpunktis. Mida enam teatud ese sellest kaugeneb, seda väiksemaks muutub ta kaal. Kui ta aga tõuseb maapinnalt kõrgemale, siis väheneb ta raskus kindlas vahekorras kõrguse ruuduga. Inimene, kes maapinnal kaalub 70 kg, kaaluks 20 km kõrgusel 69,49 kg, 1000 km kõrgusel 52,2 kg, 10000 km kõrgusel 10,8 kg, 192500 km kõrgusel aga 0,074 kg.

192500 km on pool maakera ja kuu vahelisest kaugusest. Nüüd kerkib tuleviku lendude suhtes taevaruumis küsimus: kuidas mõju säärane kaaluvähennemine inimese organismile? Meil pole selle kohta veel mingeid praktilisi kogemusi, sest suurim kõrgus, mille inimesed on saavutanud, on 18,3 km üle maapinna ja see kutsus esile ainult õige tühise kaaluvähendamise: vaevalt 1 kg. Meil pole ka võimalust katseliselt kaaluvähendamise mõju kindlaks teha, sest selleks peaksime tõusma vastavale kõrgusele. Teist võimalust pole. Seni olemasolevate õhusõidukite võimsus on aga nii piiratud, et võivad kõne alla tulla ainult õige vähesed kõrgused ja tühised kaaluvähennemised. Elunähtused meie organismis lasevad aga kindlasti oletada, et ta talub kaaluvähendamist, s. o.

maakera külgetõmbejõu langust, ainult teatava määran, sest ta on kõigis oma osades seotud maa raskusega. Süda, mis umbes 5-kilogrammiline verehulga umbes 70 korda minutis läbi kogu keha pumpab, on harjunud selle kaaluga töötama. Kui see kaal aga tugevasti langeks, siis peaks vere ringvool niivõrd kiirenema, et ta ei saaks enam kopsus küllaldaselt hapnikku vastu võtta ja süsihappugaasi ära anda, ja järgneks lämbumissurm. Ka paljud teised organid, nagu neerud, tasakaaluorganid jne., lakkaksid tegutsemast.

Nii kõrgeid lende üle maapinna, nagu on kavatsatud kuule, ei suuda inimene taluda. Nende läbi viimine oleks ainult siis võimalik, kui maakera vähenenud külgetõmbejõudu (maakera ja taevakehade külgetõmbejõu tasakaalutsoonis langeb see koguni nullile) oleks võimalik asendada mingi sarnase, kunstlikult loodud jõuga, et anda inimese organismile vajalist kaalu. Tänapäeval ei suuda me endale luua veel pisimatki kujutlust sellest, kuidas seda saavutada või kas see üldse seisab inimese võimuses. Kui see osutub võimatuks, siis peame lõplikult maha matma muinasjutulised unistused kuu ja teiste taevakehade uurimisest, sest ükski inimene poleks võimeline elusalt nendele jõudma.

Iga rahvas, kes tahab iseseisvalt elada, peab alati valmis olema oma iseseisvust kaitsma, peab valmis olema küll majanduslikul, küll kultuurilisel alal.

Kindral J. Laidoner

VULKAAN OSORNO TŠILIS

Salapärasena, värviküllasena ja ligimeelitavana laotub meie ees võõra maa rand oma muinasjutuliste sadamatega. Tundmata veel ta hiigeljõe kaldal, aimame siiski juba eemalt nende kauguste tohutut rikkust ja meile avaneb Brasiilia lopsaka looduse värvitoredus.

Siin seguneb vana ja uus aeg. Meid ootab rahvaste kirju segu, mis on sündinud maa algasukatest ja eurooplastest ning neegreist, kes on orjadena siia veetud. Nad elutsevad viletsalt rikkuse kõrval, vana euroopa jesuiitide kultuuri kõrval. Paleed on ümbrit-

setud vaestest onnidest, Vana Maailma õnn ja viletsus esineb ka siin kõrvuti.

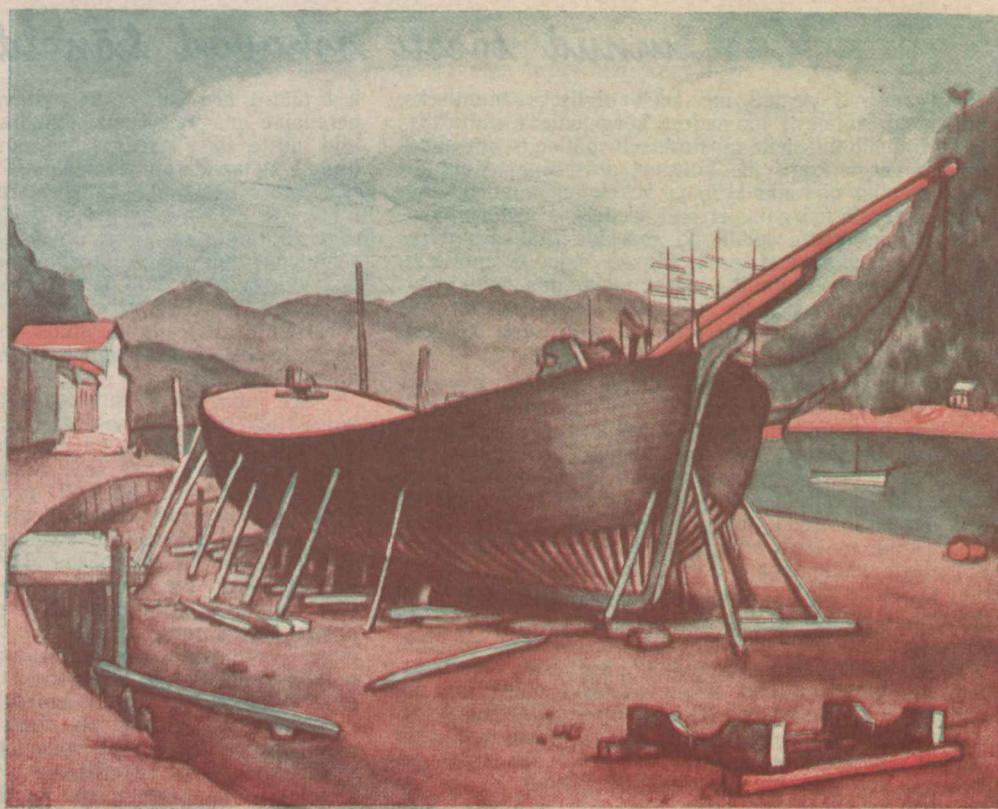
Sõites läbi Lõuna-Ameerika maade, libisevad üha kiiremini vaheldudes mööda taimestiku kirev lopsakus, võimsad mäestikud, metsad ja õitsvad asundused. Päevade viisi viibime Argentiina steppides, veisekarjad, jaanalinnud ja laamad seisavad muretult raudteel, uudishimulikult peatavad harvades jaamades gautšod (hobusekarjased) oma väledad ratsud, rong aga ruttab edasi. Seal korraka kerkivad silmapiirilt esile võitmatud Andid, mille võimsate harjade taga asub „maailma lõpp“. Nende jalal ootavad saduldatud hobused, et viia meid läbi kõige metsikuma maastiku, üle mustade kaljuseinte, läbi metsade, milliseid inimese jalg vaevalt kunagi on puudutanud, mööda kristalsetest vetest ja üle ürgsete kivismurdude.

Aga loodus muutub jälle. Kas see on võimalik? Tundub, nagu näeksid korraka kodumaisi nurmi siin Lõuna-Tšilisis, igavese lume all, suitsevate vulkaanide taga, millised peegelduvad sügavsiniseis jäälinstiku-järvedes. Ürgmetsa läbistav rada muutub laiemaks, oksad on kaetud samblikkudega. Sarlakpunased kurekellad ümbritsevad vanu, kustunud kraatreid, kohisedes langeb oja mäenõlvalt, metsalindude piiritult melanhoolne laul

JESUIITIDE KLOOSTER BAHIAS, BRASHILIAS

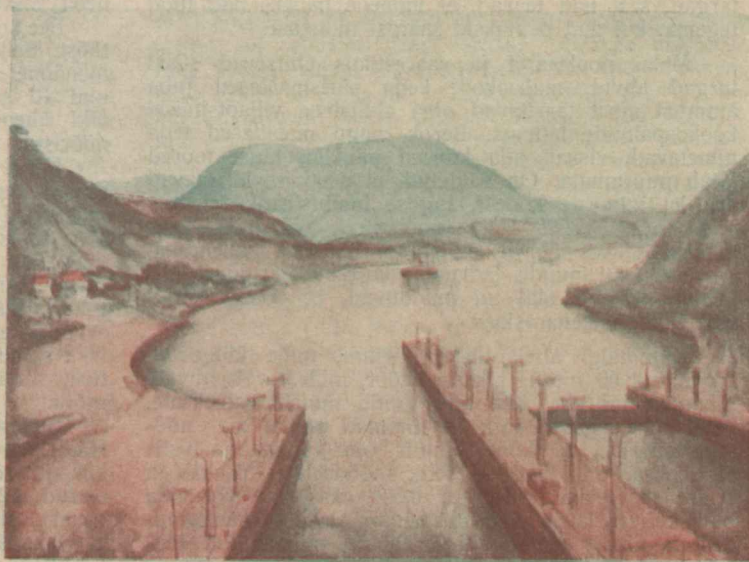
LAEVAEHITUS LÕUNA-AMEERIKA RANNAL

manab esile sügava üksildustunde, kuni lõpuks jõuame välja nisuväljadele ja heinamaadele, millele taga lebavad indiaanlaste hütid ja eurooplaste asundused. Vana tubli rahvas — araukaanlased, kes võitlesid inkadega, olid hispaanlaste hirmuvalitsusest orjastatud ja valge rassi poolt kurnatud, elutsevad jälle vabadena oma kolde ja kangatelgede taga, hõbedased riistad välguvad nende ratsude seljas ja sinimustade juustega naised töötavad nobedasti. Ja vanadest sadamatest edelarannalt, saarte ja skääride tagant viib tee meid maa vijakasse keskusse, kus asetsevad vanad talud ümber pealinna, mitte kaugel tõelisest paradüisiorust Valparaisost. Me saabume läänerannikule. Metsikuna mühiseb Suur ookean. Laev viib meid põhja poole, lähemale ekvaatorile. Ikka soojemaks muutub meri, ta on elutu, kallastel laotuvad surnud salpeetri-kõrved, kaugusest paistavad Andide pead oma valgete kroonidega. Me näeme Peruu inkade kultuuri vanu mälestusmärke. Ühel varasel hommikul maandub aurik, ujumastavad lilledõhnad hoovavad läbi kabiinide sisse ja laevadekil hõljub suur, kirevalt sätendav liblikas. Laev asub ankrusse kõntsases troopikajões ekvaatori lähedal, kallastel lokkab tihe ürgmets. Suured tugevad putukad vallutavad õhtuti laeva. Miljaridite moskiitode pärast rõomustume,

kui võime taas lahkuda vaiadele ehitatud soolinnast Guayaquilist.

Mitme päeva pärast tuleb rannik taas nähtavale ja laev libiseb Panama liüsidesse. Hüglaskuna kerkitab inestlevate silmade ette inimeste kätetöö, mis on nõudnud tohutuid ohvreid ja tuhandeid surnuid, mis aga ühendab kaht ookeani, kaht maailma.

Jälle löikab laevanina laineid, Kariibi mere sinised meduusid libisevad mööda, me möödume Lääne-India saartest ja kaugele taha jääb oivaline maa — Lõuna-Ameerika.

VAADE PANAMA LUUSIDELE

Kas linnud tõesti oskavad kõnelda?

Teatavasti peame me keelt oluliseks tunnuseks, mis meid, inimesi, loomadest kõrgemale tõstab. Alles keel võimaldab meile abstraktset mõtlemist ja moodustab seega kogu me kultuuri aluspõhja. Muidugi: ka loomadel on oma keel, ja kes loomi vaatleb, võib väga kergesti märgata, et nad üksteisele teateid annavad mitmesuguste hääle ja märkide abil. Seejuures aga ei tähenda nad oma kõnega asju ja mõisteid, vaid väljendavad ainult oma tundeid, mis neid teataval hetkel täidavad; ja kas mõni loom on hirmust täidetud või rõõmsalt erutunud, seda võib kergesti tema väljendustest lugeda.

On aga olemas loomi, nimelt linnud, kes õpivad inimeste sõnu ja lauseid järele aimama, ja seal seisabki loomapsühholoogidele väga huvitav küsimus: kas see järeleaimamine on tõeline kõnelemine või ainult kuuldu järelevuristamine? Üldiselt ollakse arvamusel, et linnud, nagu papagoi ja muustrastas, võivad küll järele lobiseda, mida neile sageli on ette kõnelnud, kuid et nad pole suutelised ühendama nende sõnadega nende taga olevat mõtet.

Kas see vaade peab paika kogemuste ees? Veidi üllatunud ollakse juba, kui märgatakse, et papagoiid oma tervitusi ütlevad enamasti kooskõlas päevaajaga. Nad ei hüüa „tere hommikut“, kui päike on parajasti loojumas, ja nad ei soovi „head ööd“, kui me algame oma päevatööd. Nad ei lobise mõttetult kuuldu järele, vaid seovad seda ajaga, millal nad seda teistelt on kuulnud. Täpselt samuti on lugu ka kohaga, kus nad oma teadmisi avaldavad.

Kuid see ei ütle veel, kas lind õeldu mõttest ise aru saab, sest isegi koer teab, et ta oma peremeest ei tohi öösel valju haukimisega vastu võtta, ja lepib sel ajal ainult sabaliputamisega.

Aga ka selle kohta, et mõned linnud teavad, millist mõju nad oma lausetega välja kutsuvad, on olemas palju näiteid. Nii jutustab tuntud loomadeuurija professor Th. Zell ühest papagoist, kes sel-

lest täiesti aru sai, et ta pidi vaikselt olema, kui ta perenaine magas. Tema lõunapuhkuse ajal ei pidanud mitte ükski papagoi ise oma nokka kinni, vaid hüüdis ka igale rahurikkujale: „Pst, hea ema magab!“ See kestis senikaua, kui hea ema üles tõusis. Veel üllatavam on samuti professor Zelli poolt tähelepanud juhtum, kus üks muustrastas oma peremehele sõnadega: „Mopsike mm, mm!“ väga loomutruult teatas, kuidas Mops oli tema äraoleku ajal tema järele igatsenud. Siin on, pealegi veel mälu järgi, muustrastas päris kindlasti teadnud, millist asjaolu ta nende sõnadega teatas, ja mõttetust lobisemisest ei saa siin üldse juttu olla.

See juba küllalt suur saavutus on veel üle trumbatud halli papagoi poolt, kes kuulus suurele loomadetundjale professor Gustav Jägerile. See papagoi nimetas kõiki isikuid selle nimega, millega nad teda ennast kõnetasid. Nii oli professor Jäger temale „Jakob“ ja tema naist nimetas ta „linnuk“. Peale selle olid tal oma suure sõnatagavara seas ka sõnad „uulitsapoiss“ ja „kaabakas“, mida ta tarvitas täiesti mõttekohaselt, see tähendab söimuseõnadena, kui keegi tema tahtmist ei täitnud. Ühel päeval aga sõimas ta proua Jägerit mitte „uulitsapoisi“ ja „kaabaka“ nimega, vaid sõnaga „uulitsalinnuk“, millise sõna ta täiesti iseseisvalt oli moodustanud ja mille tähendust ta seepärast ka kahtlematult õieti pidi mõistma!

Enesestki mõista on need näited erandjuhud, mida saab seletada kas vastavate loomade erakorsete intelligentsiga või ka eriti osava keelilise kasvatusena. Kindlasti on suurem osa „rääkivaid linde“ ainult sõnade järeleütlejad, kuid tõsiasi, mida ei saa salata, et mõned nende seast sõnade tähendusest õieti aru saavad, vihjab veel kord sinnapoole, et ka vaim pole saabunud järsku ja korruga valmina maailma, vaid et ka see peab võtma osa sellest arenemisest, mis on omane kõigele elavale ja mille kaudu kõik, mis elab, püüab ikka järjest edasi kõrgemate vormide ja saavutiste poole.

Targad ahvid, kes „saavad aru“ inimkõnest

Keegi pärismaalane, kes tundis ahvide kombeid, avaldas kord arvamust, et küllap ahvid oskaksid kõnelda, kui nad tahaksid, kuid nad on selleks liiga targad, sest nad teavad, et inimene paneks nad tööde tegema, kui nad osutaksid säärast mõistust.

Malai poolsaarel ja saarestikus elutsevad siiski targad ahvid, makaakod, keda pärismaalased juba ammu ajast tarvitavad oma abilistena viljaotsimisel kookospalmide ladvest. Berok, nagu malailased teda nimetavad, viskab alla küpsed pähklid, kuna toored jätab puutumata. On väidetud, et need ahvid saavad aru ka inimeste kõnest. Inglise loodusteadlastel, kes olid uurimusreisil Malai poolsaarel, oli abiks kaks makaakot, kes olevat mõistnud 12 sõna tähendust. Ahvidel lasti puude ladvest alla tuua haruldasi õisi ja vilju. Puud olid nii painduvad, et poleks kandnud inimese keharaskust.

Kummalgi ahvil oli kaelarihm, mille külge oli kinnitatud 60 meetri pikkune nõor, millest võis ahvide liikumist juhtida. Kui ahv tahtis minna valeoksale, õeldi talle vastav käsk ja tõmmati samal ajal nõorist, misjärel ta kohe muutis oma suuna ja valis õige oksa. Siis lasti tal seda mööda üles ronida ja erilise märguande järel ta näris oksa, õie või vilja puu küljest lahti, puhastas ümbritsevaist väänkasvudest ja viskas maha. Nii ta toimis, niikaua kui sooviti, ja saanud vastava märgi, tuli tagasi oma isanda juurde.

Loodusteadlased on sel teel saanud haruldasi taimi, milliseid nad poleks muidu kätte saanud, kui oleksid pidanud maha raiuma puud, mille ladvas need kasvasid.

See on imelik jutustus inimese ja ahvi ühistööst. Selle tulemustes ei tarvitse kahelda, kuid ebatõenäone on see, et ahvid tõesti oleksid aru saanud 12 sõnast ja toimised sõnade mõjul. Sõnadega olid ühendatud füüsilised mõjutused, nimelt tõmme nõorist.

Keegi tuntud ahvikasvataja oli õpetanud hõbegiboni tegema käsu peale kõige keerulisemaid ja raskemaid võimlemisliigutusi. Kui talt küsiti, mitu sõna ta arvab oma ahvi mõistvat, vastas ta:

„Tõtt öelda, ei usu ma, et ahv saaks aru ühegi sõna tähendusest. Kui ütlen midagi hoopis muud, kuid tarvitan sama häälekõla, sama silpide arvu ja esinen ka muidu tavalisel viisil, siis ta teeb ikka samu tempe. Ta paneb tähele mu häält ja liigutusi, sõnade tähendus ei avalda talle aga mingit mõju.“

Sedasama võib öelda ka malai ahvide kohta. Häälekõla ja nõoritõmbed, ühesugune sõnade pikkus ja rõhk viiksid samale tulemusle nagu nood teatud 12 sõna. Kui ahvid saaksid aru neist 12 sõnast, siis ei võiks olla mingit põhjust, miks nad ei võiks ära õppida ka 1200 sõna.

Kuid igal juhul oskavad nad korjata puude ladvest õisi ja vilja ning seegi on juba imetletav.

Toimetaja: meisterfotograaf H. Ehapalu.

Mõnda värvilisest fotost

Armas fotosõber!

Oma praegusel jalutuskäikudel näed sa igal sammul õites puid ja värsket rohelist, ilusaid pilvi ja värskest säravaid värvitoone — kuidas oleks, kui prooviksid kord värvilist filmi?

Meie taga seisab sada aastat fotograafia arengut, millele krooni pähe asetab värviline fotograafia. Kui veel 80 aastat tagasi fotograaf, et teha must-valget ülesvõtet, pidi kogu oma laboratooriumi kaasa vedama, siis praegusel ajal aitab 24×36 mm kaamerast, et teha värvilist ülesvõtet. Esialgu küll diapositiivi näol, mis alles projekteerides oma värvilise võlu välja annab, kuid kaugel pole aeg, kus tulevad juba 4×6 ja 6×9 sm värvifilmid, ning samuti mitte mägede taga ei asu ka värviline paberpilt. Need kõik ei ole utoopilised küsimused, vaid võivad üleöö tõeks saada.

Oled muidugi selle eeskõne ajal kannatamatuks muutunud, mispärast asume nüüd asja enese juurde.

Kasutades värvilist filmi, ei erine pildistamine millegagi tavalisest knipsutamisest. Ainult ühte pead äärmiselt täpselt määrama — valgustusaega, sest värvifilmi juures on nn. valgustumänguruum äärmiselt väikene: iga ala- või ülevalgustuse juures ei hävi mitte ainult õrnamad tooniväärtused, nagu must-valge foto juures, vaid ka värvid antakse valesti edasi, mis on siis kas liiga heledad või mõjuvad liiga raskelt. Seepärast soovitaksin sul värvifilmi kaunis madala hinna juures teha vähemalt kaks või kolm ülesvõtet mitmesuguste vahekatjatega. Kui sul on just võimalus müretseda enesele elektriline valgustumõõtja, siis on lugu teine, kuna need korraliku käsitsuse juures annavad täpse valgustusaja.

Tulles nüüd esimest korda must-valge foto juurest värvilise juurde, elad kindlasti üle teatud üllatusi. Kuigi kõik muu jääb endiseks, pead õppima värviliselt nägema. Soovitan algul vähemalt lihtsaid ja varjuta motiive pildistada. Ühe sõnaga — päike olgu sul selja taga. Uhtlasi pea meeles, et värviline foto ei tohi mitte olla kirju, vaid peab ilusasti ja harmooniliselt mõjuma. Foto-ajakirjades on juba küllalt kirjutatud värvide harmoonia üle. Jättes selle siinkohal puudutamata, peab sulle siiski juba algul lihase ja verre juurduma teadmine, et on olemas külmad ehk passiivsed ning soojad ehk aktiivsed värvid. Sinine on külm. Punane soe. Lilla ja siniroheline jälle külm, kuna oranž ning kollane on soojad; roheline asub nende vahel. Ja edasi pead teadma, et hommiku- ja õhtuvalguses punased toonid on domineerivad ning et lõunapäike omab külma tooni. Seda kõike pead õppima tähele panema algul.

Kõige tänuikumaks motiiviks on päikeserikas maastik õrnade valgete pilvedega, kuid ka mitte kauged vaated, vaid üksikud puud, õied jne. nagu must-valge foto juures. Valgustaja kohta annab sulle juhtnõore värvifilmiga kaasasolev tabel. Soovitan, kui töötad väiksema vahekatjaga, kuna värvi-

line foto peab omama täielist teravust. Õbateravuse juures tuleb esile värvide üksteise sisse tungimine ning seega ebaühtne värv.

Maastike't juba siirdu üle õite, lilledele, kuna s'in kerkib värvilise foto võlu eriti esile. Eriti lillede juures hoidu aga ülevalgustamast, ennem juba natukene vähem, ning tähtis on täielik tuulevaikus, kuna eba-teravus mõjub halvasti, nagu eespool mainisin.

Värvilise fotoga avaneb täiesti uus ning huvitav tööpõld ftoharrastajale ning pole kaugel aeg, kus kõik toiming on niisama lihtne kui praeguse must-valge juures.

Head valgust ja värvi!

Sinu suur vend.

Kellel on teraseim silm?

Seisin kord kapteniga komandosillal. Päevade viisi polnud me näinud muud kui vett, delfiine ja paari haikala. Äkki kapten osutas ühele kohale silmapiiril:

„Seal purjetab aurulaev — esimene, mida näeme pärast kümnet päeva.“ Ma ei näinud kaua aega midagi, ent viimaks märkasin nõrka suitsupilve taevavarannal. Kas oli kapteni silm olnud terasem või oli see paremini vilunud? Tõenäoselt mõlemad. Kuid mis siis nägemise terasus õieti on? Kui inimene näeb 40 km kaugusel olevat eset, siis peab ta ületama isegi kuulsa kotkasilma? Kuid mitte sugugi, nägemise terasuse juures tuleb arvesse eseme kauguse kõrval ka selle suurus.

Õökulli peetakse ta ilusaist silmist hoolimata rahva seas üldiselt — imelik küll — pimedaks. See on vää' ja aluseta väide. Nii võib näiteks näha, kuidas õökull laskub äkki selili ilma nähtava põhjusega, kuni me lõpuks alles kiikri abil märkame, et mingi röövlind on kauguses lähenemas. Õökull oli märganud toda väikest punktikest enne kui meie.

Inimesel on isesugune silm, selles pole kahtlust. Kuid tal pole siiski parim silm maailmas, nagu võidak arvata. Nägemise teravust võib nimelt mõõta. Iga fotomees teab, mida tähendab peeneteraline film. Mida peeneteralisem on selle pind, seda teravam saab pilt, seda suuremad on suurendamisvõimalused. Sellest terast, mis on kõige väiksem valgustundlik osake, väiksemat eset ei saa täiesti selgesti pildistada. Just samuti on seletatav silma terasus. Võrkkile nägemisrakk vastab siin noile filmiterakestele. Mida rohkem noid rakuke si asub $\frac{1}{4}$ millimeetril, seda suurem on nägemisteravus. Need nägemisrakukesed on jagunenud ebaühtlaselt võrkkile ja moodustavad nn. kollase täpi. Siin on nägemisterasus suurim. Inimese silma kollases täpis on $\frac{1}{100} \times \frac{1}{100}$ mm suurusel pinnal 16—20 nägemisrakukest, kuna aga kullil on 100 nägemisrakku. Seega peame mõõnma, et kulli silm on 4—5 korda parem inimese silmast. Sellest tulebki röövlindude võrratu nägemisvõime. Kull suudab eraldada liikumatut märki, näiteks tuvikest, veel 1000 m kauguseltki. Talle oleks olnud naljaasi näha toda aurulaeva, millist kapten märkas, kuid säärane asi ei huvita teda põrmugi. Koer aga näeb jooksvat inimest, seega palju suuremat eset, alles 500, kõige enam 700 m kauguselt. Meile, inimestele, on silm kõige tähtsam meele-elund, koerale aga nina. Nii tuleb koer hästi toime ilma inimese nägemisteravusega, kuna tal on hea nina. Inimene on lõpuks siiski imetajate seast kõige teravam nägemisega, ainult ahvid näivad võivat meiega võistelda.

Rikkused

Vennad Albersid koos isaga töötamas oma farmi töökojas Iowas.

Varsti tõi neile posti laialikandja umbes kümme tellimist päevas.

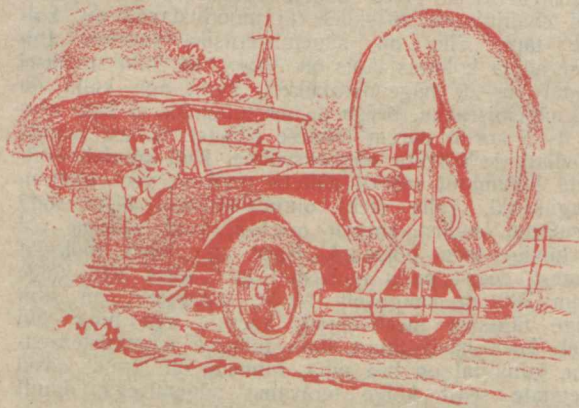
tuulest

Kolm aastat tagasi saadeti ühele suurimale raadioesemete-vabrikandile midagi, mis näis olevat tuliuus idee. Ta arvas, et seda oleks ehk võimalik kasutada mingi tuuleveski-generaatorina, et elektriga varustada raadio-vastuvõtjaid farmides, mis on kaugel jõulünnidest. Ta saatis ühe inseneri joonestama plaani ülesandega, et ta leiutaja avastamiseks külastaks kõiki farmide tuuleveski-ehitajaid.

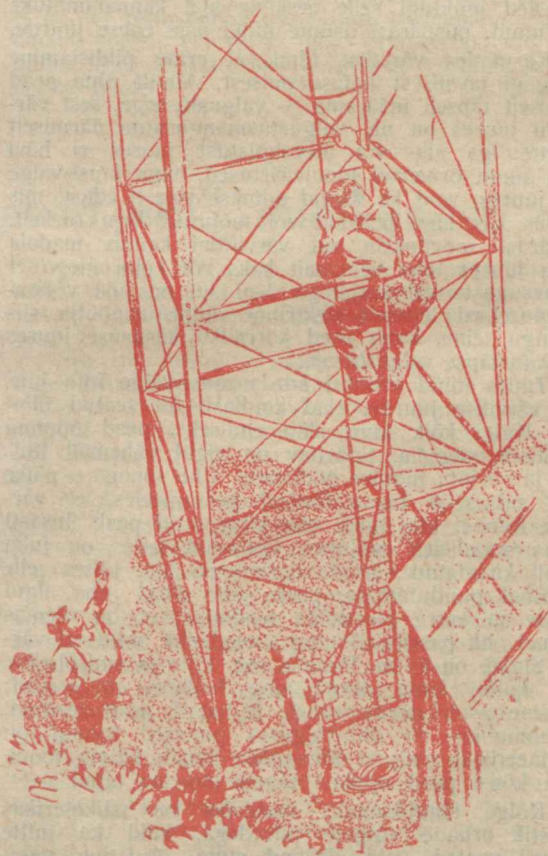
Järgmisel hommikul ilmus insener tagasi. Ta oli tulvil imestust kõige üle, mida ta oli kuulnud. „Kuulsin vaid seda, et see idee on välja töötatud kellegi poolt Iowas,“ ütles ta oma šefile. „Lähen Sioux Citysse, et saada teateid.“

Kahe päeva pärast tuli ta tagasi, olles veel enam imestunud. „Parem, kui teie lähete Sioux Citysse,“ soovitas ta varjatud ärevusega. „Seal on ühes farmis paar poissi, kes on leiutanud selle idee.“

Šeff leidis, jõudes Sioux Citysse, kaks venda, John ja Gerhard Albersid. Need olid noored, ilmselt maapoised. Imestusväärset lühikese ajaga said nad tööstuse juhatajaks, mille nad ise olid loonud.

Et katsetada propelleri võimsust, asetasi nad selle auto ette.

Nad lammutasid vana veskitorni ja seadsid selle uuesti oma farmis üles.

KUIDAS

KAKS AMEERIKA
TALUPOISSI PANID
ALUSE TULIUUELE

SUURTÖÖSTUSELE

Nende uus suur tööstus Sioux-Citys, Iowas

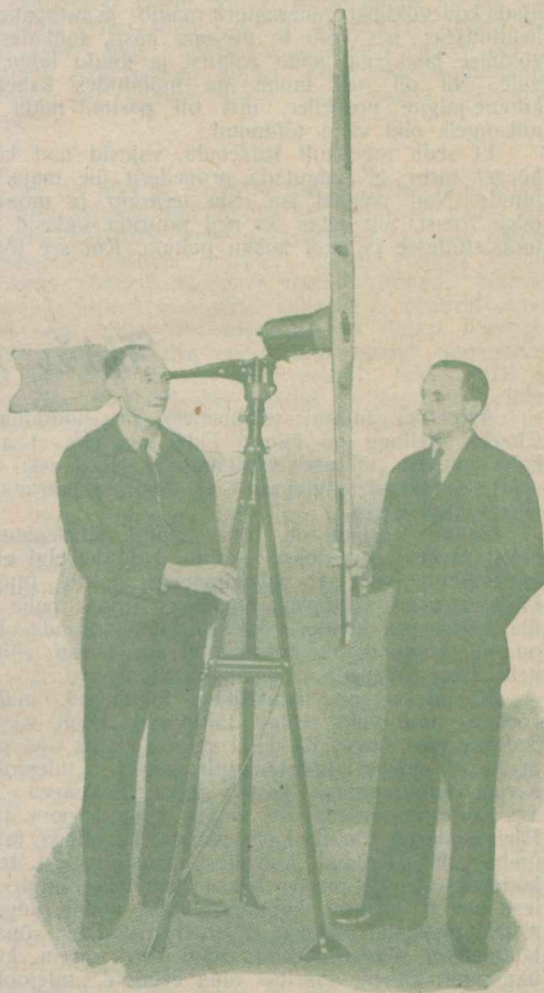
Sel päeval, kolm aastat tagasi, olid Albersi poisid nii tegevuses oma tuuleveski generaatori varustamisega, et neil polnud aega pöörata tähelepanu maailmas tuntud isiku külaskäigule. Ja neil polnudki erilist taht peatuda oma töös, et pidada temaga läbirääkimisi äri- asjus. Kui ta lõpuks suutis nende huvi äratada, võttis see talt mitu päeva, kuni suutis poisid viia selleni, et nad müüsid talle pool omandusõigust oma ühingu.

Nende tuuleveski laadija oli valmistatud umbes kümme aastat tagasi, kui Gerhard oli kahekümne aastate keskel ja John oli just saanud hääleõiguslikuks kodanikuks. Perekonnal oli farmis patarei ja akumulaatoriga toidetav raadioaparaat. Kord kuus tuli akumulaator viia lähemasse linna Cherokeeesse ja maksa seal dollar laadimisjaama ning ühtlasi raisata paar päeva. Poisid olid pahased raadiokuulamise katkestuse pärast ja nende isa ei suutnud kokku hoida vajalist dollarit. Just need lihtsad faktid panid aluse poiste kuulsustele.

Albersi farm võis uhkustada vaid väheste raamatutega, ent poisid harrastasid lugemist. Gerhard külastas tavaliselt üht linna tütarlast, kelle isal oli kaunis suur raamatukogu. Nende raamatute hulgas oli Fridtjof Nanseni „Kaugeim põhi“, uurija ülestähendused oma kangelas tegudest Siberi jäässe külmunud laeval „Fram“ 1893. aasta sügisel ja triivimisest polaaraladel. Selles raamatus oli lugu — ka ülesvõtted — ühest „Frami“ dekil asuvast tuuleveskist, millist kasutati elektritekitamiseks. Kuna New Yorgi ja Chicago miljonärid valgustasid oma elamuid gaasi, petrooleumi või küünaldega, oli Nanseni polaarmerel oma kinnikülmunud laeval külluses elektrit.

Lugedes Nanseni raamatut, nägid farmipoisid selles idees — saavutada elektrit tuuleveskiga — lähendust farmi raadioprobleemile. Farmi töökojas olid vana tuuleveski tiivad, mis olid sinna erru paigutatud juba mitmeid aastaid tagasi. Naabri farmis seisis üks kõverdunud torn, mille küljest torm oli viinud veski. Naabri loaga, kes oli õnnelik, et saab lahti sellest kolist, lammutasid poisid torni, tegid terasehitise sirgeks ja ehitasid ta kodus farmis jälle üles. Autodünamo said nad õuest prügihunnikust ja ühendasid selle tuuleveskiga, kasutades vana koorelahutaja hammasrattaid. Kodus valmistatud seadis töötas küllalt hästi, ent akumulaatori mahutuse iga polnud nii pikk, nagu seda ehitajad oleksid soovinud.

Vaatamata sellele, olid nad head mehaanikud. Nende isa oli naabruses olnud alati abivalmis mees, mitte raha pärast, vaid oma lõbuks, kuna ta armastas mehaanilist tööd ja kogus seepärast tarviduse järgi

John ja Gerhard Albersid ühes oma leiutisega

tööriistu oma töököta. Ja esimene puudus, mida need mehaaniliselt meelestatud farmipoisid nägid, oli vajadus selle tuuleveski ratta järele. Selle farmi tuuleveskid olid kavastatud veepumpade ümbervedamiseks. Nende käivitamiseks kulus tublisti tuult. Mida vajati, see oli ratas, mis pöörleks kiiresti isegi nõrgas tuules. Nii nad täiendasid vana tuuleveskit pool fosinat korda. Siis leidis John idee, lugedes lennu-asjandust. Polnud küll käepärast käsiraamatuid vastava ala kohta, kuid ajakirjades oli küllaldaselt kirjeldusi propelleritest. Poisid kasutasid kogemusi, mida nad saanud ajakirjust. Kuid kuidas võisid nad teada propelleri tegelikku võimsust? Neil polnud sellist laboratooriumi-varustist, kuhu kuuluvad tuuletunnel, õhuvoolu-tekitajad ja ampermeetrid. Et leida ehitatud propelleri võimsust, sõitsid nad kümnepallise tuulega kümme miili tunnis ja sama kiirusega tagasi. Üks vendadest juhtis autot, kuna teine jälgis auto ampermeetrit ja märkis saavutatud voolu tugevust. Kahesuunaline sõit, arvestatult tuule kiirusega, andis just keskmise propelleri energia-saavutise. Isegi tänapäeval, kus neil on käepärast kõik teaduslikud vahendid, kasutatavad nad mõnikord siiski endist autoga katsetatud meetodit.

Lõpuks valmistasid vennad Albersid eduka propelleri ja nimelt säärase tüübi, mis ei tiirelnud mitte esiküljelt puhuva tuule survele, vaid propelleri tiibade tagant tekitatud vaakuumi mõjul. Nad katsetasid seni, kuni neil oli midagi nii võimsat, et kuuejalgse propelleri tiiva otsad tiirlesid kolmeist korda nii kiiresti kui tuul, mis teda tiirlema pani.

Kõva peaga ärimehel oleks see olukord tähendanud raha sissevõtmise aega. Ent vennad järeldasid, kui nende propelleri mudel oli küllalt hea, et ringi ajada kuuevoldilist generaatorit raadio- ja autopatareide laadimiseks, siis võib ta niisama hästi, töötades 32-voldilise laadijaga, anda valgust ja jõudu kogu farmile. Nii oli neil mõne aja möödudes kaheteistkümnepallise propeller, mis oli parim, mida nad niikaugemale olid välja töötanud.

Et seda tegelikult katsetada, vajasisid nad küllalt kõrget torni, et paigutada propellerit üle majade ja punde. Nad palusid isa osta teraslatt ja mõnisada jalga trossi. Siis aitas isa neil puurida sadasid auke teraslattidesse ja neid kokku poltida. Kui see töö oli

tehtud, oli neil uue kavandi järgi torn, eriti tugev ja ökonoomne.

Paigutatuna kõrgele üle farmi, varustas see pioneer-generaator laiaulatuslikult iga valgust ja jõudu vajavat kättist.

Iga areng nõuab uusi leiutisi. Suure kiirusega propeller, näiteks, oli oivaline — välja arvatud asjaolu, et kange tuulega oleks ta võinud purunedä tükki. Poisid pidid arendama midagi piduritaolist, ent hõõrumiseta, et takistada propelleri liiga kiiret tiirlemist väga tugeva tuulega.

Vendadele oli selge, et nad vajavad palju raha oma plaanide teostamiseks. Kuidas seda saavutada?

Viie jala pikkune propeller, mille nad mitmed aastad tagasi püstitasid tormist lõhutud torni otsa, andis ikka veel häid tagajärgi raadio-, auto-, veo- ja traktoripatareide laadimises. Sääraseid propellereid peaks saama müüa. Nad saatsid Iowa ajalehtetesse järgmise kuulutuse: „Laske tuulele laadida oma raadio- ja auto-akumulaatoreid elektriga, valmistatud vana auto generaatorist ja meie propellerist. Hind 3.50 dollarit. Wincharger, Cherokee, Iowa.“

Esimesel päeval tõi maaposti laalikandja ühe tellimise ühes kolme ja poole dollariga. Järgmisel päeval tõi ta neid juba rohkem. Varsti aga umbes kaheksa kuni kümme tellimist päevas. Vennad töötasid nüüd kui pöörased, kutsudes naabripoisi endile appi.

Mida tellija sai oma raha eest, oli lihtsalt üks propeller koos juhtnööri, kuidas seda kasutada.

Nüüd tuli Albersite farmi raha päevaga rohkem kui varemalt keskmiselt kuus. Siis nad arendasid propelleri valmistamise masina ja veidi hiljem puupropelleri valmistamise masina. Lõpuks, kui nad teenisid raha rohkem, kui nad seda varemalt olid üldse näinud, korjasid nad seda hoolikalt ning ehitasid masina, mis vormis propellereid.

Siis nad jõudsid selle olukorrani, kus nende edu tõi nende juurde raadioinseneri, kes sai hiljem nende ühingu presidendiks.

Nad valmistavad mitmeid tuhandeid raadio- ja auto-akumulaatorite laadijaid kuus. Umbes 750 000 kuni 1 000 000 inimest kasutavad nende leiutatud tuule-tehtud elektrit. Nad on müünud oma esemeid kõikides Ameerika riikides, igas Kanada provintsis ja peaaegu igas riigis maailmas.

Fidži saarte imed

Ameerika tuntud teadusmees ja lindudeuurija Charles Kellogg on läinud Fidži saartele, et asuda kahe imeliku nähtuse selgitamisele. Need on: Fidži saarte elanikkude „tulejooks“ ja nende salapärane teadete saatmise viis.

Paljud uurijad on juba teinud tähelepanekuid mõistatusliku „tulejooksu“ kohta, kuid kellelgi ei ole õnnestunud sellesse salapärasesse nähtu tungida. Pärismaalased jalutavad suurimas rahus palja jalu üle hõõguvate kividega kaetud koopapõranda. Kivid on nii kuumad, et eurooplasel on täiesti võimatu neile isegi läheneda, saamata põletushaavu.

Küsimuses on usundlikud toimingud, milliseid võetakse ette vaid teatud tähtpäevil. Pealt vaatama lastakse vaid harva üksikuid valgeid, kuna aga pärismaalased võivad takistamatult jälgida „tulejooksu“. Kivide kuumutamine kestab kaks ööd-päeva, kuna aga pidutseremoonia ise vältab kõigest pool tundi. Pärismaalased kõnnivad siis paljaste jalgadega, millede ümber on köidetud kuivadest sõnajalgadest tehtud köitmed, üle 12 meetri laiuse nelinurkse augu, millest õhkub hirmsat kuumust. Kuid nende jalgadele ei teki pisimatki villi ega põletushaava. Isegi sõnajalalköitmed ei söestu. Kellogg nägi kord varem, kuidas üks noor tüdruk sooritas oma esimese „tulejooksu“. Kolm korda käis ta naeratava näoga üle hõõguva koopa. Uurija lähenes koopale 12 meetri kaugusele —

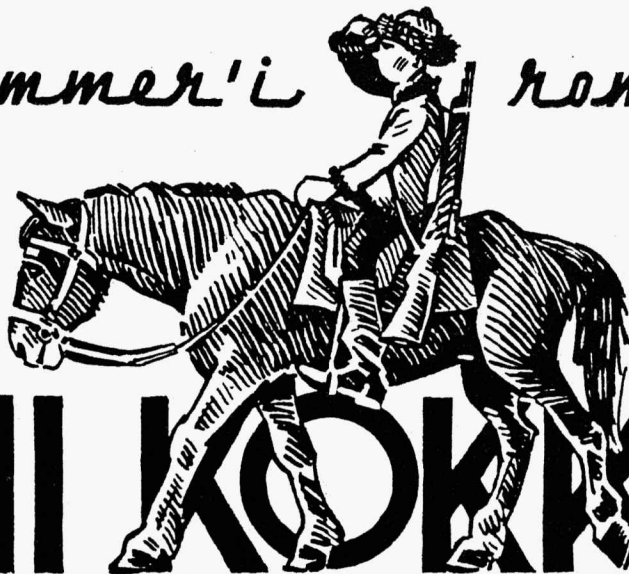
kaugemale ei saanud ta kuumuse pärast minna — ja võis veenduda, et tüdruku jalgadel polnud vähimatki viga. Kui teadlane viskas ühe vana kinga koopasse, siis süttis see kohe põlema.

Kellogg usub, et Fidži saarte elanikud tunnevad salapäraselt kunsti teha milgi viisil — võib-olla ka hingelise pingutuse abiga — oma keha leekide vastu tundetuks. Oma uurimusreisil katseb Kellogg asetada koopasse kui ka pärismaalaste jalgade külge kraadiklaase, et näha, kas need tuletantsijad oskavad võib-olla vähendada kuumust oma keha otseses läheduses.

Fidžilastel on veel teinegi salapärane oskus — „lali“. Neil on sellenimelised pikad õõnsad puuvarvad, milliste abil nad toimetavad teateid edasi kasvõi 280 km taha. Kellogg tõi oma esimeselt Fidži-reisilt kaks säärast lali-putke kaasa ja ta on isegi õppinud nendega ümber käima. Kui koputata peenemat lali, siis antakse märgid edasi 8—9 km kaugusele, suurema abil aga 20 km kaugusele. Neid kummalisi vahendeid võib üles seada peagu nagu raadioaparaati, täites neid veega kas suuremal või vähemal määral. Sel teel võib reguleerida, kui kaugale lali hää peab kostma. Nüüd katsutakse selgusele jõuda, millisel akustilisel seadusel see seadeldis põhjeneb.

Jarl Hemmer'i romaan

ONNI KOKKO

6. järg.

Samal hetkel kuulis ta venelast oma selja taga. Nüüd oli see Anna peigmees, seda kuuludus ta jämedast laiast naerust. „Ela hästi,“ hüüdis ta, „ela hästi, valge põrguline! Kommunism, hurraa!“ Peab laskma läbi ukse, mõtles Onni. Ta sihtis keset ust ja vajutas. Käis terav mürts.

Küünalsirgelt kargas ta õlgedelt üles. Kas ta oli pauku tõesti kuulnud ainult unes, see kajas tal ju veel praegugi kõrvus? Siis märkas ta hämaruses, et paljud magavaist meestest olid samuti üles karunud ja vahtisid segaselt endi ümber ringi. Saalis tõusis sumin: mis oli see nüüd jälle? Hetkeks avanes üks suuri uksti ja valgustriipudes nähti künnisel lubjatolmu keerlevat. — Midagi polnud lahti; ainult üks kohmetu postilseisja oli jälle kord niikaua püssilukku sõrmitsenud, kuni pauk oli lakke läinud. Mehed kirusid ja käänasid endid uuesti õlgedesse. Siis jäi jälle vaikseks.

Onni ei saanud magama jääda. Kui ta silmad hetke pärast olid poolpimedusega harjunud, märkas ta, et ka naaber ei maganud. See oli suur, blond ja kräsus peaga poiss, kes vahtis talle liikumatult otsa. Kui Onni tema pilku kohtas, ütles ta: „Mis, kuramus, oled sina alles noor!“

„Kui vana siis sina oled?“ küsis Onni vastu.

„Mina jõuan nüüd üheksateistkümnendasse. Aga sina võid vaevalt olla rohkem kui kaksteist.“

„Noh — vanem olen ma siiski. Mis su nimi on?“

„Mina olen Österbacki Edvin Jungsundist. Sina, kuna sa oled alles säärane härjapõlvlane, peaksid parem magama.“

Onni tahtis jalule hüpata, aga ta tundis, et need sõnad polnud halvasti mõeldud; ning nii lebas ta hetke liikumatult ja vaikis. Siis küsis ta: „Edvin, kas sa magad?“

„Ei, veel mitte.“

„Ütle mulle, Edvin, ons need venelasehjused ka sinu isa tapnud... ning mis sa arvad, mitu tükki nendest peaks kätemaksuks maha tapma?“

„Ons venelased sinu isa surmanud?“

„Jah.“

„Noh, vahest nii viis tükki, see võiks üsna paras jagu olla.“

„Kui su isa päris haruldane mees oli, kas sa ei leia, et siis on viis liiga vähe? Neid saadanahingi!“

„Sa ära niiviisi kiru, sa pole veel täisealinegi. Kui aga su isa, nagu sa ütled, oli säärane esimest sorti mees, siis võib sul küll õigus olla, et viis on liiga vähe. Ma arvan, siis oleks kümme paras. Kui

sa aga sellega toime saad, kuna sa oled alles nii väike. Ning vaata, mis minusse puutub, siis mina ei tee neile ka mitte odavamalt. Minult nad võtsid minu tüdruku...“

Österbacki Edvin pööras enese teisele küljele ega lausunud enam sõnagi. Onni Kokko aga lebas veel kaua ärkvel ning vaagis elu ja surma õiguse kaalul, nagu ta seda eneses tundis. Enne magamainemist otsustas ta: kümme peab neid saama, vähemalt kümme!

VIII

See oli pikk ja pingutav nädal, mille Onni Kokko pidi läbi tegema, aga lõpuks tuli igatsetud päev, mil-lal muusikahelide saatel sõjaväerong jaamast väljus. Jaamaesisel mängis orkester, millele rongist vastati värskete sõdurilauludega. Hurraa-hüüded kõlasid, pisaraid niisked taskurätid viipasid ja sõdurid lehvi-tasid oma halle, jämedast villasest riidest lilledega-ehitud müts. Väike mees hiiglasuurte säärsaabas-tega oli kõige enam dekoreeritud; tema müts ja kogu rind olid lilli täis topitud. Sellest kasvas tema kindlusetunne tublisti ja tulevik paistis talle ilu-saimas valguses.

Igas jaamas, kus rong peatus, võttis rahvahulk neid vastu laulude ja hurraa-hüüetega, kuna perroo-nilt vastas grupp välihalle lauljaid Björneborgi marsiga.

Onni Kokko märkas ikka taas uhkusega, et vaimustus jõudis haritippu, kui tema oma täies suuruses ennast rahvahulgale näitas. — Vaevalt oli ta aga rindele jõudnud, kui teda tabas õnnetus, mis murdis ta enesetunde nagu lille. See oli vilets umb-usaldus, mida osutati tema mehemeelele. Ning mis pidi nüüd saama tema suurest plaanist? Teda käsutati nimelt kõõgipoisiks. See tuli järgmiselt.

Uustulnukad pidid läbivaatusele minema. Komandör sammus uurivalt rivi eest mööda. Rivi lõpul seisis Onni, kelle juurde komandör jäi seisma. Ta vaatles poissi ülalt alla.

„Hm, jaa, meie oleme juba igasugust noort rahvast tulle saanud, aga selle saatmine siin oleks vastutustundetut. Inglise me nüüd siiski ei taha mänd-gida. See siin läheb välikööki!“

Nii see siis tuli, et Onni Kokko pidi püssi asemel viibutama kulpi ja harja. Kannatlikult ja vahvalt, aga südamest kurvana, seisis ta nüüd väliköögi juures, mõne talu või küüni varjus, seisis ja liigutas publitse-vaits tangudes, kuna vaevalt kilomeetri kaugusel

PARAST VARSKENDAVAT SUPLUST

paukusid püssid. Vahevahel küsis ta ikka kokkadelt ja abistavalt naistelt, kas nad ei tea, kus nüüd küll leitnant peaks olema. Ta sai kõige erinevamaid vastuseid. Üks tõendas, ta olevat kaugemal ida pool, teine arvas, enam läänes, kolmas ei teadnud midagi. Lõpuks ütles üks paks mõnus kokk: „Seda teab pagan, kus see mees on. Ma tean ainult, et ta igal pool nagu tiiger kaasa lööb ja venelasi maha raiub; meie juures ta igatahes ei ole, sest me ei saa sammugi edasi.“

See vastus tegi Onni rõõmsamaks. Ikka enam küpses temas otsus: tema pidi põgenema. Kui ta ainult saaks teada, kuhu leitnant on pöördunud...

Ühe kibekülma hommiku hämaruses huugasid häiresignaalid. Kogu magav meeskond, kõõgimeeskond ja küüdid käsutati kõige kiiremalt laskeliinile. Venelased tungisid metsikult peale ja nõrgalt mehitatud rinne oli läbimurde-ohus. Moonapuudus halvendas seisukorda; anti kõvad käsud lasta ainult kindlatele märkidele. Ka Onnile anti püss ja pihku kakskümmend viis padrunit, mis ta taskusse toppis.

Seekord laskis ta siiski nagu türklane, niipea kui ta ainult nägi midagi enda ees puude vahel kumamas. Katkematu naging ja suurtükimürin, mis raskete lainetena üle metsa rullusid, võtsid talt iga enesevalitsemise. Kui ta lõpuks kord jälle lasta tohtis, pidi ta ainult paugutama.

Kümme sammu temast eemal lebas lumes halli habemega mees, kes laskis äärmiselt harva. Üks hülgekütt põhjaskäärdest. Ühel tule-vaheajal pööras ta pead ja hüüdis Onnile: „Issake, mis sa seal raiskad padruneid!“

Onni vaatas järele ja nägi, et temal oli veel ainult paar padrunit. Samal hetkel tormasid punased uuesti ning ta pidi jälle laskma.

Kui rünnak oli suuri vaevu tagasi löödud, tuli üks ohvitser roomates läbi suurima kiirusega kaevatud laskekraavide. Ta vaatas üle moonatagavara, aga

roomamine oli talle raske, sest üks käsi oli tal seotud ja nõretas tublisti verest. Kui ta vana hülgeküti juurde tuli, ütles ta: „Noh, vana, teie olete oma asja hästi teinud. Seal ees metsas lebab ju terve laipade mägi. Kui palju padruneid olete lasknud?“

„Kaksteist kokku.“

„Ja kui palju on teil tabamusi?“

„Üks on pisut ebakindel. Ma märkasin alles hiljem, et lumi minu kirbule oli tulnud. See kiirgas nii põrguliselt...“

Ohvitser ronis edasi.

„Noh, ja sina, noor sõber, kui palju on veel järel?“

„Ma olen kõik välja lasknud,“ vastas Onni.

„Nii — seda nimetad sina käskudetäitmiseks! Ja mitte ühtegi tabanud, mis?“

„Ma arvan, et ma ühe poolega arvestada võin.“

„Mis vastus see on, sina jõmpsikas?“

„Ma arvan, et ma ühe tavalise punase olen pikali pannud. Ta lebab seal kivi taga.“

Ohvitser vandus ega kuulunud enam. „Lähem mees vasakult tulgu siia ja täitku lünk!“ käsutas ta. „Ning sina, hädavares, tee, et sa taha saad.“

Nii pidi Onni häbistatult tuleliinilt ära ronima. Jälle istus ta väliköögi juures ja liigutas herne-suppi, mida pärast nälgivaile ja kõvaskülmunud sõdureile taheti ette viia. Keevade lihatuskide meelitatav lõhn liigutas jälle natukene tema eluvaimu, tal endal hakkas korraka kõva nälg. Sellal aga, kui ta hetkeks eemal oli, kütteks uusi puid toomas, tuli sisisedes granaat, neelas väliköögi ühes hernesupiga ja purustas ühel hobusel, kes hoovil seisis, tagujala.

Järelejäänud naistel tuli nüüd ärevuse ja kiiruga kompanii korter tühjendada ja haavatud ära viia, sest talu oli suurtükile all. Onni töötas ja talitas, kuni ta vaevalt veel suutis jalul seista.

Öösel aitas ta üht halastajaõde, kes hoolitses mõningate haavatute eest tühjas lehmalaudas. Tema laotas lambanahku ja õlgi ägavate meeste üle, sest iga hingetõmbe aegu seisis neil nagu pilv suu ees ja härmatis silmakulmudes tahtis vaevalt sulada. Surnud kandis ta õega välja lumme.

Järgmisel hommikul muutus olukord paremaks, ei järgnenud enam uut rünnakut. Rinde seisukord näis muutuvat kindlamaks ning ainult kantiini juures valitses veel segadus. Sõdurid, kes tulid siniseks-külmetunud nägudega eest, sõid nagu hundid, ülejäägi toidust viisid küübid välja lüüle. Seepärast polnud ka Onni Kokkol kerge suutäit saada.

Järgmise öö lebas ta nuriseva kõhuga ega saanud magada. Pisut varem oli ta siiski üsna kindlasti teada saanud, et leitnant oli lähedal, ning nüüd oli talle kindel: ta pidi sinna minema. Esimesel paremal võimalusel. Ta oli õppinud ennast läbi lööma.

Ometi juhtus seekord nii, et ta ei tarvitse nud sugugi põgeneda. Kui ta hommikul ümber majanurga pöördus, seisis äkki tema ees leitnant, kes sirutas talle käe vastu. „Näe, väike Kokko! Siin sa siis oled.“

„Jah, aga kuidas tuleb härra leitnant siia?“

„Mina tulin öösel abivägedega. Siin pidavat ju lugu kibe olema. Noh, aga kuidas on sinuga, väike sõber?“

„Halvasti on,“ ütles Onni, kes hoidis ikka veel leitnandi kätt. „Halvasti küllalt. Mina võin siin ainult kulbi ning luuaga ja säärase asjadega toimetada, kaasa võidelda ma ei või.“

Leitnant naeris ja haaras tal sõbralikult õlast. „Või nii, niisugune õnnetus on sul olnud? Olgu, mina juba hoolitsen see-est, et sa sellest tööst pääsed, sest sa kõlbad sõduriks paremini. Ja siis võid sa hakata minu kannupoisiks.“

Onni rind paisus villase kuue all ning ärritatult ja värisevi hääli küsis ta:

„Saan ma tõepoolest adjutantiks?“

„Jah, kindlasti.“

Siis sooritas ta oma pingutatuima auavalduse. „Palju tänu!“ ütles ta. Ja iseendas lisas ta juurde: „Jumal kaitsku leitnanti!“

9

Mitte kunagi polnud Soomemaa metsad nii tore-dasti säranud, kui neist läbi tungis põhja poolt tulev pikk hall küttideahelik — puust puuni, kivist kivini. Kunagi varem polnud lumest raskes metsasügavikus kohisenud värskemalt ja vihasemalt, kunagi varem polnud taevast laiunud säärases lõpmatus selguses üle maa. —

Säärane päev oli see. Külma hommiku varsti pärast päikesetõusu. Juba esimese hommikupuna ajal oli suurtükivägi kõrgendikul tõstnud oma karedalt kõmavat häält. Nagu küsimus ja vastus mürises mõlema miilidepikkuse seljaku vahel. Mõlemalt poolt sülitasi nad põrgulikku vihkamist teineteise vastu üle laiade rahulikkude metsamaastikkude, mis ülalt alla vaadates näisid hiiglasliku looma imeilusa kasukana. Ainult siin-seal katkestas mõni üksik kõrgelekerkiy mänd ühetasasuse, küübitas ennast üle teiste ja sirutas kõrgele oma punakalt särava, lumega kaetud pea.

Nüüd laskus üks küttideahelik kõrgendikult alla. See oli lõputult pikk. Kүүrutavad kogud said nähtavaks järsul nõlvakul, niikaugelt kui silm ulatus nägema. Mõnes kohas näis see tähelepandavalt õhukesena ja vahetevahel kadus ta hoopis. Kui teravini vaadati, siis tantsisid ka lünkades väikesed rahutud punktid sirgjoones edasi. Seal mindi lumesärkides. Lumi krudises, säras maa poolt suunatud püssitorude ümber ja valge pilvena kihvas küttideahelik nõlvakult alla ning kadus metsa. Iga mees kündis sinise jälje, iga jälg viis pedajate sügavsinistesse varjudesse.

Kõrgel nende peade kohal aga sumises õhus nagu raevutsevas hiiglamesipuu. Vahel, kui vali pauk kajas üle oru, pudenesid kuuskede okstelt hääletult lumetombud.

Metsas, puukroonide all mindi kürel sammul edasi. Päikesepaiste ja varjud libisesid vaheldumisi üle ettepoole-kumardunud pingul nägude. Silmad pilkusi, kui ülevoolav kiirgus neid tabas, nad avardusid taas varjus ja otsisid, otsisid sealt eest puutüvede vahelt.

Veel polnud ükski lask kajanud. Vastasoleval kõrgendikul püüti kohe pärast valgete edasilükkumist samuti toimida. Aga kui raskepärastelt ja väsinult, jah, paiguti otse kõhklevalt täideti käsku, otseku oleksid punased väeosad olnud nõrkinud, kui koguni mitte kibestunud. See polnud vasturünnak, see oli ainult kaitse.

Nüüd oli valgete rivi peaaegu saavutanud oru-põhja ja sattus seal kinnikülmunud ja lumega kaetud soole, millel hõredalt kasvasid kääbusmännid ja mis osalt oli täiesti lage. Samal ajal algas vastasseisvast metsaveerest püssituli. See vilistas ja sisises õhus ning ragises murduvais puuoksiks. Siin ja seal keerles lumi üles väikeste valgete kassisabakestena.

Valge küttideahelik sukeldus lumme ja kadus.

Nüüd algas vaevane edasiruumamine, samal ajal kui ragin teisel pool ikka ägedamaks muutus. Täna oli pagana raske edasi pürgida. Siin all lahtisel oru-põhjal olid päike ja tuul valmistanud lumekorba, mis õieti ei kandnud ega murdunud. Ettevaatus ja käsk nõudsid, et hoitaks ennast nii madalalt kui võimalik vastu maad, ning mõningail, kes olid katsunud kõrgemalt ronida, oli hirmus halvasti läinud. Nii ei jäänud midagi muud üle kui küünarnukkidega jäämurdjat mängida ja seejuures püssi nagu kliiverpoomi üle lumekorba ees ajada. Higi hakkas tilkuma.

Nii pürgisid nad tükk aega edasi üksikest eemalpeilatud kääbusmändide vahel, aga vahemaa metsaveereni jäi ikka veel küllalt suureks. Väsinud väeosa edasilükkumine muutus ikka pikaldasemaks. Tabamused läksid sagedamaks ning takistav lumekorp laskis formijooksu nii suurest kaugusest paista võimatuna. Kuidas, jumala pärast, see siin lõpeb?

Seal jooksis käsk rühmast rühmani, kompaniist kompaniini piki rinnet: „Seis — paigal — laulda!“

Ning keset väenulist tuld algas kogu pikk rinne laulu. Lumine org kajas häältelt, mis segunesid võimsaks imelikult kirjuks kooskõlaks suurtükimürinaga ning käsirelvade karge raginaga. Paljud käändusid oma valgetes lohkudes mugavalt selili, tõmbasid higistavailt päält mütsid ja laulsid kõigest jõust sinise taeva poole, mille all siin ja seal noolkiirel lennul kulgesid mustad linnud. Ühest kohast kostis üks laul, teisest kohast kajasis vahele mõne teise laulu katke-lised taktid. Vaiksed ja vaprad pietistide kompaniid Österbotti sisemaalt algasid harrast psalmi, sellest kaugemal lauldi täiest kõrist kaitseliidumarsse ja veel kaugemal lauldi kõrgusse rahvushünni „Meie maa“. Ka Onni kompanii laulis kogu jõust.

Leitnant, kes lebas Onnist mõni samm eemal, laulis täiest kõrist kaasa; siiski ei pannud ta hetkekski ära pikksilma. Alles siis, kui laul oli lõpul ja meeskond vaidles, mida peaks lauldama, pöördus ta küljele ja hüüdis: „Poisid! See on just punaste nõrkus, et nad ei oska laulda!“

Siis tõstis ta pikksilma jälle silmadele ja jätkas: „Need leavad nüüd üleval metsas ja pomisevad hammaste vahelt needusi. Sellepärast me lihtsalt peame täna võitma. Olge mureta, mehed!“

Onni Kokko roomas lähemale oma ülemusele. „Härra leitnant, kas ma võin midagi küsida?“

„Noh?“

„Kas võib ütelda, et punased on vaprad?“

„Jah, Onni, nad on sageli väga vaprad. Aga nad lasevad halvasti. Ja meie lööme parema asja eest. Seepärast me laulame.“

(Järgneb.)

Mõni sõna juttu meie esimese «kuldkalaga»

EGON ROOLAID

Uudishimu viis mind Jannseni tänavale kolossaalsesse kivimajja nr. 5. Siin eluneb meie nobe kuldujuja Egon Roolaid. Helistamise peale ruttav avama tagaotsitu ise.

Pärast esimest are'li nopitud sõnavahetust asume asja juurde.

„Millal õieti alustasite sportimist?“

„Sportimist alustasin üsna varakult. Algul lõin hoolega jalgpalli, nagu see väikestel poistel ikka on kombeks. Ega sellel siis mingit põhimõtet juures olnud — sai niisama huvi pärast rabatud. 1932. aastal alles hakkasin ujumist harrastama — ja juba teadlikult.“

„Harjutate muidugi hoolega?“

„Jah — suviti küll, sest harjutamata pole ujumine ega heade tagajärgede saavutamine mõeldav. Talviti aga pidurdab treeningut korraliku sisebasseini puudumine. Hädasti oleks tarvis korralikku sisebasseini.“

„Oma seniste saavutistega olete rahul?“

„Olen rahul täiel määral, kui arvestada sellega, et talviti ei saa õiget ettevalmistust sooritada. Soomes näiteks on sisebassein olemas, aga selle peale vaatamata — soomlastel on võimalik ka talv läbi harjutada, olen suutnud neid seni võita.“

„Noh, lähemas tulevikus ujute 100 m vabalt ikka alla 1 min.?“

„Selle kohta ei tea küll midagi kindlat öelda. Siin oleneb ju palju ka konkurentisist. Mõõdunud hooajal puudus näiteks igasugune võimalus heas konkurentsis ujumiseks. Lootsin ikka, et vahest pääseb Londoni — Euroopa võistlustele, aga kuigi algul pidi kolm võistlejat saadetama, ei saadetud ometi kedagi.“

„Millist võistlust peate senistest kõige raskemaks?“

„Arvan, et selleks olid 1934. a. esivõistlused Elvas. Vesi tundus kuidagi väsitavana ja suure pingutusega suutsin tulla meistriks, kusjuures õnnestus mul ka esmakordselt võita Mõtlikku. Ajavahe oli väga väike.“

„Aga milline on olnud kergeim võistlus?“

„Ei tea nii järsku öelda. Eriti kergelt pole just midagi tulnud. Aga vististi 1935. a. Turus peetud maavõistlus oli üks kergemaid. Ujusin seal kolm rekordit ühel võistlusel.“

„Kas teil on ka muid harrastusi peale ujumise? Musitseerite võib-olla?“ viitan toas leiduvatele muusikariistadele.

„Ei tea just erilisi harrastusi endal olevat. Seda tšellot seal, seda ikka vanasti veidi mängisin, aga nüüd on sportimine surunud teised harrastused kõik tagaplaanile.“

„Eeloleval hooajal mõtlete ikka võistlemist jätkata?“

„Loodetavasti. Kümme aastat tahaks ikka täis teha,“ lausub Roolaid.

Statistiliste andmetena võib tähendada, et Egon Roolaiu nimel on praegu Eesti rekordid 100, 200 ja 400 m vabaujumises ja 100 m seliliujumises tagajärgedega vastavalt: 1.01,2, 2.22,4, 5.06,8 ja 1.16,8.

Sündinud on Roolaid 26. septembril 1918. a. Tallinnas. Lõpetanud Prantsuse Lütseumi algkooli. Praegu õpib Tallinna Rahvaulikooli erakolledžis.

Mitmesugust

Milline on telegraaf?

Edison, kes on teinud üle 60 leiutise telegraafi parandamiseks, hakkas oma nooruses omal jõul edasi püüdma ja hankima endale kõikjalt vajalikke teadmisi. Ta oskas juba tarvitada telegraafi, kuid ei teadnud midagi neist jõududest, mis seejuures esinevad. Ta esitas ühele õpetajale küsimuse, kuidas tuleb seletada telegraafi tegevust? „Seda pole kerge sulle seletada,“ vastas see. „Kujutle, et sul on nii pikk mägrakoer, et see ulatub Chicagos New Yorki. Kui näpistad ta sabaotsa Chicagos, siis ta haugub New Yorgis. Just säärane on ka telegraaf!“

Tolm

Tolm võib näida igapäevasena ja ebahuvitavana, kuid see on siiski üks kõige vajalisemaid asju maailmas. Me võime imetleda päikeseloojangu värvirikust, tänu õhus leiduvale tolmuale, sest päikeskiired murduvad hõljuvais tolmuilvis. Ka pilvi ei sünniks, kui õhus ei leiduks tolmuühendeid, mille ümber veeaur tiheneb. Õhus leiduv tolmu takistab veeauru tihenemist meie kehade ja rõivaste ümber ning ilma tolmuta oleks õhk liiga raske ja palav veeauru hulga. Maailm oleks väga niiske, külm ja vähem ilus ilma tolmuta.

ROHKEM LAAGREID

(Järg ja lõpp.)

Päev laagris

Kell 7 hommikul äratavad unehölmast hommikuvaikus kõlavad kaunid signaalihelid. Virgudes sirutatakse, väljutakse telkidest ning kogunetakse väljakule võimlemiseks.

Lühike elustav võimlemiskava kogu keha kerge läbitöötamisega sulatab kõikide näoilmedki peagi kokku sätendava päikesesäraga. Ja mis võib seejärel looduserüpes veel kosutavamalt mõjuda kui hommikune suplus karastavas vees!

Kokad on tõusnud juba ligemale tund aega enne teisi ja laagrikõõkidest kerkiv suits kuulutab supluselt-tulijaile, et ongi aeg koguneda hommikueinele.

Pärast seda on tund või poolteist aega laagri korrastamiseks. See on intensiivne tegevus. Pea-rõhk lasub siin puhtusenõuetel ja tervisliku hüveolu säilitamisel. Eriti maksab see telkide täieliku tuulutuse ja kõigi riiete korrapärase kuivama-asetamise kohta tuule või päikese kätte.

Kella 10 paiku teostuvaks ülevaatuses on nii laager kui ka laagerdajad eskujulikus korras, isegi paberiraasukest ei leita laagriväljakult, telkide ümbrus on puhas, kaunistisi ja leiutisi praktiliste laagritarvete näol võib märgata kõikjal, kuna on põhimõtteks, et laagris ei asetata varustist maapinnale, vaid iga te asjale on omaette panipaik. Ja see kõik loobki koduse meeleolu ja sõpruse, sest järgnev tegevus pärast hommikust tseremooniat paari tunni kestel viib noored praktilise leidlikkuse ja isetegevuse teedele. Loodus pakub lõpmatuid võimalusi mängudeks, võistlusteks, praktilisteks harjutusteks ja vaatlusteks. Muidugi olgu laagri juhtidel selleks koostatud kindel kava.

Enne lõunasööki teostub jälle suplus ja pärast lõunat võib igaüks tunnikese rahulikult lamada ja puhata telgis.

Ohtupoolse tegevuse osasse sobib matka sooritamine lähemasse ümbrusse ühenduses mõningate maastikumängudega jne.

Kui päevakava on teostunud, langetatakse lipp ja pärast seda tuleb laagrielu põnevaim ja huvitavaim osa — lõkktuli.

Laagritule lõkendavate leekide juurest

on paljudelegi jäänud kustumatuid mälestusi. Laagripäevade lõkkeõhtud loovad selge arusaamise ühise pere ning ühistunde määratust väärtusest, süvendavad rahvuslikku ühistunnet, teadmist, et oleme üks pere, üks rahvas, kellel on ühised hüved ja ühised kannatused. Siin arenevad kindlad ning katkematud sõprussidemed noorte vahel.

Lõkkekoht olgu võimalikult küngastest ümbristetud, tuleriit tehtagu varem valmis, olgu ka külluses põletusmaterjali varuks, sest pimeduses on selle kogumine raske.

Lõkkele-kogunemine sünnib vaikselt, määratud

ajaks. Võetagu vaibad ümber, need teevad pildi müstiliseks ja on kaitseks külma ning niiskuse vastu.

Pärast lõkkesüütamis-tseremooniat algab kava, milline koosneb lauludest, hüüetest, elavatest piltidest, koomilistest etteastetest, järeleaiame-etendustest, katkenditest jne.

Üldse lõkkekava pole ettekirjutatav, selles peitugu rohkesti noorte fantaasiat silmapilgu-loomingutena. Peanasi, lõkkekava olgu huvitav, vahelduv, lühidatest paladest koosnev, lõbus.

Mõjukuse tõstmiseks võiks lõkkeõhtu alata süütamistseremooniaga, millele järgneb isamaaline laul. Ei tohi aga puududa ka lõkkejutt, mis ei tohi siiski olla vaid kõne, vaid huvitav ja hästivalitud vestlus.

Lõpu moodustab aga hardumusmoment, mille järel sammutakse vaikselt telkidesse.

Mõned kuldsed sõnad laagriskäijai

Alatagu eeltöödega varakult.

Varustis olgu täielik ja otstarbekohane, mitte ühtki ülearust asja.

Laagris valitsegu piinlik puhtus ja kord.

Looduse ilu tuleb kõrgelt hinnata, asjatult ärgu raitagu ühtki puud.

Tulega ümberkäimises oldagu äärmiselt ettevaatlik.

Mitte kunagi magada ülerõivastes, nii võib kergesti külmetuda.

Ettevaatust joogiveega, ära kasuta seisva vee-kogu vett!

Ettevaatust kirve käsitlemisel!

Hoolitse hea laagrivoodi eest. Pea meeles, et pea-levõetavast vaibast on vähe, tähtis on, et maapinna niiskus ei tungiks ligi.

Eriolist hoolt laagrikõõgi puhtuse eest! Ärgu puudugu kõõgis kätepesu-nõu seebi ja rätikuga.

Ideaalses laagris asuvad telgid reastikku nii, et on teostatud laagri koosseisu jaotus salkadeks.

Iga päev on üks salkadest n. ö. korrapidajaks salgaks, kelle ülesandeks on hoolitseda laagri üldise korra ja puhtuse eest ning pidada järelevalvet ja hoolt kõige eest, mis tuleb kasuks laagri mugavusele ja hüveolule. Ka lippude hooldamine ja mastitõmbamine on korrapidaja salga ülesanne, samuti lõkkepaiga korraldamine ja põletusmaterjali muretsemine ning varustise hooldamine.

Vaba aeg laagris kasutatakse ikka mingiks kasulikuks ürituseks, kas joonistamiseks, fotografeerimiseks, käsitöötegemiseks, mõneks praktiliseks harjutuseks või mälestiste kogumiseks, nii et hiljem oleks säilitatud laagrist peale ilusate muljete ka silmale midagi vaatamisväärselt.

Lõpetades rõhutan veel kord, et laager on kunst end looduses sisse seada nii mugavasti kui iganes võimalik.

Rohkem laagreid!

Orangutangide-jahil

Hädaohtlik seiklus Borneo ürgmetsades

Alles kolmandal päeval pärast meie kohalejõudmist Borneo soistesse metsadesse silmasime me esmakordselt üht orangutangide salga pesa. Merikassid söimlesid tagant järele ühele udupantrile, kes, hoides noort kääbusmakaakot lõugade vahel, kadus bambusdžunglisse. Kohe seejärel kõlas pärismaalastest kandjate suureks hirmuks ühe kolmekümne meetri kõrguse puu kroonist metsinimeste iseloomustav korimine.

Kuni selle vahejuhtumini olid orangutangid, kelledel meie ligiolek ammugi pidi teada olema, täiesti rahulikult käitunud. Nüüd mürasid nad vihaseks, ja ühe suure ninasarvik-linnu krääksumisest lõplikult oma pealelõunapuhkuses segatuina, pistisid oma kurjad pead väänkasvude-seina tagant nähtavale. Pärast seda kui me kahel pärismaalasel laskime ühe päikese käes helkiva pleknõu täita meega ja asetada hiigelsuure rasamaalapuu lähedale, tõmbusime ettevaatlikult väikeselt legendikult ühe datlipalmi kosutavasse varju.

Varsti pärast seda panime me tähele, kuidas üks hiigelsuur ahy ebaharilikult tiheda kasvuga ja suurte muhkudega põskedel järelemõtlikult suure puu otsast alla ronis, meenõu karvast rinda vastu surus ja välkkiirelt läbipaistmatusse puulehestikku kadus. Veidi aja pärast laskime teise samasuguse välimusega nõu ühes hästipeidetud püümisega lagedale kohale valguse kätte asetada. Üks kari kääbuspõtru jooksis lähedalt meie peidukohast mööda. Kaks äärmist nendest oleksid peagu me püümisesse langenud.

Korraga nägime me üht noort orangutangi, kes oli peagu laps veel, habemeta ja ilma muhkudeta, sarnanedes kohutavalt inimesega, pesapuust maha turnivat. Kohe tema kannul järgnes ema, kes oma umbusklikkuses nähtavasti tahtis takistada, et ninakas noor oma uudishimu tõttu hädasse ei satuks. Ikka uuesti sikutas vana last kord kättpidi, kord nahkapidi tagasi, ent lõpuks pääses noor ta käest minema; metsikute hüpetega võttis ta suuna nõu poole, mis sisaldas magusat toitu ja mille ümber merikassid ikka tihedamaid ringe tõmbasid. Oma pikksilmade abil jälgisime me muretseva emaaarvi äraootavat seisukohta. Olles täiesti kiindunud noore iga järgneva sammu jälgimesele, vaatas ta ainult harva meie poole. Ta vahtis üles puu otsa, justkui ootaks ta kannatamatult salga isaahvide abi. Vahepeal oli noor ahy hakanud merikassiga mängima; ta kiskles tükk aega rohus, siis hüppas ta edasi, otse pleknõu poole. Ühe hetke jooksul nägime veel ainult ta selga üles kerkivat, järsku kuulsime ta piuksumist, hirmunud kisa ja abitut ulumist...

Sel hetkel tundus, et meil kõigil tahab mõistus peast kaduda. Tõusis selline mõrgamine, millist ma kogu ekspeditsiooni ajal läbi tundmatu Borneo metsade polnud veel kunagi kuulnud. Me kohkusime kuni üdini, milleks veel omajagu kaasa mõjus pärismaalaste kiunumine; nagu halvatud surusid nad näod rohtu, võimetud isegi põgenemisele mõtlema.

Me olime üles hüpanud. Küünalsirgetena seisime me mõned sammud eespool palmi tüve. Püsse kramplikult käes hoides, ootasime orangutangide rünnakut, kelledest meil küllalt hästi oli teada, et nad inimesi ei kartnud. Veripunasena ujus päikeskera ebatoenäoselt sinises udus üle metsade silmapiiri poole; õhtuõhk näis nii paksuna, et seda oleks võinud kas või noaga lõigata, ahvide vihast oli see justkui elektriga laetud. Nad olid rivistunud küllikujuliselt; kurgukotid üles puhutud, vasardasid kaheksa hiiglemeest üheaegselt endale rusikatega vastu rinda. Iga sammu, mille võrra me julgesime edasi astuda, et kaeblevat noort ahvi püümisest välja võtta, saatsid

orangutangid oma jubedustäratava mõrgamise kõvendamisega. Laialiaetud lõugade vahelt vahtisid meile kohutavad kihvad vastu. Ainult suurima pingutusega suutsid ahvid püstitasendis püsida. Ikka uuesti langes üks või teine karvastest koletistest maha kätele. Nõrgad jalad ei kandnud massiivseid kehi. Peatumatult aga nihkus kiil pleknõu poole edasi. Varsti sai meile selgeks, et need metsa piiramatud valitsejad olid otsustanud oma abitult siplevat kaaslasi tema köidikuist vabastada.

Siis laskime me esimesed paugud; viiest püümisest mürisid kogupaugud õhku. Rünnakrivi lagunes. Vapralt kasutasime me hetkelist segadust oma vaenlase ridades ja tormasime edasi. Üks meist haaras väriseva ahvipoja ja ruttas püüsi olale visates laagrisse tagasi. Vahepeal olid ahvid end jälle kogunud, nüüd tammusid nad hääletult lähemale. Vähesed meetrid meie ees ajasid nad endid jälle püüsti, mõrgasid ja trummeldasid rusikatega nagu hullud. Senini polnud me kordagi sellele mõelnud, et loomade peale lasta. Nüüd aga ei kõhelnud me enam; kellegi polnud himu lasta end raevunud loomade poolt nagu kõrvitsat tükkideks kiskuda. Kolm uut kogupauku lähedalt üle määratsejate peade lastuna tegid aga äärmise hädakaitse-võimaluse ülearuseks. Põgenedes tõmbusid orangutangid tagasi ja olid varsti kadunud hiigelpuu latva.

Kui me telgi ette sammusime, lasksid pärismaalased oma töögi kaudu meilt vabandust paluda. Me ei maininud aga ühegi sõnaga nende arga käitumist ja saavutasime sellega nende piiramatu usalduse eneste vastu. Pärismaalased polnud ju veel kunagi seda üle elanud, et ärritatud orangutange sunnitakse alla andma. Meist lugupidamine oli niivõrd tõusnud, et kandjad pakkusid end vabatahtlikult hommikuni vahti pidama. Niipea kui peaks mingisugust märki olema rünnakukavatsusest, äratavad nad valged härnad unest üles. Kuid nii see ei läinud siiski; sellest rääkimata, et väikese vangli kurb oigamine meie kõrvadele liiga tegi, pidime me kogu öö läbi kannatama sömsabaliste rottide pealetikkuvuse all, millised on vastikuimad koletised kogu Borneol. Need hulkurid ei andnud meile hetkekski rahu. Nad hüppasid meist üle, närisid ja nagistasid me kastide kallal, nii et me söimeldes püümisest silmil kõval asemel süüa-sinna pöörlesime.

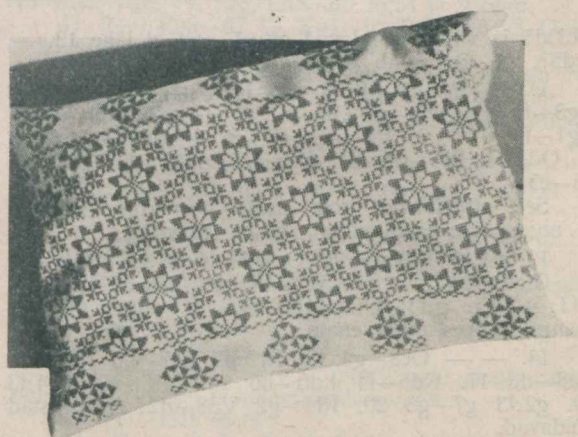
Päikesetõusul pärast rahutult veedetud ööd sidusime vahepeal vaitjäänud ahvipoja ühte kantava püümisnurka kinni ja laskime lõksu vanale kohale lagendikule üles seada. Varsti pärast seda tuli emaaarvi, täiesti ükski, liikudes hääletult kõigil naljal jalal edasi. Oma valus kadunud lapse pärast näis ta olevat kaotanud igasuguse teadvuse ähvardavast hädaohust. Mõned korrad nuuskis ta ümber hiigellõksu ringi, siis tammus ta nagu pime sisse ja oli samal hetkel ise vangis. Vastu ootust pidasid kandjad oma lubadust ja ei näidanud enam mingit hirmu. Kogu ahvikarja müriseva mõrgamise saatel, kes ei lahkunud pesapuust otsast hetkekski, tõid vahvad pärismaalased puuri ühes kallihinnalise sisuga jõe äärde.

Kui me juba kaks tundi mööda jõge ülespoole olime sõudnud, nägime, kuidas kaks isaahvi meile järgnesid. Osavasti hüppasid nad oksalt oksale, mõrgasid veel mõned korrad ja trummeldasid rusikatega, ilma et oleksid mingit vastust saanud. Emaaarvi hoidis poega kõvasti sülle pigistades ja silistas õrnalt ta pead. Mõnikord näis vana nutvat, nii et me pidime liigutatult kõrvale vaatama.

Neli päeva hiljem õnnitles meid pärismaalaste pealik, kelle suguvõssa kuulusid me abilisid. Oli ju seitsme aasta tagant jälle esimest korda õnnestunud metsinimest tundmatult Borneo sisemaalt elusalt tuua rannikule.

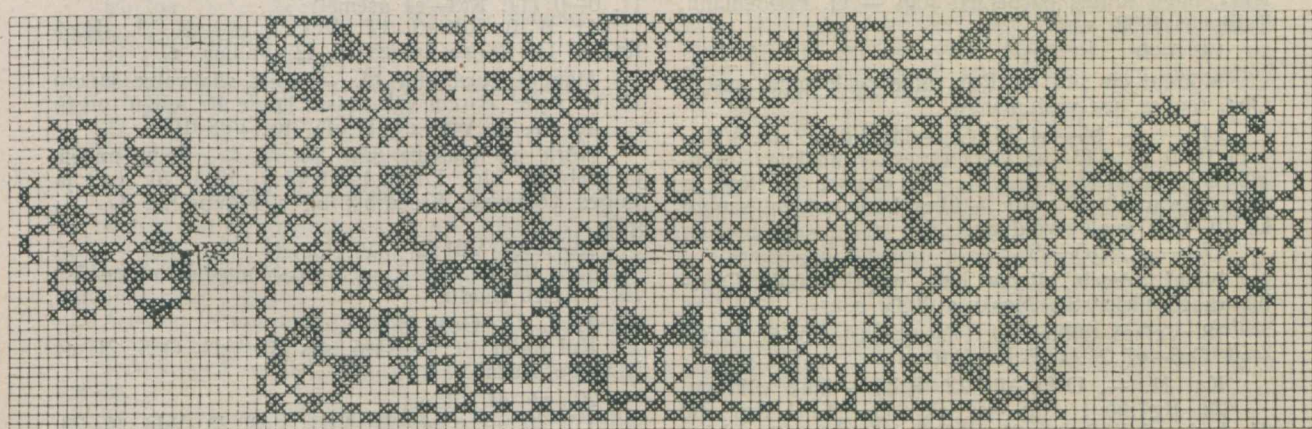

Käsitöid tütarlastele

Tikitud padi

Padja suurus on 65×45 sm. Materjaliks võib olla jämedakoeline või ka villane riie. Tikkida kanvaa abil ühe värviga, valiku järgi, kuid sobivalt põhjavärviga. Tikkimismaterjaliks võib olla pärlniit nr. 5, villane käsitöölõng või ka jäme korrutatud kunstiid. Padi sobib hästi lamamis- või rõdutoolile, seetõttu soovivat valida pestav materjal. Muster juures.

Kaanega karbikene

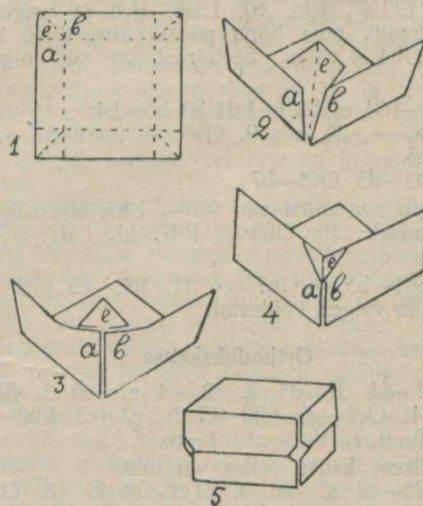
Materjal: kas kartong, vihiku- või aktikaaned või paksem paber.

Kartongist mõõdetakse parajas suuruses ruut välja ja joonistatakse sellele pliiatsiga kergelt karbi servade piirjooned ette (joonis 1). Nüüd tõmmatakse jooned, ka lühikesed põikjooned nurkades, terava otsaga noaga kergelt läbi ja painutatakse karbi servad üles. Nurgad tuleb lihtsalt voltida ja nimelt järgmiselt: jättes nurga osa e karbi sisepoolele, asetatakse karbi seinad a ja b oma piirjoontega külge külje vastu niiviisi nurkruudu põikjoonele e, nagu näitavad joonised 2 ja 3, ning surutakse seesmisele osale voldid sisse. Nagu jooniselt 3 näha, jääb väike kolmnurk e üle karbi servade paistma. See kolmnurk pööratakse nüüd väljapoole karbi seinte a ja b peale (joonis 4) ja surutakse ülemine serv sõrmedega kõvasti kokku. Niiviisi tuleb ka kõik teised nurgad ära voltida. Et kolmnurgad karbi nurki hästi koos hoiaksid, peavad seinad igast küljest täiesti ühekõrgused olema. Vastupidavuse mõttes võib ju kolmnurgad ka seinte külge kinni kleepida.

Karbi kaas tuleb valmistada nõndasamuti. Ainult

kaane põhi tuleb võtta 1 millimeetri võrra kumbagi-pidi suurem ja servad loomulikult kitsamad. Karbi kaane võib ilustada värvilisest läikpaberist väljalõigatud kaunistisega või ka vastav ilustis peale maalida.

Sääraseid karpe võib soovi järgi valmistada iga-suguses suuruses, ka pikergusi, ainult seda tuleb täpselt jälgida, et karbi servad oleksid ühekõrgused.

Avanguteoreetilisi märkmeid

Esitame siin noorte'e malesõpradele huvitavaid avangu vigu ja lõkse, milliseid esineb õige sageli avanguteooria praksises. Neid vigu ja nõrkusi partii ülesehitusel peab teadma iga maletaja, et mitte ootamatuid üllatusi läbi teha malelaua taga, mis on juba palju kibedam. On tuntud tõde, et avangu vigadest on palju kergem õppida teooriat kui suurtest malekäsiraamatutest.

Merani variant

1. d2—d4 d7—d5 2. c2—c4 e7—e6 3. Rb1—c3 Rg8—f6 4. Rg1—f3 c7—c6 5. e2—e3 Rb8—d7 6. Of1—d3 d5:c4 7. Od3:c4 b7—b5 8. Oc4—d3 a7—a6 9. e3—e4 c6—c5 10. e4—e5 c5:d4 11. Rc3:b5 Rd7:e5 12. Rf3:e5 a6:b5 13. Ld1—f3 Va8—a5?

Õige jätk on siin 13. —, Ob4+, 14. Ke2, Vb8 jne. Et aga tekstikäigu viga kasutada, peab valgetega täpselt jätkama, vastasel korral võivad mustad isegi võita, nagu juhtus partiis H. Jõgi — G. Friedemann, Tallinnas 1939. a.

14. 0—0

Mõtetu on siin 14. Rc6, mille peale must vastab Ob7, saades hea vastumängu.

14. — —, b5—b4 15. Oc1—f4 Of8—e7 16. Vf1—c1 0—0 17. Lf3—h3 väga tugeva rünnakuga. Mängib must siin 17. —, Ob7, siis järgnet 18. Rg4 ja valge ähvardab 19. Rf6: + ühes kiire matiga, sainuti ka 19. Oc7 kvaliteevõiduga.

17. — —, Va5—c5

Nüüd areneb hiilgav jätk, nagu mängis Capablanca turniiripartiis Moskvas 1935. a.

18. Vc1:c5 Of8:c5 19. Of4—g5 h7—h6 20. Re5—g4 Oc5—e7 21. Og5:f6 g7:f6

Kui 21. —, Of6, siis 22. R:h6 + kiire võiduga. 22. Rg4:h6 + Kg8—g7 23. Lf3—g4 +! Kg7—h8 24. Lg4—h5 Kh8—g7 25. Rh6:f7 Vf8—h8 +26. Lh5—g6 + ja mustad alistusid.

Vastuvõetud lipugambiit

1. d2—d4 d7—d5 2. c2—c4 d5:c4 3. Rg1—f3 c7—c6 4. e2—e3 b7—b5 5. a2—a4 Ld8—b0 6. a4:b5 c6:b5

Kriitiline moment. Käik 7. Re5 ähvardusega Lf3 näib küll väga tugevana, kuid valge kukub selle jätkuga sisse. Must vastab 7. Re5 peale 7. —, e6, 8. R:f7? (Kui 8. Lf3, siis Lb7; ja kui 8. b3, siis Ob4+), K:f7, 9. Lf3+, Rf6, 10. L:a8, Rc6 ja valgel pole enam võimalik oma lippu päästa ähvarduse 11. —, Ob7 ja Ob4+ vastu. Seepärast on siin õige jätk valgele:

7. b2—b3! c4:b3 8. Ld1:b3 b5—b4

Kui 8. —, a6, siis 9. Ob5: +; või 8. —, Od7, siis 9. Re5.

9. Lb3—d5 Oc8—b7

Mängib aga must siin 9. —, Lb7, siis valge võidab järgmiselt: 10. Ob5+, Rd7, 11. Od7: +, L:d7, 12. L:a8.

10. Of1—b5 + Ob7—c6 11. Rf3—e5 Oc6:b5 12. Ld5:f7 + ja valged võidavad.

Orthodokskaitse

1. d2—d4 d7—d5 2. c2—c4 e7—e6 3. Rb1—c3 Rg8—f6 4. Oc1—g5 Of8—e7 5. e2—e3 Rb8—d7 6. Rg1—f3 0—0 7. Va1—c1 c7—c6

Tavalisem kaitse selles variandis.

8. Ld1—c2 a7—a6 9. c4:d5 e6:d5 10. Of1—d3 Vf8—e8 11. 0—0 h7—h6 12. Og5—f4 Rf6—h5? 13.

Rc3:d5 ja valged võidavad etturi, sest ei lähe 13. —, c:d5?, 14. Oc7, viib lipukaotusele.

1. d2—d4 d7—d5 2. c2—c4 e7—e6 3. Rb1—c3 Rg8—f6 4. Oc1—g5 Of8—e7 5. e2—e3 Rb8—d7 6. Rg1—f3 0—0 7. Va1—c1 c7—c6 8. Of1—d3 d5:c4 9. Od3:c4 Rf6—d5 10. Og5:e7 Ld8:e7 11. Rc3—e4 e6—e5

See etturiõhver pole mitte korrektne, sest ta ei anna õige vastumängu puhul tulemusi.

12. d4:e5 Rd7:e5 13. Oc4:d5 c6:d5 14. Re4—c3? Õige jätk on siin võita ettur, näit.: 14. L:d5, Rf3: +, 15. g:f3, Oh3, 16. Vg1 ja valgel on hea mängu juures ettur enam.

14. — — Oc8—g4 15. Rc3:d5 Le7—d6 16. 0—0 Va8—d8 17. Rd5—f4 Ld6—h6 18. Ld1—e2 Og4:f3 19. g2:f3 g7—g5 20. Rf4—g2 Vd8—d2! ja mustad võidavad.

Väga huvitavalt areneb mäng, kui valge jätkab 11. 0—0 (11. Rc3—e4 asemel):

11. 0—0 Rd5:c3 12. Vc1:c3 e6—e5 13. d4:e5 Rd7:e5 14. Rf3:e5 Le7:e5 15. f2—f4 Le5—e7

Mängib must siin 15. —, Le4, siis valge jätkab 16. Ob3 jne. Parema väli musta lipule 16. käigul on f6 16. f4—f5 Vf8—d8 17. f5—f6! Vd8:d1?

Nõrk on mustale siin ka 17. —, L:f6, millele järgneb 18. Lh5, Ld6?, 19. L:f7+, Kh8, 20. Vd3 ja valged võidavad. Seepärast on siin sunnitud 17. —, g:f6.

18. f6:e7 Vd1:f1 + 19. Oc4:f1

Vale on 19. K:f1?, mis annab mustale väljapääsu 19. —, Oe6 kaudu.

19. — — Oc8—f5

Kui nüüd 19. —, Oe6, siis 20. Vd3, Od5, 21. e4 ja valge võidab.

20. e3—e4 Of5:e4

Või 20. —, Og6, 21. Vd3, Ve8, 22. Vd8, f6, 23. Oc4+, Kh8, 24. Oe6 ja 25. Od7 valge võiduga.

21. Vc3—e3 f7—f5 22. Of1—c4 + Kg8—h8 23. Oc4—f7 ja valge võidab.

N. Liidu esivõistlustel võitis M. Botvinnik

Nõukogude Liidu 11. malevõistlustel tuli tänavu võitjaks M. Botvinnik, ta ei kaotanud ühtki partiid, kusjuures saavutas 12,5 punkti 17 võimalikust, mis moodustab võiduprotsendi 73,5.

Edasi saavutati kohti: 2. Kotov 11,5 p.; 3. Belavenetš 11 p.; 4.—5. Makogonov ja Tšehhover à 10,5 p.; 6. Bondarevski 10 p.; 7. Lisitšin 9 p.; 8.—10. Dubinin, Löwenfisch ja Ragozin à 8,5 p.; 11.—12. Panov ja Rabinovitš à 8 p.; 13.—14. Kahn ja Judovitš à 7,5 p.; 15.—16. Bogrebõsski ja Toluš à 6,5 p.; 17. Tšistjakov 5 p. ja Romanovski 3,5 punkti.

Esitame siin huvitava partii neilt esivõistlustelt, mis väärib teoreetilisest küljest eriti tähelepanu, sest valge sooritas viini variandis 9. käigul uuenduse.

Partii nr. 8. — Lipugambiit

Mängitud Nõukogude Liidu esivõistlustel 9. vooorus Leningradis.

Valged: K o t o v. Mustad: J u d o v i t š.

1. d2—d4 d7—d5 2. Rg1—f3 Rg8—f6 3. c2—c4 e7—e6 4. Oc1—g5 Of8—b4 + 5. Rb1—c3 d5:c4 6. e2—e4 c7—c5 7. Of1:c4 c5:d4 8. Rf3:d4 Ld8—a5 9. Og5:f6!

Teooria soovitas siin senini: 9. Od2, Lc5 võrdse mänguga. Tekstikäik on huvitav uuendus venelaste poolt (Simakinim, SSSR-i 1. klassi maletaja).

9. — Ob4:c3+ 10. b2:c3 g7:f6
Parim vastus, sest kaotusele viib 10. —, L:c3+,
11. Kf1, L:c4+, 12. Kg1 ähvardusega 13. Vc1. Efektse
lõpu annab variant: 12. —, 0—0, 13. Lg4, g6, 14.
Lf4, Rd7, 15. e5, R:f6, 16. e:f, Kh8, 17. Vc1!, Ld5,
18. Lh6, Vg8, 19. Rf3, Lh5, 20. Rg5! ja võidab.

11. 0—0 Rb8—d7 12. Kg1—h1 Rd7—b6 13. Oc4—
—b3 Oc8—d7 14. Ld1—f3 Ke8—e7

Musta kuninga asumine tsentrumisse annab valgele häid rünnakuvõimalusi. Parem pole siin ka 14. —, Le5, sest järgneb 15. Le3 ja siis f2—f4. Mängitav oli siin veel 14. —, Lg5.

15. Lf3—e3 Va8—c8 16. Va1—c1 Rb6—c4

Ajakaotus, oli tarvis kohe mängida vanker c-joonele.

17. Le3—e2 Rc4—b6 18. Le2—d3 Vc8—c5 19.
f2—f4 Vh8—c8 20. c3—c4 Od7—e8

Kaotab tempo, oli tarvis 20. —, La6, mängida Ec4 võidule

21. e4—e5! f6:e5 22. f4:e5 Vc5:e5 23. Vc1—d1!
La5—c5 24. Ld3—g5 Ve5—e4

Ähvardas 25. Lh4+. Tekstikäigu järgi valged võidavad efektse matikombinatsiooniga.

25. Vf1—f5!! e6:f5

Kui 25. —, Lc7, siis 26. Lg5+ ja võidab.

26. Rd4:f5+ Ke7—f6 27. Vd1—d6+ Kf6:f5

Kui 27. —, L:d6, siis 28. R:d6 ja valgetel jääb kvalitee enamusesse.

28. Lg3—f3+ Ve4—f4

Matile viib ka 28. —, Kg5, 29. Lf6+, Kh5, 30.
Od1+, Vg4, 31. Lh6+ ja matt.

29. Lf3—h5+ Kf5—e4 30. Ob3—c2+ Ke4—e3
31. Vd6—d3+ ja mustad alistusid.

Etüüd (lõppmäng) nr. 3

Koostanud P. Mandelsel — „64“ 1938. Seis: valged — Ke7, Og8, Ef6 (3); mustad — Kg5, Rd8 (2). Valged käigul. Kas on valgel võimalik võita või saavutab must viigi?

Asetame antud etüüdis kõik malendid ühe välja võrra vasemale, saame uue etüüdi!

Seis: valged — Kd7, Of8, Ee6(3); mustad — Kf5, Rc8(2).

Kas valgel on võimalik võita? Et noortel malejütsidel oleks rohkem peamurdmist, siis seekord toome lahenduse järgmises numbris.

Mehaaniline analüüs

Partii seisu põhjalik analüüs on igav toiming. Tuleb alustada mehaanilise, välise analüüsiga; selle tulemus ei olene tema teostajast, sest siin ei pääse mõjule ei mängija positsioonitunne ega ka muud kaalutlused.

Peab vaatlema kõike, mis asub malelualal, millised malendid seisavad hästi ja millised halvasti, ja siis näeme kergesti, kelle malendid seisavad mõjukamalt, kas omad või vastase omad. Seejärel kaalutagu üksikute väljade tugevust või nõrkust, mille tulemus näitab meile, kes on ruumiliselt paremuses või halvemuses. Lõpuks tuleb siis veel vaadelda äjalelementi, millest selgub, kes on ajaliselt paremuses või kes on võitnud või kaotanud temposid. Kui säärasest analüüsist selgub, et mängija on paremuses kõigis elementides, siis võib ta rahulikult mängida võidule.

Mehaaniline analüüs on vaid osa täielikust seisu analüüsist. Kui oleme selle välise analüüsi lõpetanud, siis peame asuma veel seesmisele analüüsile, kuidas peaksime ära kasutama olemasolevat paremust, kusjuures tuleb hoolega võrrelda mõlemapoolseid, aja-, ruumi- ja materjaliparemusi nende suuruses ja tähtsuses. Selle võrdluse teostamine pole alati sugugi kerge, kuid iga mehaaniline analüüs on meil siin suureks abiliseks.

Täieliku seisuanalüüsi juures märkame alles kõiki seisus peituvaid saladusi, peenusi ja omapärasusi. Esimene, mehaaniline osa, on seejuures täiesti asjakohane, enamvähem sarnane arvutusülesandega. Teine osa

seevastu on rohkem individuaalne, enam kvalitatiivne kui kvantitatiivne, seega ka palju raskem. Head ja kogemustega mängijad piirduvad seisu hindamisel selle analüüsi teise osaga, olles seejuures veendunud, et nad mehaanilisest osast võivad loobuda, ja üldiselt on neil seejuures õigus.

Tuleb aga ka ette, et isegi väga head ja suure praktikaga maletajad seisu hindamisel omavad eri arvamusi, isegi koguni vahetevahel hindavad valesti. Seepärast on ka neile vahel soovitatud teostada täielik seisu analüüs. Kui see on kehtiv aga juba tugeva mängija kohta, siis seda enam nõrgemale. Ainult siis, kui teostada mehaaniline analüüs korralikult ja kindlasti, võib saavutada usaldusväärse aluse seisu hinnanguks.

Meie suurmeisterlilt Paul Kereselt küsiti kord, kuidas ta tuleb nii hästi toime simultaanmänguga; ta käivat ju peaaegu järelemõtlematult. Seepeale vastas Paul Keres: „Mängin simultaanis sama hästi kui tõesises partii, sest näen kohe, millist käiku on vaja teha. Turniiris kontrollin seda käiku veel analüüsiga, simultaanis ei tee ma seda aga loomulikult mitte. Kuid ma tean, et tehtud kõik on hea.“

Malendite asetamisest avangus

Esimene juhise — asetada avangus malendid headele positsioonidele, kus neil oleks kõige suurem tegevusmõju, tõstab esile küsimuse, kus siis on need kõige soodsamad positsioonid, kus malenditel on nimetatud mõjuvõim?

Malelaua tsentrumisse asetatud malendid omavad palju suuremat tegevusraadiust kui malelaua äärtele asetatud malendid. Avangus kuuluvad lahinguväljale esialgselt ikka ainult vähemväärtuslikud malendid: etturid, ratsud ja odad, nii et valik tuleb mängijal just teha nende hulgast.

Malepartii avangu peamiseks motiiviks on võitlus tsentrumi (väljad d4, e4, d5 ja e5) pärast; kes saavutab selles võitluses ülekaalu, see omab ka harilikult avangust väljudes paremat mängu. Sellele põhimõttele vastavalt on ka suurem osa avanguid üles ehitatud.

Male kirjavastused

„Viikingi“ lugeja Leo, Tallinnas.

Malemäng on ürgvana, tema ajaloo häll on looritud tiheda uduga. Mõned on püüdnud näidata, et malemäng ei olevat nii vana, nagu seda siiani on arvatud. On esitatud väiteid, male ürjet tulevat otsida mitte kaugemalt kui 500 aastat enne meie ajaarvamist.

Tõsi küll, et malemängu ajaloo selgitamiseks on niimõndagi tehtud, kuid näib olevat väga tõenäone, et ses on ka palju olulist lihtsalt kahe silma vahele jäetud. Üks on kindel, malemäng on tuhandeid aastaid vana ja nimelt Elamist põlvnemise andmeil üle 3000 aasta. Esimeseks male õitseajaks oli araablaste ainuvalitsuse ajastu. See oli IX ja X sajandil. See meie õhtumaine puhtvaimne mäng on endast kõik räbu ja liigse ballasti välja kurnanud, seevastu on aga aasialikud vormid veel mõnegi ürgpärase joone säilitanud.

Male tekkimise kohta on loodud palju legende. Üldtuntud on järgmine legend. India õpetlane leiutas male võimsale valitsejale meelelahutuseks. Valitseja küsimusele, missugust tasu soovib õpetlane oma hiilgava idee eest, saabus kummaline vastus: „Lepin vaid ühe nisuteraga malelaua esimesel väljal ja igale järgnevale väljale paluksin paigutada kaks korda nii palju nisuteri kui igale eelmisele väljale.“

Selgus nimelt, et maletajate esiisa tasu ei olnud sugugi tühine. Kogu India seitsmeaastasest lõikusest ei jätkunud male leiutaja honorari katmiseks!

Pikemalt malemängu ajalooast leiata AVRO suurturniiri võitja suurmeister Paul Keres teosest „Malekool“, mis ilmub 1. septembriks 1939. a.

Meie sportlaste sünnipäevi juunis

2. juunil.

Aleksander Reino, laevatöölise Tallinnas, endine Eesti ja Balti poksimeister, sünd. 1911. a. Leningradis.

3. juunil.

Mart Liiv, ärimees Tallinnas, omaaegne Soome ja Vene esimaadleja, sünd. 1877. a. Viljandimaal Põltsamaa vallas.

Gotfried-Roman Nieman, ärijuht Tallinnas, mõnekordne internatsionaal tennis, sünd. 1906. a. Paides.

5. juunil.

Johann Engelbrecht, võimlemisõpetaja Tartus, omaaegne Balti meister võimlemises ning edukamaid aerutajaid Tartu Aerutajate Klubis, sünd. 1890. a. Riias.

Aleksei Palm, Tartu Ülikooli Kehalise Kasvatuse Instituudi teenija, Tartu Kalevi asutajaliige ja Eesti raskejõustiku alussambaid, sünd. 1882. a. Tartus.

Emma Redlich, omaaegne Eesti meister ja Eesti parim naisujuja, sünd. 1907. a. Tallinnas.

7. juunil.

Valter Pihlakas, tööline Tallinnas, liiduklassi korvpallimängija, sünd. 1913. a. Tallinnas.

Juhan Põldvere (Madisson), pangaametnik Tallinnas, omaaegseid Valgamaa parimaid kergejõustiklasi ja üliõpilassportlasi, sünd. 1902. a. Tallinnas.

8. juunil.

Evald Kreutzberg, pottsepp Tartus, endine Eesti B-klassi meister ja internatsionaal kiiruisutamises, sünd. 1908. a. Tartus.

Arvo Tamm, vabrikutöölise Sindis, endine Pärnumaa mitmekordne meister ujumises, sünd. 1912. a. Sindis.

9. juunil.

Vilmar Pulk, pangaametnik Tartus, rea koolinoorsoo jooksurekordite püstitaja ja omaaegne keskmaade-jooksja, sünd. 1908. a. Tartus.

Karl Süüts, pangateenija Tartus, omaaegne Eesti kiireim sprinter ja mõnekordne internatsionaal, sünd. 1909. a. Tartus.

Gustav Võntso, äriteenija Tallinnas, Eesti parimaid kiiruisutajaid enne maailmasõda, sünd. 1880. a. Tallinnas.

11. juunil.

Paul Haas, restoraator Tallinnas, mõnekordne internatsionaal tennis ja pingpongis, sünd. 1912. a. Tallinnas.

Evald Leeper, ohvitser Valgas, omaaegseid Saaremaa ja Valgamaa parimaid kergejõustiklasi, sünd. 1907. a. Saaremaal.

13. juunil.

Albert Tuju, trammiteenija Tallinnas, tuntud kuulitõukaja ja raskusheitja, sünd. 1910. a. Hiiumaal.

14. juunil.

Julius Eder, ohvitser Ratsarügemendis, Eesti väljapaistvamaid ratsasportlasi ja sõjaväe kergejõustiklasi, sünd. 1904. a. Tartus.

Herbert Paaiberg, pangaametnik Tallinnas, Eesti jalgpalli-meistermeeskonna liige ja mõnekordne internatsionaal jalgpallis, hea tennisemängija, sünd. 1903. a. Tallinnas.

Eugen Päsmel, pangaametnik Tallinnas, tuntud iluuiskleja, sünd. 1901. a. Tartumaal.

15. juunil.

Elmar Lohk, arhitekt Tallinnas, Eesti parimaid

tennisemängijaid, Eesti meister paarismängus ja Leedu meister üksikmängus, sünd. 1901. a. Vladivostokis.

William Puust, kantseleiametnik Pärnus, endisi Pärnumaa väljapaistvamaid kergejõustiklasi ja Pärnu spordiorganisatsioonide asutajaid, sünd. 1898. a. Toris Pärnumaal.

16. juunil.

Aleksander Puppert, konstaabel Tallinnas, politsei mitmekülgsemaid sportlasi ja endisi tuntumaid Eesti kergejõustiklasi, sünd. 1905. a. Saaremaal.

17. juunil.

Aleksandra Paulson, Eesti ja Läti meister tennis ning mitmekordne internatsionaal, sünd. 1899. a. Peterburis.

19. juunil.

Johan Meimer, võimlemisõpetaja Pärnus, paljukordne Eesti meister odaviskes, viievõistluses ja kümnevõistluses ning Eesti rekordi omanik, 6-kordne internatsionaal, sünd. 1904. a. Kehtnas Harjumaal.

21. juunil.

Erich Alberg, graveerija Tallinnas, Virumaa mitmekordne poksimeister, sünd. 1908. a. Oudovas.

22. juunil.

Artur Kukk, spordiinstrktor Harjumaal, Eesti meister maadluses ja enne maailmasõda Eesti parimaid kiiruisutajaid, sünd. 1890. a. Hämeenlinnas Soomes.

24. juunil.

Jaan Jaago, elukutseline maadleja, seitsmekordne maailmameister, Tartu spordiseltside asutajaid, sünd. 1890. a. Tartus.

Oskar Mõttus, ohvitser, Tartu Ülikooli sõjalise õpetuse õppejõude, endine Eesti meister suusatamises ja väljapaistev kergejõustiklane, sünd. 1906. a. Viljandimaal.

25. juunil.

Emiilie Tõkke, võimlemisinstruktor, Tartu Ülikooli Kehalise Kasvatuse Instituudi üliõpilane, Eesti väljapaistvamaid naisvõimlejad, sünd. 1916. a. Odesas Venemaal.

26. juunil.

Ermo Kulmar, tehnik-joonestaja Tallinnas, Eesti silmapaistvamaid lühimaade- ja keskmaade-jooksjaid ja mitmekordne internatsionaal, sünd. 1913. a. Tallinnas.

Heinrich Paal, laojuhataja Tallinnas, Eesti 10-kordne meister jalgpallis, 10-kordne meister jääpallis, Eesti meister kümnevõistluses ja murdmaajooksus ja Eesti rekordi omanik pikamaajooksudes, sünd. 1895. a. Rakveres.

27. juunil.

Arnold Lasner, tolliametnik Tallinnas, mitme, kümnekordne internatsionaal jalgpallis ja palju kordi olnud meistermeeskonna liige, sünd. 1906. a. Tallinnas.

Hugo Toppi, tööstuse juhataja Tallinnas, Tartumaa endisi väljapaistvamaid ujujaid ja Eesti rekordi omanik, sünd. 1911. a. Tartus.

28. juunil.

Edgar Veerman, (Veerman), autojuht Tallinnas, omaaegne tuntum pikamaade-võidusõitja jalgrattal ja kiiruisutaja, sünd. 1906. a. Tallinnas.

30. juunil.

Karl Äid, kriminalist Valgas, Valga väljapaistvamaid kergejõustiklasi ja maakonna rekordite omanikke, sünd. 1909. a. Valgas.

Merivaik — mere kuld

Mõnda merivaigu sünnist

Merivaigu kodumaa on Ida-Preisimaa. Seda saadakse küll ka Skandinaaviast, Siberist, Rumeeniast ja Taga-Indiastki, aga nende maade merivaik on oma olemuselt halvem ja pealegi saadakse teda sealt niivõrd vähe, et see vaevalt tasub lihvimistöode kulusid. See kaunis kalliskivi on enamikus pärit Königsbergi ja Granzi vaheliselt maa-alalt. On kindlaks tehtud, et juba kiviaja inimesed pidasid merivaiku väärtuslikuks ning et see on üks vanimaid kauba-artikleid. Föniiklased ja assüürlased pidasid merivaiku eriti kalliks ehtekiviks ja asutasid selle toomiseks kaubateid Läänemere rannikult Vahemerele. Vanu rahvasterändamisteid kaudu viisid germaanlased merivaiku Rooma, kus kaunid Rooma ülimusnaised kandisid seda hinnatud ehtena. Kui me juba meie aja-arvamise esimesil sajandeil oleksime võinud külastada Rooma ehtekaupmehi, oleksime sealt kindlasti võinud osta ka merivaiku.

Kuigi merivaik seega on maailma vanimaid kauba-artikleid ja ehteaineid, oldi ometi mõned sajandid teadmatuses tema sünnist ja päritolust. Selles leiduvate tähelepanu-väärsete taimede- ja loomadekujuliste kivistite kaudu kui ka merivaigu elektromagnetilise võime tõttu usuti merivaigul olevat maagiline jõud, ning endistel aegadel see näib olevat omanud tähelepanu-väärivat osa kõigi rahvaste usulistes toimingutes. Sellel, kes kandis merivaigust amuletti, usuti olevat kaitse jumalate viha ja sõjakolemuste eest. Gladiaatorid, näitevõitlejad vana Rooma võitlusemängudel, kandisid kaelas merivaigust kette, uskudes, et neid siis võitluses ei saa kohata mingi ebasoodne juhus. Just usk merivaigu imetegevasse jõudu põhjustas seda, et ehitati kaubateid Põhja ja Lõuna-Euroopa vahele merivaigu edasitoimetamiseks. Neid nimetati „merivaigu-teeedeks“ ja aastatuhandeid veeti neid kaudu seda hinnalist ainet idamaile, Põhja-Aafrikasse kuni Sudaanini. Ning veel tänapäevalgi Hiina ja Korea kõrged riigiametnikud on uhked, omades pikki merivaigust tehtud mandariinikette. Muhameedlasile saadeti aastas umbes 10 000 merivaigust palvepaela. Prantsusmaal, Itaalias ja Hispaanias tarvitatakse suurel hulgal merivaiku ehtepaelte ja kaelakaunististe valmistamiseks.

Selle tähelepanu-väärinud kivi sünd on nüüdisajale täiesti selge. Ala, mis nüüd kuulub Saksale, Baltimaale, Skandinaaviale ja Läänemere alla, oli omal ajal valdav ürgmets. Seal kasvasid männid, akaatsiad, küpressid, loorberid ja palmid. Eriti palju pidi leiduma aga üht eriliiki mändi, milline eritas rohkel arvul vaiku. Need puud polnud alluvad mitte ainult loodusvõimude tormidele, vaid ka mõnesuguse loomade- ja eriti putukate- ning parasiitide-maailma olevustele, nii et männid pidid kaitseks eritama vaiku.

Muinasaja taimestikust pole järel enam midagi muud kui need säravad tõendid, need pisarad, millised nuttis ürgmets lohututel silmapilkudel, enne kui vahutat meri peitis kõik enda alla. Pikkadel ajavahemikkudel maakamara eri kihtide karmist sülelusest puuvaik tegi läbi oma metamorfoosid ja tuli aastatuhandete järel hiilguses ning aus taas esile — merivaiguna.

Sellest selgub, miks merivaigus leidub sääraseid palmide ja eri puuliikide kivistunud jäänuseid, milliseid Läänemere rändadel kasvas läinud aegade soojemas kliimas. Aga merivaigus ei leidu ainult nende aegade taimede kivistisi; ka loomastik, eriti

putukad, on rohkel arvul esindatud. Need leiud on vastavatele teadustele andnud väärilisi lisandeid küsimusis, milline loomastik ja putukateliigistik liikus esiajaloolises maailmas. Nii nende 70 000 merivaigukivimi hulgas, mis säilitatakse Königsbergi muuseumis, on 2 000 erilist loomaliiki tertsiar-ajastust. Nad on säilinud merivaigus imeliselt tervetena.

Merivaigu ilu ja selle mõnesugused tarvitusviisid põhjustasid koguni erialaliste elukutsete tekkimist. Varemini merivaiku saadi koguni vaevalisel teel. Kalastajad kahlasid meres ja katsusid pikkade püüdevõrkude abil merivaiku päevavalgele tuua. Sel juhul see oli loomulikult ainult juhuse- ja õnneasi, kui suureks saak võis kujuneda. Kes on näinud nüüdisaegseid merivaigu-kaevandusi, teab, et seda väärtuslikku ainet praegu saadakse palju tulemusrikkamal teel. Aga enne kui on jõutud nii kaugele, on aga mõnedki uurijad ja tehnikud näinud kurja vaeva. Sedavõrd kui merivaik sai ikka enam ja enam tuntuks väärtusliku ainenä, arenes ka selle kunstiline ümbertöötamine. Juba 1300. aastal oli Brygges ja Lüübekis sadu merivaigu-töökodasid oma ametkondadega.

Aegade kuldes siirdusid poliitiliste võimumeeste silmad aina huvitundvamatenä Samlandi neemele, Königsbergi ja Granzi vahel olevale maa-alale ja Palmnicki juures asuvalle Steli rannikule. Esiti saksa rüütelkond rühkis tööle, et saada kõik sealsed merivaigu leiukohad oma valdusse. Neil aegadel, nagu nüüdki, need leiualad piirdusid pea üsna kitsa alaga, mis on ainult 300—400 km pikk. H. v. Plauen andis 1290. a. käsu korraldada tema lossis nn. merivaigukamber, kuhu merivaigu-püüdjad pidid loovutama oma saagi. Määruse mittetäitmise puhul karistati süüdlasi valjult. Nii sündis merivaigu-seadus, mis oli maksev hiljem ka saksa kuningate ajal ja pole veelgi lõpetatud.

Selle asemel et aastasade kuldes saadi merivaiku ainult merest, on selle otsimine rannikult praegu üsna vähene.

Uurimused on selgitanud merivaigu tõelise kodu; nii 6—7 meetri paksusest liiva- ja savikihist, nn. sinisest maast, on leitud merivaiku suurel hulgal. See „sinine maa“ asetseb 35—40 meetri paksuse mäekihil all, milline esiteks on tarvis eest ära saada, kui tahetakse jõuda merivaigu-lademete juurde. Selleks rühmitutigi kaevama tavalise kaevamisviisi põhimõtetel. On eriti huvitav tutvuda säärase merivaigu-kaevandusega ja näha, kuidas merivaik tõuseb taas maapinnale. See kaevamine meenutab mõnevõrra kullakaevamist. Merivaiguküllane maa tõstetakse masina jõul üles ja saadetakse see edasi siis pesuanumatesse ja sõeladesse. Võimaka veepurske abil see muudetakse jooksvaks massiks, milline juhatakse kitsastesse rennidesse. Merivaigust väljapestud savimass voolab merre tagasi. Merivaiku leidub palju eri liike ja erisuurusi tükke. Suurim senileitud merivaigu-tükk kaalus üle 7 kg. Mõnede ümbertöötamisprotseduuride järel merivaigu-tükkidest arenevad kaunid ehte- ja tarbeasjad. Viimastel aastatel need on saanud üha enam moeartikliteks. Nüüdne merivaigutööstus on tublisti arenenud. Sakslased, kes oma maast ei saa küll tavalist kulda, võivad ometi rahul olla oma mere kullaga. Merivaigu leiuala ulatub ka Läti ja Liivi rannikule, kuigi üsna vähesel määral.

55239

„Viikingi“ suuri hindmõistatusi

Armsad tüdrukud ja poisid!

„Viiking“ nr. 5 alanud suured hindmõistatused on leidnud elavat huvi. Juba on saabunud toimetusele nende lahendusi. Kasutame siin juhust, et kõigile lahendajaile veel kord meelde tuletada, et lahendusi ei tarvitse kohe järk-järgult ära saata, vaid korraga. Esimene moodus teeks toimetusele üleliigset tööd, mille tõttu küll ei ole veel midagi katki ega halvasti. Kuid see moodus tuleb lahendajale küllalt kulukas, sest ta peab neli korda ostma postmargi. Siin olgu aga kohe öeldud, et parem on kõik mõistatused siiski kohe lahendada — hiljem tuleb vahet ajast nappus kätte ja ei jõuta õigeaegselt lahendusi ära saata või tehakse seda rapakalt. Sellepärast kohe tööle!

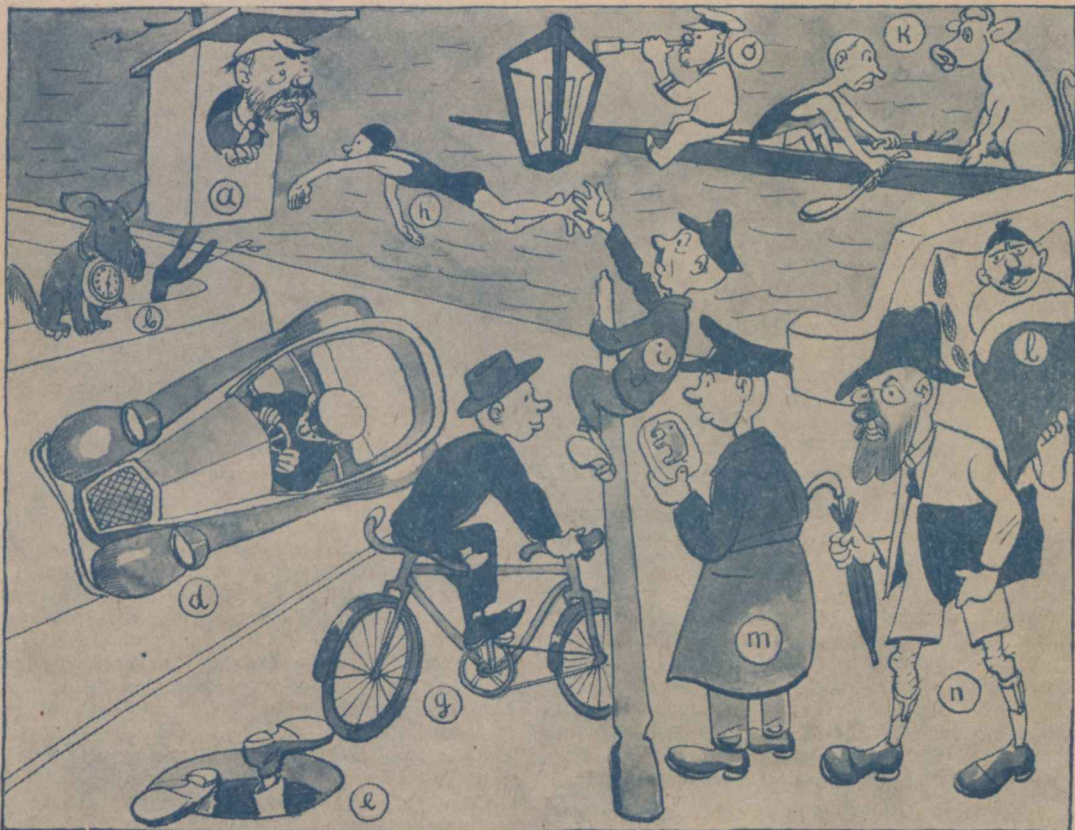
Hindmõistatused ilmuvad „Viikingi“ neljas numbris (nr. 5, 6, 7 ja 8), kokku 12 erisugust mõistatust. Kinkidest võtavad ainult need osa, kes on lahendanud õieti kõik mõistatused ja lahendused ära saatnud ühes iga numbriga kaanel ilmuva kupongiga. Kupongid ja lahendused tuleb saata 15. septembriks s. a. „Viikingi“ toimetusele, kirjaümbrikule märkides „H i n d m õ i s t a t u s e d“.

Õigetele lahendajatele on „VIIKINGI“ toimetuse välja pannud järgmised väärtuslikud kingid:

- 1. Jalgratas ● 2. Kirjutuslaua-garnituur ● 3. 100 eks. ilukirjanduslikke teoseid ● 4. 50 mitmesugust väiksemat lohutuskingi

III hindmõistatus: Kummaline tänavpilt

Käesoleval pildil tuleb ära märkida, millise tähe juurde sobib vastav lause

„Nonoh, nüüd ma olen küll sattunud valesse kohta!“
 „Kui nüüd seadusesilm seda näeb!“
 „Magamistuba on täna hoopis veider.“
 Peremees on küll väga hajameelne olnud.
 „Naljakas, kuidas see täna nii valel kohal seisab.“
 „Noh, täna ei ole ma küll midagi koju unustanud!“

„Mulle näib, ma peaksin vist ümber pöörduma.“
 „Sihukest kummit pole mul veel kaasas olnud.“
 „Tont teab, maakera külgetõmbejõud on vist kadunud.“
 „Pea olgu ikka asjale lähemal.“
 „Nonoh, ega ma karja pole tulnud.“
 „See on selge, et ninaga ei näe midagi.“

Hindmõistatuse kupong II

Eesnimi: .....

Perekonnanimi: .....

Address: .....